T.C.

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SAĞLIK YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

PANDEMİ SÜRECİNDE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ANKSİYETE VE KORKU DÜZEYLERİNİN, GELECEKTEKİ KARİYER ENDİŞESİ ÜZERİNE ETKİSİNDE COVID-19 BİLGİ DÜZEYİNİN ARACILIK ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SİNEM KOCA

Düzce

Ağustos, 2022

T.C.

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

SAĞLIK YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

PANDEMİ SÜRECİNDE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ANKSİYETE VE KORKU DÜZEYLERİNİN, GELECEKTEKİ KARİYER ENDİŞESİ ÜZERİNE ETKİSİNDE COVID-19 BİLGİ DÜZEYİNİN ARACILIK ROLÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sinem KOCA

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Fuat YALMAN

Düzce

Ağustos, 2022

Sinem Koca
Düzce Üniversitesi, SBE
Yüksek Lisans Tezi
Ağustos, 2022

PANDEMİ SÜRECİNDE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ANKSİYETE VE KORKU DÜZEYLERİNİN, GELECEKTEKİ KARİYER ENDİŞESİ ÜZERİNE

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI

T.C.

DÜZCE ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Bu çalışma jürimiz tarafından ..... Anabilim Dalında oy birliği / oy çokluğu ile YÜKSEK LİSANS TEZİ / DOKTORA TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan ..... (İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye ..... (İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye ..... (İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye ..... (İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Üye ..... (İmza)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

../../20..

(İmza Yeri)

Akademik Unvanı, Adı-Soyadı

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Bu çalışma, son yüzyılın en şiddetli salgınlarından biri olarak kabul edilen COVID-19 pandemisinin getirmiş olduğu ekonomik, sosyal ve psikolojik sorunlardan en çok etkilenen gruplardan olan ve geleceğin iş gücü piyasasını oluşturacak olan lisans öğrencilerinin kariyer konusundaki endişelerini ortaya koyarak önerilerde bulunmak için gerçekleştirilmiştir.

Araştırmamı gerçekleştirmemde konu ve süreç ile ilgili beni yönlendiren danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Fuat YALMAN'a, verilerin toplanmasında büyük katkıları olan lisans hocalarıma, pozitifliği ve büyük emekler ile beni ve kardeşlerimi her zaman destekleyen babam Orhan KOCA ve emeğini ve zamanını bizim için ayıran annem Ayşe KOCA'ya, kardeşlerim ve tüm arkadaşlarıma desteklerinden dolayı en içten teşekkürlerimi sunarım.

Sinem KOCA

ÖZET

PANDEMİ SÜRECİNDE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ANKSİYETE VE KORKU DÜZEYLERİNİN, GELECEKTEKİ KARİYER ENDİŞESİ ÜZERİNE ETKİSİNDE COVID-19 BİLGİ DÜZEYİNİN ARACILIK ROLÜ

KOCA, Sinem

Yüksek Lisans, Sağlık Yönetimi Anabilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Fuat YALMAN

Ağustos, 2022 143 sayfa

COVID-19 pandemisi, ortaya çıktığı Aralık 2019'dan itibaren hızlı bir şekilde tüm dünyaya yayılarak insanların hayatlarını ekonomik, psikolojik ve sosyal olarak birçok yönden olumsuz etkilemiştir. Bu dönemde virüsün yayılımının azaltılması için birçok sosyal kısıtlama uygulaması gerçekleştirilmiştir. Bu uygulamalar bazı sektörleri derinden etkilemiştir. Pandeminin şiddetini azaltmak için gerçekleştirilen kalabalıkların azaltılması ve sosyal izolasyon uygulamalarından en çok etkilenen sektörlerden bir tanesi de eğitim sektörü olmuştur. Bu dönemde öğrenciler, kendilerini daha önce deneyimlemedikleri bir sürecin içerisinde bulmuş ve hayatlarında birçok değişim meydana gelmiştir. Ülkemizde ilk COVID-19 vakasının çıkışından sonra süreli olarak belirlenen tatil kendini süresi belirli olmayan bir uzaktan eğitim sürecine bırakmıştır. Uzaktan eğitim de eşitsizlik gibi birçok dezavantajı beraberinde getirmiştir ancak öğrencilerin pandemi döneminde karşı karşıya kaldıkları tek sorun eğitim hayatları ile ilgili değil aynı zamanda hazırlandıkları kariyerlerinin oluşan piyasa şartlarındaki değişimlerle aldığı şekil ve belirsizlik durumu olmuştur. Halihazırda mevcutta var olan kariyer ile ilgili endişeleri de pandeminin getirdiği işsizlik, iş hayatının dinamiklerinin değişmesi, eğitim almalarında meydana gelen eksiklik kaynaklı kariyerlerine hazırlanamamaları gibi sorunlar ile birlikte daha da artmıştır.

Bu araştırmanın amacı, pandemi süresince kamu ve vakıf üniversitelerinde öğrenim gören lisans öğrencilerinin COVID-19 anksiyete ve COVID-19 korku

düzeylerinin kariyer endişeleri üzerine olan etkisinde COVID-19 bilgi düzeyinin aracılık rolünü tespit etmektir. Çalışma kapsamında örneklem grubu olarak sağlık yönetimi öğrencileri seçilmiş ve 388 sağlık yönetimi lisans öğrencisine anket uygulanmıştır. Katılımcılardan elde edilen anket sonuçları SPSS paket programı ile analiz edilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda COVID-19 anksiyete düzeyinde ve COVID-19 korku düzeyinde meydana gelen artışın üniversite öğrencilerinde kariyer endişesinin de artmasına neden olduğu sonucuna ulaşılmıştır. COVID-19 bilgi düzeyinin kariyer endişesi üzerine etksisinde aracılık rolünün ortaya konması için gerçekleştirilen analiz sonucunda ise, COVID-19 bilgi düzeyinin COVID-19 anksiyete düzeyinin ve COVID-19 korku düzeylerinin artmasına neden olarak kariyer endişesinin de artmasına neden olduğu ve pozitif bir aracılık rolüne sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Kariyer Endişesi, COVID-19 Bilgi Düzeyi, COVID-19 Anksiyetesi, COVID-19 Korku Düzeyi

ABSTRACT

THE MEDIATING ROLE OF COVID-19 KNOWLEDGE LEVEL ON THE EFFECTS OF UNIVERSITY STUDENTS' ANXIETY AND FEAR LEVELS ON FUTURE CAREER CONCERNS DURING THE PANDEMIC

KOCA, Sinem

Master Thesis, Health Management

Thesis Advisor: Assist. Prof. Dr. Fuat YALMAN

August 2022, 143 Pages

The COVID-19 pandemic, spreading rapidly all over the world since its emergence in December 2019, has negatively affected people's lives in many ways**:** economically, psychologically and socially. During this period, many social restrictions have been implemented in order to reduce the spread of the virus. These practices have deeply affected certain sectors. One of the sectors most affected by the crowd-avoiding and social isolation practices put in place has been the education sector. During this period, students have found themselves in a process they had not experienced before, and many changes have occurred in their lives. After the emergence of the first COVID-19 case in our country, the enforced academic break, which was determined to be temporary, gave way to an indefinite distance education process. Distance education also brought many disadvantages, such as inequality; however, the problems that students have faced during the pandemic period do not only apply to their education, but also the shape that the careers which they have been preparing for have taken, according to the changes in market conditions and uncertainty. Their concerns about the existing career situation have also increased with the problems such as unemployment brought about by the pandemic, the change in the dynamics of work life, and the inability to prepare for their careers due to the lack of education.

The purpose of this study is to determine the mediating role of COVID-19 knowledge level on the effects of COVID-19 anxiety and COVID-19 fear levels on

the career concerns of undergraduate students studying at public and private universities during the pandemic. Within the scope of the study, health management students were selected as the sample group and a questionnaire was applied to 388 health management undergraduate students. The survey results obtained from the participants were analyzed with the SPSS package program. As a result of the analysis, it was concluded that the increase in the COVID-19 anxiety level and the COVID-19 fear level caused an increase in career anxiety in university students. As a result of the analysis carried out to reveal the mediating role of the COVID-19 knowledge level on career anxiety, it was found that COVID-19 knowledge level caused an increase in the COVID-19 anxiety level and COVID-19 fear levels, leading to an increase in career anxiety, and it was concluded that it had a positive mediating role.

Keywords: COVID-19, Career Anxiety, COVID-19 Knowledge Level, COVID-19 Anxiety, COVID-19 Fear Level

İTHAF

Başta babaannem olmak üzere pandemide hayatını kaybeden tüm güzel insanlara...

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ÜYELERİNİN İMZA SAYFASI ..... **i**

ÖNSÖZ ..... **ii**

ÖZET ..... **iii**

ABSTRACT ..... **v**

İTHAF ..... **vii**

İÇİNDEKİLER ..... **viii**

TABLOLAR LİSTESİ ..... **x**

ŞEKİLLER LİSTESİ ..... **xii**

1. GİRİŞ **2**

1.1. Araştırmanın Problemi 2

1.2. Araştırmanın Amacı 3

1.3. Araştırmanın Önemi 4

1.4. Araştırmanın Sayıltıları 4

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları 5

1.6. Tanımlar 5

2. LİTERATÜR **6**

2.1. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE COVID-19 PANDEMİ SÜRECİ 6

2.1.1. Dünya'da COVID-19 Pandemi Süreci 6

2.1.1.1. COVID-19'un Küresel Etkileri 11

2.1.1.1.1. Ekonomik Etkileri 13

2.1.1.1.2. Sosyolojik Etkileri 14

2.1.1.1.3. Psikolojik Etkileri 16

2.1.2. Türkiye'de COVID-19 Pandemi Süreci 16

2.1.2.1. Türkiye'de COVID-19 ve Etkileri 17

2.1.2.1.1. Ekonomik Etkileri 17

2.1.2.1.2. Sosyolojik Etkileri 18

2.1.2.1.3. Psikolojik Etkileri 20

2.2. COVID-19 Pandemi Sürecinde Yaşanan Psikososyal Duygular 21

2.2.1. COVID-19 Korku Düzeyi 21
2.2.2. COVID-19 Anksiyete Düzeyi.....25
2.2.3. COVID-19 Stres Düzeyi.....30
2.2.4. COVID-19 Endişe Düzeyi.....33
2.3. COVID-19'a Yönelik Bilgi, Tutum Ve Uygulamalar 35
2.3.1. COVID-19 Bilgi Düzeyi.....36
2.3.2. COVID-19'a Yönelik Tutum.....39
2.3.3. COVID-19'a Yönelik Uygulamalar.....41
2.4. Üniversite Öğrencilerinin Kariyer Endişesi 45
2.4.1. Kariyer Kavramı 46
2.4.2. Kariyer Endişesi.....48
2.4.3. COVID-19 ve Kariyer Endişesi.....53
3.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....60
3.1. Araştırmanın Tasarımı 60
3.2. Araştırmanın Kavramsal Modeli 62
3.3. Araştırmanın Hipotezleri.....62
3.4. Evren ve Örneklem 63
3.5. Araştırmada Kullanılan Ölçekler.....65
3.6. Verilerin Toplanması 66
3.7. Verilerin Analiz Edilmesi 67
4. BULGULAR.....68
4.1. Araştırma Verilerinin Normallik Dağılımı.....68
4.2. Araştırma Verilerinin Güvenilirliği 69
4.3. Demografik Bulgular 69
4.4. Faktör Analizine İlişkin Bulgular 72
4.5. Farklılık Analizlerine İlişkin Bulgular.....76
4.6. Hipotez Testleri 87
5.SONUÇ ve ÖNERİLER.....93
5.1. Sonuç ve Tartışma 93
5.2. Öneriler 97
KAYNAKÇA.....99
7. EKLER.....125

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1. COVID-19'un Erken Zaman Çizelgesi 7

Tablo 2. 2020 Küresel Durgunluk Sırasında Ülkelerin Hızlı Politika Tepkileri 12

Tablo 3. Endişe, Korku ve Anksiyete Karşılaştırması 49

Tablo 4. COVID-19 Pandemisinden Sektörlerin Etkilenme Dereceleri 53

Tablo 5. Son Üç Yıla Ait Dünya Makroekonomik Verileri 54

Tablo 6. Ülkelerin COVID-19'a Yönelik Aldıkları İstihdam Tedbirleri 55

Tablo 7. Örneklem Büyüklüğü Belirleme Tablosu 64

Tablo 8: Araştırmada Kullanılan Ölçekler 65

Tablo 9: Çarpıklık ve Basıklık Değerleri 68

Tablo 10. Araştırmanın Güvenirliği 69

Tablo 11. Demografik Özellikler 70

Tablo 12. Öğrencilerin Genel Duygudurum Değerlendirmesi 72

Tablo 13. KMO and Bartlett's Testi 73

Tablo 14. COVID-19 Anksiyete Düzeyine İlişkin Faktör Analizi Sonuçları.....73

Tablo 15: COVID-19 Korku Düzeyine İlişkin Faktör Analizi Sonuçları 74

Tablo 16: Kariyer Endişesine İlişkin Faktör Analizi 74

Tablo 17: COVID-19 Bilgi Düzeyine İlişkin Faktör Analizi 75

Tablo 18. Katılımcıların Cinsiyetlerine İlişkin T-Testi Sonuçları 76

Tablo 19. Yaş Değişkenine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları.....76

Tablo 20. Dönem/Sınıf Değişkenine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları 77

Tablo 21. Aile Geliri Değişkenine İlişkin ANOVA Testi Sonuçlar 78

Tablo 22. Hastane Seçimi Değişkenine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları.....79

Tablo 23. Hastaneye Gitme Sıklığı Değişkenine İlişkin ANOVA Testi.....80

Tablo 24. Kronik Hastalık Varlığına İlişkin T-Testi Sonuçları.....82

Tablo 25. Düzenli İlaç Kullanımı İlişkin T-Testi Sonuçları.....82

Tablo 26. Sağlık Durumu Değişkenine İlişkin ANOVA Testi.....83

Tablo 27. Aile İle Yaşama Durumuna İlişkin T-Testi Sonuçları.....84

Tablo 28. Egzersiz Yapma Durumuna İlişkin T-Testi Sonuçları 85

Tablo 29. İkamet Yerine İlişkin T-Testi Sonuçları.....85

Tablo 30. Genel Duygudurum Değerlendirmesine İlişkin ANOVA Testi.....86

Tablo 31. COVID-19 Anksiyetesinin Kariyer Endişesi Üzerine Etkisi Regresyon Analizi Sonucu 87

Tablo 32. COVID-19 Korku Düzeyinin Kariyer Endişesi Üzerine Etkisi Regresyon Analizi Sonucu 88

Tablo 33. COVID-19 Anksiyete Düzeyinin Kariyer Endişesi Üzerinde COVID-19 Bilgi Düzeyinin Aracılık Rolü Process Analizi Sonucu 89

Tablo 34. COVID-19 Anksiyete Düzeyinin Kariyer Endişesi Üzerinde COVID-19 Bilgi Düzeyinin Aracılık Rolü Process Analizi Sonucu 91

Tablo 35. Hipotez Sonuçları.....92

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1: Araştırma Deseni 61

Şekil 2: Araştırmanın Kavramsal Modeli 62

BÖLÜM 1

1. GİRİŞ

Pandemiler, insanlık tarihinin tüm dönemlerinde geniş insan kitlelerini etkisi altına almış ve insanları ekonomik, psikolojik ve sosyal olmak üzere birçok farklı yönden olumsuz etkileyen olaylar olarak karşımıza çıkmaktadır. 2019 yılının Aralık ayında Çin'de ortaya çıkan ve tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemisi ise son yüzyılın en şiddetli salgınlarından biri olarak tarihe geçmiştir. Yaşanan pandemi, benzeri olmayan fiziksel ve psikolojik sorunlara neden olmuş, insanlar enfeksiyona yakalanma korkusu, yalnızlık, belirsizlik, üzüntü gibi birçok durumla karşı karşıya kalmıştır (Peteet, 2020: 2203). Pandeminin yayılımının engellenmesi için sosyal mesafe kuralları, karantinalar uygulanmış, eğitim ve öğretime ara verilmiş, şehirler arası ve uluslar arası hareketlilik kısıtlanmıştır. Tüm dünyada meydana gelen hareket kısıtlılığı ise ticareti, üretimi ve birçok piyasayı olumsuz etkileyerek ekonomik sıkıntıların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yaşanan ekonomik daralmalar birçok iş yerinin kapanmasına ve birçok insanın işsiz kalmasına neden olmuştur. Yaşanan ekonomik sıkıntılarının yanı sıra insanların yakın çevrelerinde meydana gelen pandemi kaynaklı ölümler, haber kaynaklarında verilen olumsuz haberler ve yanıltıcı bilgiler ise bireylerde büyük bir korku ve kaygı yaratmıştır.

Son 50 yıldır eğitimin her kademesinde ilerleme meydana gelen eğitim sisteminin şimdiye kadar karşılaştığı en büyük zorluk olarak kabul edilen COVID-19 pandemisi, eğitimin aniden durmasına ve hazırlık dahi yapılamadan çevrimiçi ve sanal eğitime geçilmesine neden olmuştur (Daniel, 2020: 91). Bu dönemde okulların kapatılması, uzaktan eğitim gibi farklı bir eğitim sistemine dâhil olmaları, sosyal çevrelerinden kısıtlanmaları ve iş dünyasında meydana gelen değişimler nedeniyle öğrenciler, pandemiden en çok etkilenen gruplardan biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

COVID-19 pandemi döneminde okulların kapatılması ve izolasyon gibi sosyal olarak kısıtlama uygulamaları ve uzaktan eğitim sistemine geçilmesi gibi

eğitim sistemine dair nedenler kariyerlerine hazırlanan öğrenciler üzerinde olumsuz duygulara neden olmuştur (Ece, 2021: 264). COVID-19 pandemisi, yalnızca eğitim hayatında değil öğrencilerin hazırlandıkları iş dünyası için de önemli gelişmelere ve değişimlere yol açmıştır. Pandeminin getirdiği ve ekonomi piyasalarında meydana gelen olumsuz dalgalanmalar, işten çıkarmaların artması, kimi işletmelerin kapanması, uzaktan çalışma gibi iş dünyasının yeni sistemlere entegre olmaya çalışması gibi birçok durum meydana gelmiştir. Eğitim ve sosyal hayatlarında meydana gelen değişimlere adapte olmaya çalışırken girmeye hazırlandıkları iş piyasalarındaki gelişmeler de öğrencilerin kariyerleri için endişe duymalarına neden olmuştur.

Pandemi kaynaklı problemlerin öğrencilerde yarattığı duygu ve düşünceleri ortaya koymak geleceğin iş dünyasını domine edecek olan kitleyi oluşturmaları dolayısı ile önemlidir. Bu bağlamda araştırmada pandemi sürecinde üniversitede öğrenim gören lisans öğrencilerinin COVID-19 anskiyete ve COVID-19 korku düzeylerinin kariyer endişesi üzerine etkisinde COVID-19 bilgi düzeyinin aracılık rolünü ortaya koymak amaçlanmaktadır.

Araştırmanın literatür kısmında anksiyete, korku, endişe gibi duygu durum kavramları, COVID-19 pandemisi ve bu süreçte meydana gelen Türkiye'deki ve tüm dünyadaki gelişmeler ile kariyer ve pandeminin neden olduğu kariyer endişesi kavramlarına değinilmiştir. Yöntem bölümünde ise araştırma için seçilen yöntem, veri toplama araçları, örneklem, araştırmanın modeli, hipotezler, verilerin analiz edilerek bulguların yorumlanması ve araştırma problemi doğrultusunda sonuç ve öneriler ortaya konulmuştur.

1.1. Araştırmanın Problemi

COVID-19 pandemisi döneminde virüsün yayılımını engellemek amacıyla alınan önlemlerin başında eğitime ara verilmesi geldiğinden eğitim sektörü pandemiden en fazla etkilenen sektörler arasında yer almıştır. Bu önlemlerden dünyadaki öğrencilerin %90'ının etkilendiği belirtilmektedir (Gençoğlu ve Çiftçi, 2020: 1650). Pandemi, öğrencileri iki farklı şekilde etkilemiştir. Birincisi arkadaş ortamlarından, hareketli yaşamlarından kısacası sosyal ortamlarından soyutlanmak

zorunda kalmaları, ikincisi ise örgün eğitimden uzaktan eğitim sistemine geçilmesi, sürecin uzun zaman belirsiz kalmış olması gibi eğitim sistemi kaynaklı etkilerdir (Ece, 2021: 264). Eğitime ara verilmesinin ardından eğitim faaliyetlerinin sürdürülmesi için de pandemi koşulları gereği uzaktan eğitim sistemine geçilmiştir. Daha önce böyle bir deneyim yaşamamış olan öğrencilerin pandemi nedeniyle ülkelerin ekonomilerinin kötüye gitmesi sonucu işsizlik oranlarının artması, uzaktan eğitim sistemi gibi nedenlerden dolayı öğrenciler artan belirsizlikler sonucu süreci yönetme konusunda problemler yaşamıştır. Oluşan bu belirsizlikler ve stres ortamı öğrencilerin kariyerleri ile ilgili düşüncelerini olumsuz etkileyen bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Ertuğrul vd., 2022: 2).

Üniversite eğitimi bireylerin rakiplerini tanıdığı, kendilerini kültürel olarak geliştirdiği ve meslek edinerek hayata katılımı içeren bir süreci kapsadığından halihazırda öğrencilerde kariyere dair kaygı barındıran bir süreçtir (Ceviz vd., 2020: 324). Pandemi koşulları barındırdığı belirsizlik ve piyasalarda yarattığı ekonomik tahribat nedeniyle öğrencilerde mevcutta var olan kariyer ile ilgili endişelere ek durumlar getirmiştir. İş hayatına atılmak için hazırlanan ve geleceğin iş dünyasının parçaları olacak üniversite öğrencilerinin pandeminin getirmiş olduğu anksiyete ve korku duyguları ile kariyer endişelerinin ortaya koyulması eğitim ve iş hayatına yönelik alınacak politikalara fikir vermesi açısından önemlidir. Bu bağlamda araştırmanın problemleri:

- Üniversite öğrencilerinin COVID-19 anksiyete düzeyleri kariyer endişelerini etkilemekte midir ve bu etkide COVID-19 bilgi düzeyinin rolü var mıdır?
- Üniversite öğrencilerinin COVID-19 korku düzeyleri kariyer endişelerini etkilemekte midir ve bu etkide COVID-19 bilgi düzeyinin rolü var mıdır?

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın temel amacı, üniversite öğrencilerinin COVID-19 anksiyete düzeyleri ile COVID-19 korku düzeylerinin kariyer endişesine olan etkisini ortaya koymak ve COVID-19 anksiyete düzeyi ve COVID-19 korku düzeyinin kariyer endişesine etkisinde COVID-19 bilgi düzeyenin aracılık rolünü ortaya koymaktır.

1.3. Araştırmanın Önemi

2021-2022 eğitim öğretim istatistiklerine göre Türkiye'de vakıf ve devlet üniversitelerinde eğitim gören toplam 8.296.959 öğrenci bulunmaktadır (YÖK, 2022). 2021-2022 eğitim öğretim dönemi mezun sayısının ise 1.167.119 olduğu belirtilmektedir (YÖK, 2022). Özellikle son 20 yıl içerisinde Türkiye'de vakıf ve kamu üniversite sayıları artmıştır (Pelek, 2022: 250). Artan üniversite sayıları doğrusal olarak mezun sayısında da artışa neden olmaktadır. Mezun olacak öğrenciler, iş piyasalarına katılacakları ve iş piyasalarının temel insan kaynağını oluşturacakları için kariyerleri ile ilgili seçimlerinin, duygu ve düşüncelerinin ve beklentilerinin belirlenmesi önemlidir. Yaşanan COVID-19 pandemisi de öğrencilerin gerek eğitim hayatlarını gerekse de sosyal hayatlarını derinden etkileyen bir unsur olmuştur. Bu dönemde hastalanma ve ölüm korkusu, uzaktan eğitim, uzaktan çalışma gibi yeni sistemlere geçilmesi, kimi sektörlerin durma noktasına gelmesi, işsizliğin artması gibi unsurlar öğrencilerin korku ve anksiyete duyguları yaşamalarına neden olmuştur. Yaşanan tüm bu korku ve anksiyete duyguları pandeminin iş dünyasında meydana getirdiği etkiler ile birleştiğinde öğrencilerin kariyerlerine dair düşüncelerini etkileyebilmektedir. Geleceğin iş dünyasının dinamiklerini oluşturacak üniversite öğrencilerinin kariyerlerine dair endişelerinin ortaya konulması politika yapıcılara, iş dünyasında yer alan karar mekanizmalarına fikir sunması açısından önemlidir.

1.4. Araştırmanın Sayıltıları

Bu araştırmanın sayıtlıları:

- Katılımcıların anket sorularını doğru ve gerçekçi bir şekilde yanıtladıkları varsayılmaktadır.
- COVID-19'un öğrencilerde anksiyete ve korku duygularına neden olduğu varsayılmaktadır.
- Öğrencilerin COVID-19 kaynaklı olumsuz duygulara kapıldığı ve bu durumun kariyer ile ilgili düşüncelerini etkilediği varsayılmaktadır.
- Araştırmada uygun, geçerli ve yeterli veri toplama aracı ve yöntemi kullanıldığı varsayılmaktadır.

- Araştırmacının araştırma süresi boyunca herhangi bir önyargı, öznel yargı veya yanıltıcı çalışma gerçekleştirmediği varsayılmaktadır.

1.5. Araştırmanın Sınırlılıkları

- Bu araştırma, Türkiye'de kamu ve vakıf üniversitelerinde öğrenim gören lisans sağlık yönetimi öğrencileri ile sınırlıdır.
- Veriler online anket tekniği ile toplanmıştır. Verilerin toplanması için anketler dijital mecralar aracılığıyla yaygınlaştırıldığından katılımcıların öğrenim gördükleri üniversiteler hakkında çoğunluk olarak ifade edilebilecek veri bulunmamaktadır.

1.6. Tanımlar

COVID-19 Anksiyetesi: Anksiyete bireyin yaklaşmakta olan bir tehlikeyi, felaketi veya bir tersliği sezmesi sonucu oluşan gerginliğin, endişe ve bir takım bedensel semptomlar ile karakterize bir şekilde ortaya çıkan duygudur (APA, 2022). COVID-19 anksiyetesi ise pandemi döneminde artan ölümler, kamusal kısıtlamalar, ekonomik gerilemeler gibi nedenlerden dolayı kişilerin ruh sağlığının olumsuz etkilenmesi sonucu ortaya çıkan anksiyete olarak tanımlanmaktadır (Pedraza, 2020: 2).

COVID-19 Korkusu: Korku, yakın bir tehditin algılanması sonucu fizyolojik olarak alarm durumunu ortaya çıkaran temel, yoğun bir duygudur (APA, 2022). Bulaşıcı hastalıklarda en karakteristik özellik korkudur ve COVID-19 pandemisi döneminde de insanların yüksek morbidite ve mortalite oranları dolayısıyla korku yaşamıştır (Ahorsu, 2020: 2).

Kariyer Endişesi: Bireyin kariyer yaşamında tehdit veya belirsizlik durumları ile karşı karşıya kalması sonucu ortaya çıkan duygu şeklinde tanımlanmaktadır (Agun vd., 2021: 59-60).

BÖLÜM 2

2. LİTERATÜR

2.1. DÜNYA'DA VE TÜRKİYE'DE COVID-19 PANDEMİ SÜRECİ

COVID-19 pandemisi, 31 Aralık 2019 tarihinde Çin Hubei eyaletinin Wuhan kentinde ortaya çıkarak 6 kıtada yayılarak SARS-CoV-2 virüslerinin sebep olduğu ilk pandemi olarak tüm dünyayı etkisi altına almıştır (Birinci ve Bulut, 2020: 62). COVID-19'un tüm dünyaya yayılması ile birlikte bireyler ve örgütler normal işleyişlerinden daha farklı bir düzen ile karşı karşıya kalmış, birçok sektör ekonomik açıdan dar bir sürece girmiş ve COVID-19 insan sağlığı ve ekonomik açıdan tüm dünya yıpratıcı bir şekilde etkilenmiştir (Arabacı ve Yücel, 2020: 92).

2.1.1. Dünya'da COVID-19 Pandemi Süreci

Salgın hastalıklar, sadece enfekte olan kişileri değil tüm toplumu etkilemesi dolayısıyla geçmişten günümüze insanlar için büyük problemler yaratmıştır (Parıldar, 2020: 19). Salgınların ortaya çıkmasına neden olan birçok etken bulunmaktadır. Bu etkenleri kısaca hijyen kurallarına uyulmaması, yerleşik yaşamın getirmiş olduğu sağlıksız yaşam alanları, kıtlıklar, dünyanın ekolojik dengesinin bozulması, afetler, insanların bağışıklık seviyelerinin bozulması olarak sıralayabiliriz (Kılıç, 2020:18).

M.Ö. 9000 yıllarında yerleşik hayata geçilerek tarım ve hayvancılığa başlanması sonucu insanın hayvanlarla ilişkisi artmış bu da hayvanlardaki hastalıkların insanlara geçişini kolaylaştırmış ve dünya birçok salgın hastalığa şahit olmuştur. Bunlar; Atina Vebası (M.Ö 430), Antonine Vebası (M.S. 165-180), Justinian Vebası (541-542), Cüzzam (11.yy), Kara Ölüm (1346-1353), Kolomb Değişimi (1492), Londra Büyük Vebası (1665-1666), Kolera salgını (1817-1824), 2. Kolera salgını (1827-1835), 3. Kolera Salgını (1839-1860), 3.Veba Salgını (1855), Rus Gribi (1889-1890), İspanyol Gribi (1918-1920), Asya Gribi (1957-1958), HIV-AIDS Salgını (1980-devam ediyor), Ebola Salgını (2013-2016), COVID-19 Salgını (2019-devam ediyor) olarak nitelendirilmiştir (Ahmadi vd., 2020).

Koranavirüsler, insanları ve hayvanları etkileyebilen pozitif tek sarmallı, zarflı büyük RNA virüsleridir (Valevan ve Meyer, 2020:278). Koranavirüsün farklı türlerinden MERS (Orta doğu solunum sendromu) develerden yayıldığı düşünülmekte olup "2012 yılında Suudi Arabistan'da ve yabani kedilerden yayıldığı düşünülen SARS (şiddetli akut solunum sendromu) da 2002-2003 yıllarında Uzakdoğu'da milyonlarca insanın ölümüne yol açmıştır (Karcıoğlu, 2020:66). 2019'un Aralık ayından itibaren SARS-CoV-2 olarak adlandırılan yeni bir koranavirüs, COVID-19 adı verilen ve solunum yollarını etkileyen bir salgın hastalığa neden olarak tüm dünyayı etkilemiştir (Cao vd., 2020: 1788). COVID-19, SARS ve MERS'ten sonra insanları hasta eden koronavirüs ailesinin 7. üyesidir (Cheng ve Shan, 2020:155).

31 Aralık 2019 tarihinde Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan bölgesinde nedeni bilinmeyen pnömoni vakalarının bildirilmesinin ardından 11 Şubat 2020 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü koranavirüsün neden olduğu bu yeni hastalığa "yeni coronavirüs hastalığı" anlamına gelen "COVID-19" adını vermiştir (Cascella vd., 2020:1). COVID-19'un ortaya çıkışından 20 gün süre içerisinde meydana gelen gelişmeler Tablo-1'de gösterilmiştir.

Tablo 1. COVID-19'un Erken Zaman Çizelgesi

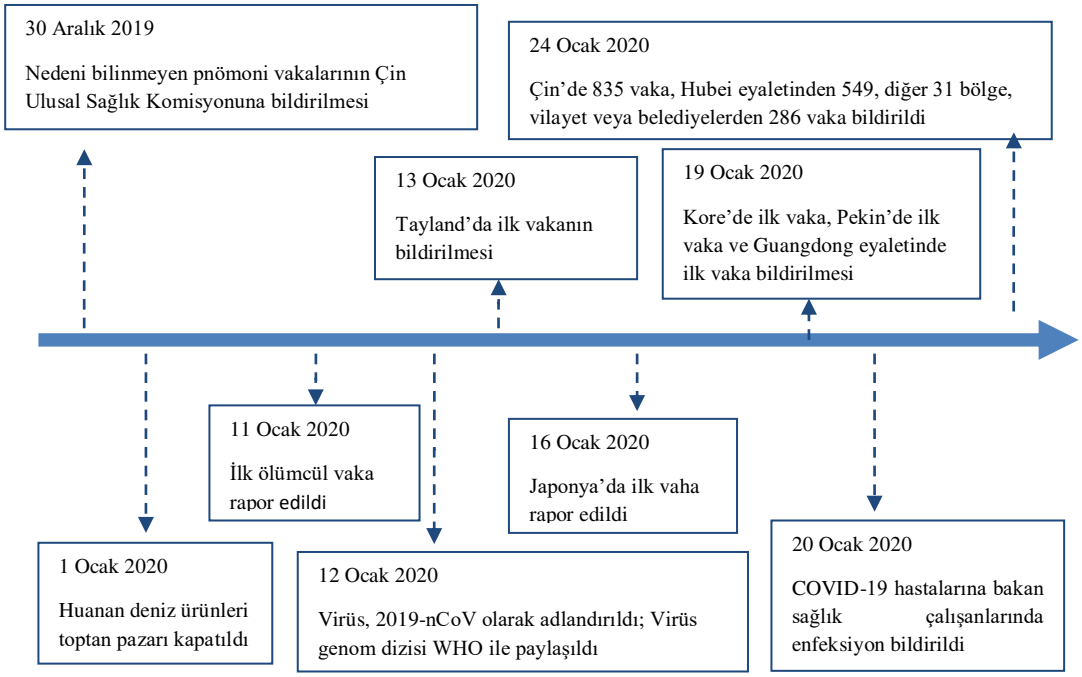

Kaynak: Wang vd., 2020: 471

Hastalığın Çin'in Wuhan kentinde bulunan Huanan deniz mahsülleri pazarından insanlara bulaştığı düşünülmekte olup 1 Ocak 2020 tarihinde pazar kapatılmıştır (Valevan ve Meyer, 2020: 278; WHO, 2020a). COVID-19'un genom dizilimi yarasa koronavirüslerinin tüm genom dizilimleriyle %96 oranında bir özdeşlik göstermektedir (Zhou, 2020: 270). COVID-19'un zoonotik kaynağı tam olarak doğrulanmamıştır ancak kilit rezarvuarın yarasalar olduğu düşünülmüştür (Shereen, 2020: 96). Bir başka çalışma olan Zhang ve arkadaşlarının (2020) çalışmasında Malayan Pangolin'inin Sars-Cov2 ile %91.02 oranında nükleotit benzerlik gösterdiği ve Sars-Cov2'nin doğal rezarvuarı olduğu ortaya koyulmuştur.

7 Ocak 2020 tarihinde araştırmacılar, onaylanmış enfekte pnömoni hastalarından yeni koronavirüsü (SARS-CoV-2 ve COVID-19 olarak adlandırılan) hızlı bir şekilde izole etti (Jiang vd., 2020: 1545). Tarih 20 Ocak 2020 olduğunda ise Dünya Sağlık Örgütü Acil Durum Komitesi, Çin ve uluslar arası lokasyonlarda artan vakaların bildirilmesi üzerine küresel sağlık acil durumu ilan etti (Velavan ve Meyer, 2020: 278). SARS ve MERS ile kıyaslandığında insanlar arasında yayılımı daha hızlı olan COVID-19'un kısa bir sürede dünyaya yayılması üzerine Dünya Sağlık Örgütü, 11 Mart 2020 tarihinde COVID-19 hastalığı sebebiyle pandemi ilan etmiştir (Tunç ve Atıcı, 2020: 348).

COVID-19 damlacık yoluyla bulaşmakta olup insandan insana bulaşma süreci şöyle ilerlemektedir; enfeksiyonu olan bir kişi konuştuğunda, öksürdüğünde veya hapşırdığında solunum salgılarındaki virüs ya bir başkasının mukozasına doğrudan temas ederek bulaşır ya da kişi enfekte olmuş bir yüzeye dokunduktan sonra ellerini gözlerine, burnuna veya ağzına değdirmesiyle bulaşır (McIntosh, vd., 2020: 2). Stokes ve arkadaşları (2020), tarafından 1.320.488 kişi üzerinde yapılan incelemeye göre COVID-19 belirtilerinin görülme sıklığı şu şekildedir; öksürük %50.3, ateş %43.1, kas ağrısı %36.1, baş ağrısı %34.4, nefes darlığı %28.5, boğaz ağrısı %20, ishal %19.3, bulantı /kusma %11.5, koku veya tat kaybı %8.3, karın ağrısı %7.6, burun akıntısı %6.1.

Hastalığa yakalananların yaklaşık olarak %80'i hastalığı hafif-orta dereceli, % 13.8'i şiddetli, %6.1'i de hastalığı kritik düzeyde atlatmaktadır ve hastalığı şiddetli veya kritik seviyede geçiren kişilerin çoğunluğunu diyabet, yüksek tansiyon, kronik

solunum yolu hastalığı, kardiyovasküler hastalığı, kanser gibi altta yatan hastalığı olanlar ve de 60 yaş üzeri kişiler oluşturmaktadır (WHO, 2020b: 12). COVID-19 hastalığını asemptomatik veya hafif semptomlarla geçiren kişilerin ise izolasyon için belirlenmesi zordur bu sebeple hastalığı yaymada önemli bir yer tutarlar ve hastalığı önlemede ve karantina uygulamalarını uygulamada zorluk yaşanmasına sebebiyet verirler (Li vd.,2020: 1556.e1).

Tanı için COVID-19 vaka tanımlarıyla uyumlu olan kişilerin solunum yollarından alınan örnekler PCR testleri aracılığıyla taranmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2020a: 5). Pnömoni teşhisini kolay ve hızlı bir şekilde teşhis etmede rutin olarak kullanılan göğüs BT'sinden de COVID-19'u teşhis etmek için faydalanılmaktadır (Ai vd., 2020: 4). PCR sonuçlarının çıkması 5-6 saati bulurken BT sonuçlarına çok daha hızlı ulaşılabilmekte ve tanıyı hızlıca koyup hastaları izole etmek ve acilen tedaviye başlamak COVID-19'un halk arasında yayılmasını ve ölümlere sebep olmasını önlemede oldukça önemlidir (Long vd., 2020: 2). PT-PCR testlerine alternatif veya tamamlayıcı nitelikte, daha ucuz ve kolay uygulanabilen serolojik testler de bulunmaktadır aynı zamanda teşhis konulmadığı halde hastalığı geçirmiş kişileri tespit etmede ve gelecekteki hastalık riskini bildirmede PT-PCR testlerine ek bir seçenektir (Bastos, 2020: 2).

Sars-CoV-2'nin henüz kesin bir tedavisi olmamakla birlikte ülkeler hastaların durumuna göre farklı tedavi yöntemleri uygulamaktadır (Artun vd., 2020: 37). Enfekte hastalarda kullanılan Remdesivir, Lopinavir Ritonavir ve Oseltamivir gibi antiviral ilaçların enfeksiyonu önemli derecede engellediği görülmüştür (Shereen, 2020: 96). Ülkemizde ise favipiravir, hidroksiklorokin, azitromisin ve olguya göre farklı kombinasyonlar tedavi olarak kullanılmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2020d: 45).

COVID-19 için spesifik bir antiviral tedavisi bulunmuyorken hastanın semptomlarına yönelik tedaviler uygulanmakta ve hastalığı ciddi boyutta olanlar için oksijen tedavisi ana müdahale olarak görülmektedir (Cascella, 2020: 8). Tedavi esas olarak destekleyici ve semptomatik olmakla birlikte öncelikle hasta kişiden teması olanlara, hastalara ve sağlık çalışanlarına bulaşı önlemek için izole edilmesi ve hafif vakalar danışmanlık hizmeti ile evde tedavi edilmesi önerilmektedir (Singhal, 2020: 284).

Tüm dünyayı etkileyen ve bir halk sağlığı sorunu olan COVID-19'un başlarda bir önleme yöntemi olmaması dolayısıyla virüsü kontrol etmenin tek yolu kişisel ve toplumsal tedbirlere uyum sağlamak ve uygulamak olarak belirtilmiştir (Buran ve İlhan, 2020: 142). Dünya sağlık örgütü, COVID-19 hastalığından korunmak için bazı tavsiyelerde bulunmuştur (WHO, 2020c):

- İnsanlar arasında en az 1 metre mesafe bırakılmalı ve etrafımızda insanlar varken maske kullanılmalı
- Kapalı alanlardan, kalabalık ortamlardan ve yakın temastan kaçınılmalı
- Kapalı alanlarda görüşme yerine açık alanlarda mesafeli görüşmeler tercih edilmeli
- Eller düzenli olarak sabunla ve suyla yıkanmalı veya alkol bazlı dezenfektanlarla temizlenmeli
- Virüsün mukozadan girişini engellemek adına ağza, burna ve gözlere dokunmaktan kaçınılmalı
- Öksürüldüğünde veya hapşırıldığında ağız ve burun dirsek vasıtasıyla veya mendille kapatılmalı
- Kapı kolu, telefon gibi sürekli dokunulan maddeler düzenli olarak temizlenmeli
- COVID-19 belirtilerine hâkim olunmalı ve belirtiler hissedildiğinde izole olmalı ve sağlık kuruluşlarıyla iletişime geçilmeli.

Enfeksiyonun engellenmesi ve kontrol altında tutulması için gerçekleştirilen uygulamalar toplumdaki etkisini azaltmak ve sağlık hizmetlerinin sürdürülmesi açısından önemlidir (Özer ve Özcan, 2020: 71). COVID-19'un bulaşmasını engellemek için alınan standart önlemler olan maske-mesafe-hijyen kuralları ise maalesef ki hastalığın kontrol edilmesi noktasında yeterli olmamaktadır (Azap, 2020: 94). Viral hastalıkları tedavi etmede geliştirilen birçok antiviral ilaç başarılı sonuçlar doğursa da asıl hedef olan hastalanmamak için en etkili korunma yöntemi aşılardır (Erkekoğlu vd., 2020: 209). COVID-19'un genetik yapısının 11 Ocak 2020 tarihinde açıklanması dünyada aşı geliştirmek için ar-ge çalışmalarının başlamasına neden olmuştur (Le vd., 2020: 305).

2.1.1.1. COVID-19'un Küresel Etkileri

Bir salgının bulaş yolu, bulaşıcılığı, kuluçka süresi, hastalık yapma yeteneği, tedavi, korunma ve bağışıklık oluşturma durumları salgının boyutunu ve hızını belirleyen etmenlerdir (Buzgan, 2020: 11). Mutasyonlar geçirerek hayvandan insana daha sonra da insandan insana geçen koronavirüsler son 20 yılda SARS ve MERS salgınlarıyla birçok ölüme yol açmış ve son olarak da yaşanan koronavirüs salgınıyla birlikte sınırları aşarak yayılmaya devam etmiştir (Cinel, 2020: 128).

COVID 19'un ortaya çıkmasının ardından Çin'de hastalar hızlıca izole edildi, vaka sayılarının çok olduğu bölgelerde artan vakaları yönetebilmek amacıyla hastaneler inşa edildi, ev karantinaları uygulandı ve kalabalık toplantılar iptal edildi. (Hopman vd., 2020:1549). Yine Çin Aralık ayında vakaların çıkmasıyla birlikte hasta ve ölü sayılarının çok artması sonucu 11 milyonluk bölgesini 15 Ocak'tan itibaren karantina uygulanmış ve 10 gün içerisinde büyük bir sahra hastanesi inşa etmiş, ulaşım yolları kapatılmış, halk maske ve eldiven takmış, en az 1 metre fiziksel mesafe zorunluluğu getirilmiş bu sayede virüs kısıtlı alanda kalarak tüm nüfusa yayılması engellenmiştir (Altınkaya, 2020: 17).

Çin'in ardından virüs tüm dünyaya hızla yayılmaya başlamıştır. Avrupa'da ilk vaka İtalya'da görülmüştür (Altınkaya, 2020: 17). Avusturya(1), Hong Kong (2), İtalya (3) ve Kaliforniya (4)'dan gelen erken durum raporları acillere başvurularda başka hastalıklar nedeniyle başvuruların azaldığını fakat COVID 19 nedeniyle hastaneye yatışlarda artış olduğunu bildirmesi üzerine tarih 13 Mart 2020 olduğunda Amerika Birleşik Devletleri ulusal acil durum ilan etmiştir (Hartnett vd., 2020: 699). Ozili ve Arun (2020), politika uygulayıcılarının virüsün etkileriyle başa çıkmak için aldıkları önlemleri dört kategoriye ayırarak ülkeler bazında tablo haline getirmiştir:

Tablo 2. 2020 Küresel Durgunluk Sırasında Ülkelerin Hızlı Politika Tepkileri

Kategori Tipi	Gerçekleştirilen Politikalar	Ülkeler
Para politikalarına dair önlemler	Bankalara yasal düzenleme yasalarının kabul edilmesi ve COVID-19'dan etkilenen borçlulara anapara ve faiz ertelemesi	İrlanda, Çin, Nijerya ve İtalya
	Merkez Bankası'nın finansal piyasalara likidite sağlaması	Çin ve ABD
	Merkez bankalarının hızla değer kaybeden tahvil ve menkul kıymet alımları	Avustralya, Avrupa Birliği ve Kanada
	Merkez bankalarının faiz oranlarını azaltması	Türkiye, ABD, Yeni Zelanda, Japonya ve İngiltere, Nijerya, Güney Kore ve Kanada
	Bankalara, KOBİ'lere, halk sağlığı sektörüne, bireylere ve temel işletmelere sürekli kredi akışı	Avustralya, Nijerya, ABD ve İngiltere
Mali önlemler	Pandemiden en çok etkilenen sektör ve endüstriler için teşvik paketleri	İngiltere, ABD, Avustralya ve Nijerya
	Bireylere gelir desteğinin sağlanması	Avustralya, ABD, İngiltere ve Hindistan
	Her haneye sosyal yardım desteği	Avustralya, ABD
Halk sağlığı önlemleri	Genel karantina	Hindistan, ABD, İngiltere ve hemen hemen her ülke
	Sınır karantinası	Polonya, Vietnam, Hindistan, İngiltere, ABD, Pakistan, Avustralya ve Kolombiya
	Evde kalma politikasının yayımlanması	İtalya, İran, Nijerya ve İngiltere
	Sosyal mesafe politikası	Güney Afrika, ABD, İngiltere, BAE, Singapur, Nijerya, Japonya, Çin, Hindistan, Almanya, Pakistan, Avustralya, Güney Kore ve İsrail
İnsan kontrol önlemleri	Kalabalık cezaevlerindeki mahkumların geçici olarak tahliyesi	İran ve ABD
	Hava, kara ve deniz sınırlarının kapatılması	Tayvan, Hindistan, Meksika, ABD., Almanya, Sırbistan ve Nijerya
	Okulların kapatılması	İngiltere, İspanya, İtalya, Güney Afrika, Nijerya ve ABD
	Evde kalma uygulamaları için ordunun kullanılması	Malezya, İtalya, ABD, İsrail, Güney Afrika ve İspanya
	Seyahat yasakları	AB, ABD, Arjantin, Avusturya, Avustralya, Bolivya, Kamboçya, Kanada, Çin, Cape Verde, Kamboçya, Kolombiya, Hırvatistan, Danimarka, Mısır, Almanya, Yunanistan ve Haiti
	Vizelerin reddedilmesi ve askıya alınması	Güney Afrika, Kanada, Singapur, Çin, Nijerya, Gana, Kenya, Bolivya ve Brezilya

Kaynak: Ozili ve Arun, 2020: 15

Pandemiler ortaya çıktığı ve ardından yayıldığı ülkelerde birçok değişime neden olmakta ve sağlık sistemleri başta olmak üzere ülkeleri siyasal, sosyal ve ekonomik yönden etkilemektedir (Sertdemir, 2020: 16). Geçmişte yaşanan salgınlardan alınan dersler sonucu salgınların üç sonuç yarattığı belirtilmektedir (Boissay ve Rungcharoenkitkul, 2020: 2-3): Birincisi, salgınların tahmini maliyeti salgının ciddiyetine ve mücadele ediliş şekline göre farklılık göstermesidir. İkincisi, makroekonomik maliyetlerin arz ve talep durumuna göre şekillenmesidir. Üçüncüsü ise pandemilerin ekonomiler üzerinde uzun dönemli etkilere neden olabilmesidir.

Yirmi birinci yüzyılın ilk evrensel krizi olan COVID-19, daha önceki pandemiler gibi ekonomik, sosyolojik, siyasi ve kültürel değişikliklere neden olarak gelecek yıllarda hem uluslar arası ilişkileri hem de global siyaseti değiştirme gücüne sahiptir (Oğurlu, 2020: 800). COVID-19'un tanımlanmasıyla birlikte ekonomik sıkıntılar, sektörel sorunlar ve dünya düzeninde değişimlerin baş göstermesinin yanı sıra insanların hayatlarında ve örgütlerin işleyişlerinde büyük değişimler ortaya çıkmıştır (Arabacı ve Yücel, 2020: 92).

2.1.1.1.1. Ekonomik Etkileri

Geçmiş yıllarda yapılan araştırmalara bakıldığında küreşelleşen dünyada salgın hastalıkların meydana geleceği ve birçok insanı etkileyeceği tahmin edilmiş bir gerçektir (Budak ve Korkmaz, 2020: 75). Pandemiyle beraber birçok ülke uzaktan eğitim, evden çalışma sistemine geçmiş, eğlence merkezleri ve alışveriş merkezi gibi toplu alanlar kapatılmış, spor müsabakaları, konserler ertelenmiş, seyahatler iptal edilmiş ve maske kullanma zorunluluğu ve sokağa çıkma yasakları uygulanmıştır tüm bunlar ise ülke ekonomilerinde bir takım etkiler meydana getirmiştir (Kılıç, 2020: 67).

COVID-19 sonrasında Çin'de ekonomik olarak ciddi sorunların ortaya çıkmasıyla birlikte üretimde azalmalar meydana gelmiştir. Bu da tüm dünyada tedarik zincirinde bozulmalara neden olarak şirketlerin olumsuz etkilenmesine yol açmıştır (Cinel, 2020: 126). Çin'in ihracat fabrikalarının çoğunu kapatması ithalata bağımlı olan ülkelerde arz sıkıntılarının yaşanmasına neden olmuştur. Özellikle ilaç tedarik zinciri büyük oranda etkilenmiştir çünkü pandemi öncesinde ilaç

malzemelerinin yaklaşık %60'ı Çin'de üretilmekteydi (Ozili ve Arun, 2020: 9-12). 2020 yılının başlarında COVID-19'un yayılmasıyla birlikte tüm dünyada hisse senetlerinde artış ve azalışlar, nominal faiz oranlarında azalmalar, ve ekonomide daralmalar meydana gelmiştir (Barro vd., 2020: 2). COVID-19'un ekonomiye verdiği etkiler nedeniyle halihazırda varolan işsizlik oranlarının daha da artmasına neden olmuştur (Cinel, 2020: 137).

Pandemi sürecinden her sektör ise aynı oranda etkilenmemiştir. En olumsuz etkilenen sektörler makine, metal ürünler, bankacılık, spor ve sigorta sektörleri olurken; yeme içme sektörü, emlak, yatırım, toptan ve parakende ticaret sektörleri süreçten daha az olumsuz etkilenmiştir (Öztürk vd., 2020: 58). Diğer taraftan baktığımızda gerçekleştirilen sokağa çıkma yasakları insanların online alışveriş gibi online hizmetlere olan talebin artmasına neden olmuştur (Ozili ve Arun, 2020: 9).

COVID-19'dan en çok etkilenen sektörlerden bir tanesi de turizm sektörüdür. İnsanlar virüs sebebiyle seyahatlerini iptal etmiş, ülkeler arası hatta şehirlerarası seyahatler yasaklanmış bu sebeple de turizm faaliyetleri durma noktasına gelmiştir (İbiş, 2020: 86). Yayılma hızı ve etkisi dikkate alındığında COVID-19'un turist hareketliliğini %1 ila %3 oranında azalttığı düşünülmekte ve bu da uluslar arası turizmde yaklaşık olarak 30-50 milyar dolar kayıp olduğu anlamına gelmektedir (Acar, 2020: 14). Küresel film endüstrisinde de salgın sırasında 5 milyar dolarlık bir kayıp yaşanmıştır (Ozili ve Arun, 2020: 11).

İnsan ve toplum sağlığı açısından birçok tehdit oluşturan COVID-9 başta finansal ve ekonomik olmak üzere birçok kötü sonuca yol açmıştır (Şenol, 2020: 80). 2020 yılının ikinci yarısından itibarense kapanma kısıtlamalarının kademeli olarak gevşetilmesi, alınan ekonomik ve finansal tedbirlerin devam etmesi ve aşılama gelişmeleriyle birlikte küresel ekonomide toparlanma gözlemlenmeye başlamıştır (Finansal İstikrar Raporu, 2021: 1).

2.1.1.1.2. Sosyolojik Etkileri

Pandemiler, toplumları klasik hastalıklardan daha farklı etkiledikleri için toplum hafızalarında farklı bir yere sahiptir (Bostan vd., 2020: 1). Dünya daha önce birçok salgın hastalık, savaş, deprem, sosyal ve doğal afet yaşamıştır ancak hiçbiri

COVID-19 gibi işlemekte olan tüm sistemlerin durmasına ve aynı anda standart uygulamalara neden olmamıştır (Aktay, 2020: 656). Yüksek yayılım hızı ve etkisiyle ölümlere sebebiyet veren ve herkesi evde kalmaya zorlayan salgının hayatımızda değişimlere sebep olması kaçınılmaz bir gerçektir (Acar, 2020: 295)

Pandeminin sosyal etkileri şiddetli olmuştur; seyahatler kısıtlandı, okullar, marketler ve sportif faaliyetler kapatıldı. Tüm bunlar yüksek mortalite ve morbidite durumunun ortaya çıkışının muhtemel gerçekleridir (Qiu vd., 2020: 7). Bir sosyal felaket olan virüsün insanların temasıyla yayıldığı anlaşıldıktan sonra virüsün tedavisi ve olası aşı araştırmaları başlatılırken asıl odak noktası sosyal mesafe oldu. Bir sosyolojik terim olan "sosyal mesafe", viral bulaşmayı azaltmak için insanlar arasında fiziksel mesafeyi korumayı amaçlamaktadır (Connel, 2020: 747). Riskli grup olan 65 yaş üstü kişilerin ve taşıyıcı olma ihtimallerine karşın genç yaş grubundakilerin de izolasyonda tutulmaları bireysel ya da toplu olarak damgalanma gibi bir takım olumsuz davranışlara neden olmuştur (Üstün ve Özçiftçi, 2020:145-146).

Salgın dönemlerinin en önemli sosyal sonuçlarından olan toplum ve hukuk kurallarına uymama, tecavüz, eşkiyalık ve talan gibi uygun olmayan davranışlar pandemi sürecinde birçok toplumda görülmüştür (Kılıç, 2020: 34). Sosyal izolasyon ve enfeksiyonu kontrol altına alma çalışmaları salgın açısından etkili yöntemler olsa da şiddetin ortaya çıkmasında etkili olabilecek stresi artırarak sosyal, ekonomik ve psikolojik sonuçlara yol açabilmektedir (Usher vd., 2020: 2).

Pandeminin getirdiği birçok olumsuz durumun ortaya çıkmasının yanı sıra toplumsal dayanışmanın artması gibi olumlu sonuçları da olmuştur; COVID-19 sürecinde birçok kişi imkanları dahilinde ihtiyacı olanlara yardımda bulunmuş, halk arasında korunma ürünlerine ulaşamayanlara ekipman sağlamıştır (Matthewmanve Huppatz, 2020: 677). Bu durum aslında şaşırtıcı değildir. İlk olarak; felaketler sosyal olaylardır ve halk ile açık bir biçimde paylaşılır. Toplu olarak etkilenilen bu sıkıntı ise toplu bir sosyal dayanışma yaratır. İkincisi; iktidarların düşünüldüğü kadar yaygın olmaması sonucu sivil toplum ve ortak eylemler teşvik edilir. Üçüncüsü; insan sosyal bir varlıktır ve bir kültürün sonucudur bu sebeple diğer türlere oranla oldukça fedakârdır (Matthewmanve Huppatz, 2020: 677). Salgın sonrası toplumsal yaşantıda

boşluk ve dengesizliğin görüleceği muhtemeldir ancak tarihteki birçok kırılmada görüldüğü gibi pandemi sonrasında da toplumsal düzenin sürdürülebilmesi için yeni davranışlar gelişerek denge oluşacaktır (Karakaş, 2020:555).

2.1.1.1.3. Psikolojik Etkileri

Virüsün yayılımını azaltmak için Çin'de yeni yıl tatilinin uzatılması, toplantıların iptal edilmesi, açık alanlarda insan sayısının azaltılması gibi daha önce benzeri görülmemiş önlemler alınmıştır (Zhang vd., 2020: 1). Salgın durumlarında yakalanmama çabası öncelikli olmakta ve diğer etkiler göz ardı edilmektedir ancak salgınlarda sağlığın yanında psikolojik, ekonomik ve sosyal etkiler de görülmektedir (Yıldırım, 2020: 1340).

Salgının ilk günlerinde market raflarının boşaltılması, evde kalma, her bedensel duyunun COVID-19 olarak yorumlanması, sosyal medyada yer alan yanlış bilgilendirmeler, televizyonda ve internette salgın ile ilgili programların izlenmesi toplumda korku ve panik oluşmasına neden olmuştur (Arı ve Duman, 2020: 20). Pandemi bir psikolojik sonuç olan korkunun ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Pakpourve Griffiths, 2020). Korkunun kontrol edilemez seviyeye ulaşması durumunda ise bireylerin ruhsal sağlığı tehdit altına girmektedir bu durumda hem bireysel hem de toplumsal anlamda refah ve psikolojik açıdan iyi olma durumunu etkilemektedir (Gencer, 2020: 1157).

Hatun vd. (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada pandeminin olumsuz sonuçlarının yanı sıra kişilerin karantina süreçlerinde öz-farkındalık kazandıklarını, kendilerini geliştirdiklerini, ruhsal ve bedensel olarak yenilenerek psikolojilerinin daha da sağlamlaştığını belirtmektedir.

2.1.2. Türkiye'de COVID-19 Pandemi Süreci

Türkiye'de COVID-19'un ortaya çıkışı ve alınan tedbirlere dair süreç şu şekilde ilerlemiştir; ilk vaka 10 Mart 2020 tarihinde görülmüş ardından 12 Mart tarihinde eğitim ve öğretime ara verilerek uzaktan eğitim modeline geçilmiş, Avrupa ülkelerine seyahat kısıtlaması getirilmiştir. 17 Mart'ta COVID-19 kaynaklı ilk ölüm gerçekleşmiş, 22 Mart'ta 65 yaş üzeri kişilere ve kronik hastalığı olanlara sokağa çıkma kısıtlaması uygulanmıştır. 3 Nisan'da 20 yaş altı bireyler de sokağa çıkma

kısıtlaması uygulanmaya başlanmıştır. 20 Nisan tarihinde ilk yerli ve milli solunum cihazı üretilmiş, 11 Nisan'da 30 büyükşehir ve Zonguldak'ta sokağa çıkma yasakları ilan edilmiştir. 1 Haziran itibarıyla da sokağa çıkma yasaklaması 18 yaş altı olarak güncellenmiştir (Soylu, 2020: 175-176).

Dünya Sağlık Örgütü'nün pandemi ilan ettiği 11 Mart tarihinde Türkiye, ABD, Rusya, Birleşik Krallık, İspanya, İran, Hindistan, Brezilya, Almanya, İtalya ile birlikte en çok vaka görülen 10 ülke arasında yer almıştır (Erdoğdu vd., 2020: 25). Sokağa çıkma, şehirlerarası geçiş yasakları, maske takılmasının zorunlu hale getirilmesi, esnek çalışma uygulamaları gibi alınan önlemler virüsün yayılmasını sınırlandırmıştır (Şirin ve Özkan, 2020: 11).

2.1.2.1. Türkiye'de COVID-19 ve Etkileri

2020 yılı, meydana gelen bir hastalığın tüm dünyayı yeniden şekillendirmesi ya da dönüştürmesi açısından dünya tarihine önemli bir yıl olarak damgasını vurmuştur (Kurtdaş, 2020: 532). Dünyada yetişkin ve çocuk ölümlerine neden olan en büyük hastalığın bulaşıcı hastalıklar olduğu bilinmekte olup bu güne kadar bulaşıcı hastalıkların çoğu gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkmıştır ancak COVID-19 yalnızca gelişmekte olan ülkeleri değil gelişmiş ülkeleri de etkisi altına almıştır (Bingül vd., 2020: 195). COVID-19 salgınının ekonomik, kültürel, sosyal başta olmak üzere birçok alan üzerinde değişim yaratacağı ve sonraki süreçte hiçbir şeyin eskisi gibi olmayacağı yönünde görüşler bulunmaktadır (Birinci ve Bulut, 2020: 64).

2.1.2.1.1. Ekonomik Etkileri

Geçmişten günümüze tüm salgınlar içerisinde bulunduğu şartlara göre ekonomik faaliyetlerde değişiklikler meydana getirmiştir (Türk vd., 2020: 627). COVID-19 salgınının küresel ekonomi ve dünya ticaretinde maddi zararlara yol açtığı ve ülkelerin bütçelerinde acil eylem düzenlemeleri yapmak durumunda kaldığı bilinmektedir (Güngörer, 2020: 401).

Tüm dünya COVID-19'a karşı hazırlıksız yakalanmış, ortaya çıkabilecek tüm olumsuzluklara karşı eldeki kaynakların doğru yönetilmesi için çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Birinci ve Bulut, 2020: 66). Virüsün yayılma hızının evde

kapanmalar ve sokağa çıkma yasakları gerçekleştirilerek azaltılmaya çalışılması, küçük ve orta büyüklükteki iş yerlerinin kapatılması gibi yasaklar geliri olmayan ve gündelik işçilerin maddi olarak büyük sıkıntılar yaşamasına neden olmuştur (Güngörer, 2020: 401).

Salgın döneminde maske, eldiven ve tulum gibi korunma malzemeleri, solunum cihazları, temizlik ürünleri ve kolonya, kargo, sosyal medya gibi iletişim ağları gibi kullanımı artan mal ve hizmet grubu ürünler haricinde diğer tüm sektörlerde imalat azalmıştır (Demir ve Esen, 2021: 89). Makine ve metal ürünler sektörü ise endüstriyel üretimde meydana gelen durumalardan en çok etkilenen iki sektör olmuştur (Öztürk vd., 2020: 67).

COVID 19'un yıkıcı ekonomik etkileri insan ölümleri, işsizlik artışı, refah kaybı, bütçe açıkları ve kamu borcu artışı, sosyal güvenlik kuruluşu maliyesinde bozulma, cari işlemler açığı artışı, resmi rezerv azalışı ve döviz kuru artışı şeklinde ortaya çıkmıştır (Demir ve Esen, 2021: 90). Türkiye'de %10 oranında bir vaka artışının borsada %1.5 oranında bir düşüş meydana gelmesine neden olduğu belirtilmektedir (Öztürk vd., 2020: 67).

Türkiye'de pandemi sürecinde işgücü piyasasında meydana gelen değişimlerden en çok etkilenen iki grup gençler ve kadınlar olmuştur (Koca, 2020: 81). Babuç (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada Türkiye'de geçici koruma altında bulunan göçmenlerin de COVID-19 salgınından birçok alanda etkilendiğini ancak en fazla ekonomik sonuçlardan etkilendiği, pandemi döneminde göçmenlerin birçoğunun ya çalışmayı bıraktığı ya da yüksek bulaş riski olan ortamlarda çalışmayı sürdürdüğü belirtilmiştir. Salgın öncesinde yapısal gelişmelerini tamamlayamayan ülkelerin ekonomileri haliyle COVID-19'dan daha fazla etkilenmiş ve salgının ne zaman, nasıl ve hangi sonuçlarla sona ereceği hala belirsizliğini koruduğundan ülkelerin sosyo-ekonomik dengesizlikleri hala devam etmektedir (Sertkaya ve Baş, 2021:165).

2.1.2.1.2. Sosyolojik Etkileri

Pandemi yalnızca insanların sağlıkları üzerinde değil toplum yapısı ve işleyişinde de bir takım değişikliklere ve olumsuz etkilere sebep olmuştur (Kurtdaş,

2020: 541). Bu dönemde karantinaya alınan bölgelerden hızla yayılan bilgi akışı tüm dünyada panik dalgası yaratarak insanların normal dışı davranışlar sergilemesine neden olmuştur (Karakaş, 2020: 556).

Türkiye'de COVID-19 pandemisi döneminde gerçekleşen yaşam alanlarının kısıtlanması, fiziki ve sosyal mesafe uygulamaları, evde geçirilen sürenin artması sonucu saldırgan davranışlarda artma gibi varolan sosyal problemlere ek sorunlar oluşmuştur (Yıldırım, 2020: 1334). Sosyal izolasyon, okulların kapatılması ve ekonomik faaliyetlerdeki durgunluk salgınla baş etmede aile ve aile ilişkileri odak nokta haline gelmiştir (Babuç, 2021). Aile içi şiddet olaylarının artması da ortaya çıkan olumsuz durumlardandır (Birinci ve Bulut, 2020: 63). Gündüz ve arkadaşları (2021) tarafından 450 kadın katılımcıyla gerçekleştirilen araştırmada kadınların %35'inin pandemi sürecinden en çok sosyal olarak etkilendikleri belirtilmiştir.

Ayrıca ülkemizde ilk vakanın görülmesinin ardından okullar tatil edilmiş, izleyen süreçte de uzaktan eğitim sistemine geçilmiştir. Bu durum da eğitimde fırsat eşitsizliği ve öğrencilerin sosyalleşme alanlarından uzak kalması sonucu yalnızlaşması ve dijital ortamlarda zaman geçirmesi gibi problemlere neden olmaktadır (Kurtdaş, 2020: 541-542). Salgının toplumun tüm kesimlerinde eşit dağıldığı belirtilse de izole olma, evde kalma, düzenli beslenme ve çalışmak zorunda olma gibi durumlar bireyler arasında bir ayrım oluşmasına neden olmuştur (Yıldırım, 2020: 1349).

Bunun yanı sıra ülkemizde belirli yaş grubunda bulunanların dışarı çıkmasının, kalabalık toplanmaların yasaklanması, camilerde ibadetlerin ve hac, umre ziyaretlerinin yasaklanması ve özellikle bu yasakların Müslümanlarca kutsal kabul edilen Ramazan ayına denk gelmesi toplumda kırılgan bir dönemin yaşanmasına neden olmuş aynı zamanda defin işlemlerinin normalde olduğu gibi gerçekleştirilememesi de pandeminin toplumu etkileyen olumsuz sonuçlarından biri olmuştur (Güngörer, 2020: 425-426). COVID-19'dan en çok etkilenen kesim yaşlılar olduğundan bazı ülkelerin demografik yapılarının değişeceği öngörülmektedir (Afacan ve Avcı, 2020: 10).

COVID-19 sürecinin kötü sonuçlarının yanı sıra bir takım iyi sonuçları da olmuştur; karbon salınımının azalması sonucu doğa kendini temizleme fırsatı bulmuş, ülkelerdeki çatışmalar ve savaşlarda ateşkes ilan edilmiş, denizlerdeki kirlilik azalmıştır. Bunlara ek olarak da Türk toplumunda tıp hekimlerine olan güven ve destek artmış, tıp çalışanları için özellikle medyada birçok olumlu mesaj ve yorum paylaşılmıştır (Afacan ve Avcı, 2020: 12). Pandeminin getirmiş olduğu en net sonuçlardan bir tanesi ise dijital topluma geçişi hızlandırmış olmasıdır, bu dönemde insanlar işlerini daha çok dijital ortama taşımış, tüm ihtiyaçlarını evden çıkmadan karşılayabilmiştir ancak bu durumun hayatı kolaylaştırması gibi etkileri olsa da sosyal ilişkiler üzerinde olumsuz etkileri olacaktır (Kurtdaş, 2020: 543).

2.1.2.1.3. Psikolojik Etkileri

COVID-19 pandemisinin aniden ortaya çıkması da kişilerin günlük rutin alışkanlıklarının bozulmasına neden olarak çeşitli ekonomik, fiziksel ve ruhsal değişikliklere yol açmıştır (Çaykuş ve Çaykuş, 2020:108). COVID-19 halk sağlığı müdahalelerinin parçası olan zorunlu temas takibi, 14 günlük karantina uygulamaları hastaların karantina, hastalığı bulaştırma ve aileleri ve arkadaşları tarafından damgalanma endişelerini artırmıştır (Xiang vd., 2020: 228). Pandemi sürecinde ortaya çıkan ölüm korkusu insanların geçmişte fazla önemsedikleri konuları daha az önemsemesine, sahip olduklarının bilincine varmasına neden olmuş ve bazılarının ölüm gerçeği ile yüzleşerek daha fazla ibadet etmesine neden olmuştur (Sami vd., 2020: 219). Türkiye'de halk devletin sıkı yasaklar getirmesine tepki vermemiş aksine ölüm korkusu sebebiyle yasakların konulmasında ısrarcı olmuştur. Fakat getirilen yasaklar bir yandan da insanlarda temel ihtiyaçların karşılanamaması endişesi yaratmış ve şiddet eğilimlerinin artmasına neden olmuştur (Polat, 2020: 769).

Daha önceki küresel salgınlardan alınan tecrübeler, salgınlarda ruh sağlığının değerlendirilmesi, tedavisi ve desteklenmesi hizmetlerinin pandeminin sağlıklı sonuçlara ulaşması açısından önemli olduğunu göstermektedir. (Xiang vd., 2020: 229). Gerçekleşen her afet, olağanüstü durumlar ve krizlerin şiddetli olduğu dönemler sonrasında hayatın olağan akışına geçtiği bir iyileşme süreci de barındırmakta ve iyileşme dönemine geçildiğinde de tıbbi destek, barınma, beslenme,

üretim, eğitim ve psikososyal destelerin de başlaması temel uygulamalardır (İşözen, 2020: 3).

2.2. COVID-19 Pandemi Sürecinde Yaşanan Psikososyal Duygular

Sosyal bir varlık olan insan pandemi döneminde karantina, kısıtlama gibi uygulamalar, koşullar nedeniyle oluşan alışılmışın dışındaki yeni hayat düzeni insan psikolojisinde birçok psikolojik durumların yaşanmasına neden olmuştur (Yılmaz ve Sağlam, 2021: 520). COVID-19 pandemisi, insanların hayatlarını yakın ilişkiler, ekonomik olarak ve insanların sosyal hayatları açısından birçok yönden etkilemiş, oluşan risk ortamı insanlarda öfke, korku, kaygı gibi birçok olumsuz duygu durumlarına kapılmalarına neden olmuştur (Hatun, 2020: 551).

2.2.1. COVID-19 Korku Düzeyi

Yaşanmakta olan küresel salgın kişinin kendi veya çevresinin hastalanacağından korkmasına, belirsizlik ve güvensizlik duymasına neden olarak bir takım psikolojik sorunlara kaynak yaratarak tüm toplumu etkisi altına almıştır (Kaya, 2020: 123). COVID-19 pandemisi döneminde insanların değer algıları, güven duyguları derinden sarsılmış, toplumsal ve ekonomik düzende derin etkiler yaratmış, ortamın yarattığı belirsizlik ve korku duyguları kişilerin kendilerini sorgulamaya iten varoluş problemlerini ortaya çıkartmıştır (Aşkın vd., 2020: 305). Bu dönemde kişilerde yüksek korku seviyeleri görülmekte ve bu da net düşünememe ve COVID-19'a karşı gerçekçi tepkiler verememelerine neden olmaktadır (Ahorsu vd., 2020: 2).

Korku, kimi zaman anksiyeteye bağlı bir bozukluk olarak kimi zaman da olağan bir psikolojik tepki olarak kabul edilmekle birlikte her iki durumda da insan hayatında olumsuz sonuçlara sebebiyet verdiği açık bir gerçektir (Güler, 2004: 2). Korkuya neden olan durumdan uzak durmaya çalışırken hareket kabiliyeti kısıtlanır, günlük hayattaki tecrübelerin deneyimlenememesi sonucu olumlu duygular yaşanamaz (Gençöz, 1998: 12).

Korku, içerisinde bulunulan duruma değil bu duruma karşı geliştirilen bir tepki olarak tanımlanmaktadır (Gençöz, 1998:9). Gerçek veya kişi tarafından algılanan bir tehdit karşısında ortaya çıkan ve ilkel bir duygu olarak kabul edilen

korku, aslında canlıların hayatta kalmaları için gerekli olan en temel duygu durumlarından bir tanesidir. (Bakioğlu vd., 2020 :2; Eren, 2005: 33). Gerçek veya hayali bir duruma karşı verilen tepki olarak korku, insan gelişimin bir parçası olarak da kabul edilmektedir (Gullone ve King, 1997: 97). Korku, biyolojik bir durumdur ancak kültürel etkilerinden dolayı toplumsal uyum aracı olarak da işlevselleştirilmiş ve bir grubun diğerine baskı kurmasına, ifade özgürlüğünün ve yaratıcılığın kısıtlanması gibi olumsuz durumlara da neden olduğu durumlar da olmuştur (Eren, 2005: 24-33).

Korku, gerçek ve yaşamı tehdit eden bir tehlike karşısında yaşanmaktadır (Şahin, 2019: 117). Korkunun çok ya da az olması sağlıksız ve anormal olarak kabul edilmektedir. Örneğin korkulması gereken bir durumda korkmayan veya normal bir duruma aşırı tepki vermek kişinin kendisine veya çevresine zarar verme ihtimalini doğurmaktadır (Okumuş, 2020: 223). Oldukça doğal bir duygu olan korku, kişinin davranışlarını belirleyici, yönlendirici olmaya başlarsa kişilik bozulmalarına ve sağlıksız kişiler arası ilişkiler doğmasına sebebiyet verir (Güler, 2004: 10). İçerisinde bulunulan durumun tehlikeli olarak algılanmasından dolayı kaçınma davranışı gösterilmesi muhtemel bir sonuçtur (Gençöz, 1998: 10).

Salgın hastalıklar, gıdalarla veya hastalara temasla bulaşan hastalıklarla ilgili rahatsız edici bilgiler kişinin sağlığını tehdit edildiğine dair korku yaşamasına neden olabilmektedir (Rachman, 2012: 504). Kişinin hayatında, günlük rutinlerinde meydana gelen ani, olumlu ya da olumsuz tüm değişikliklerin kişilerde korku, kaygı ve endişe gibi duygu durumlarını yaratması insana ait doğal bir tepkidir (Doğan ve Düzel, 2020: 742).

COVID-19'un ortaya çıkarak birçok insanın ölümüne yol açması ve sonucunun nereye varacağı konusundaki belirsizlikler korkunun yaşanmasına neden olmuştur (Asmundson ve Taylor, 2020: 1). Salgının ilk zamanlarında ölen insanların sokak ortasında toplu halde yakılması, rastgele gömülmesi gibi eylemler korkmayan insanların da korkmasına, halihazırda endişeli ve kaygılı insanların daha da korkmasına neden olmuştur (Aşkın vd., 2020: 308). Tüm ülkelerde salgının etkisinin azaltılması için alınan önlemler panik ve korku dalgalanmalarının yaşanmasına neden olarak yiyecek stoklama, silah satın alma ve hatta intiharlara neden olmuştur

(Değirmenci, 2020: 84). Korkunun ortaya çıkmasıyla yaşanan panik, yağmalama, damgalama, mantıksız hareket etme, kendine zarar verme gibi kişilerin ruh sağlığını ve toplumun genelini etkileyebilecek olumsuz sonuçlara neden olabilmektedir (Karakaş, 2020: 557). COVID-19 ile kişinin kendisinin ve sevdiklerinin enfekte olmasından korkması stres ve kaygı seviyelerinin yükselmesine neden olan en temel faktörlerden bir tanesi olarak kabul edilmektedir (Bitan vd., 2020: 1). COVID-19 pandemi sürecinde korkuya neden olan düşünceler ise şunlardır (Psychosocial Centre, 2020):

- Hastalanma ve ölüm korkusu,
- Kolayca tedavi edilebilen hastalıklardan ve tedaviden korkma,
- Hastalık kaparak ölme korkusu, kişilerde sağlık çalışanlarına ve sağlık kurumlarına yaklaşma korkusu,
- Karantina sırasında çalışamama, işsiz kalma ve gelir kaynağını kaybetme korkusu,
- Dışlanma, sağlık çalışanı ve bakıcılardan hastalık kapma korkusu,
- Virüs bulaşması sonucu bakıma ihtiyacı olanlara bakmaya korkma.

Bu korkuların bir kısmı gerçek tehlikelerden kaynaklanıyor olsa da birçoğu bilgi eksikliği, söylentiler ve yanlış bilgilendirmelerden kaynaklanmaktadır (Psychosocial Centre, 2020). Bir duruma veya nesneye karşı geliştirilen aşırı derecede korku bir anksiyete bozukluğu olarak literatürde yer almakta ve fobi olarak tanımlanmaktadır (Delibaş, 2020: 203). Koronavirüse yakalanmaktan aşırı derecede korkma ve bu duruma eşlik eden endişe, mesleki ve kişisel kayıplar hakkında stres duyma, artan güvenlik ve güvence ihtiyacı, halka açık yerlerden uzak durma gibi günlük yaşam düzeninin bozulması durumu ise "Koronafobi" olarak literatüre girmiştir. (Arora vd., 2020: 2). Pandemi sürecinde de her bedensel duyumun COVID-19 belirtisi olduğunun düşünülmesi, market gıda raflarının boşaltılması, sosyal medya, internet ve televizyonlarda salgınla ilgili bilgi kirliliği ile karşı karşıya kalmak insanlardaki korku ve paniğin artmasına neden olmuştur (Aşkın vd., 2020: 308).

Philip Strong (1990), pandemilerin yalnızca fizyolojik değil aynı zamanda psikolojik olarak da etki ettiğini belirtmiş ve bu durumun pandemilerin doğal bir sonucu olduğunu belirterek salgın psikoloji modelini ortaya koymuştur. Strong, çalışmasında salgın psikolojisinin üç farklı psiko-sosyal salgın durumuna neden olduğunu belirtmektedir. Birinci salgın korku, ikincisi ahlak salgını, üçüncüsü ise eylem salgınıdır. Bu üç salgın türünün de toplumdaki herkesi etkileme potansiyeli vardır; toplumdaki herkes bir salgına yakalanabilir, salgından korkabilir, acil eylemlerde bulunabilirler. Bu nedenle bu üç salgın da ortak karakteristik ve psikolojik etkilere sahiptir. Korku salgını, hastalığa sahip olduğu veya başkalarının hastalığı ona bulaştıracağına dair oluşan bir durumdur. Kişi hastalığın nereden ve kimden geleceğini bilmediğinde her şeye karşı korku duymaya başlar.

Pandemilerde sosyal ve psikolojik düzenin bozulması sonucu birçok olumsuz sonuç ortaya çıkabilmektedir; başta yabancılar olmak üzere aileden, arkadaşlardan korkulabilir, hastalığı taşıyıcı olma ihtimaline karşın hasta bakımsız bırakılabilir, kişiler hastalanmaktan korkabilir, şiddetli ahlaki tartışmalar toplumu sarabilir, insanlar kurtuluşa ulaşmak için dini inançlarını göz ardı edebilirler. Kısacası, bu dönemde normal düzenden çok farklı bir düzenle karşılaşılabilir ve hükümetler bu durum karşısında paniğe kapılabilirler (Strong, 1990: 255). Geçmiş pandemilerden elde edilen bilgiler, pandemi döneminde korkunun ortaya çıkmasında toplu karantinaların etkisinin yadsınamaz olduğunu göstermektedir (Rubin ve Wessely, 2020: 1). Salgın sırasında yapılan "evde kal" çağrıları kişilerin bedensel sağlıklarını korumalarını sağlarken psikolojik ve ekonomik olarak olumsuz sonuçlar yaşamasına neden olmuştur (Aşkın vd., 2020: 310).

Arısoy ve Çay (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışma yaşlıların gençlere oranla daha fazla korku yaşadığı sonucuna ulaşılmıştır. Yine aynı çalışma daha önce COVID-19 testi yaptırmış bireylerin yaptırmayanlara oranını ve eğitim seviyesi düşük olanların korku düzeylerinin daha fazla olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Korku karşılaşılan tehdite karşı doğru oranda verilmediğinde yani korku olması gerekenden yüksek olduğunda fobi, panik alışverişi, yabancı düşmanlığı, düşük olduğunda ise alınan önlemlere karşı duyarsızlaşma, riskleri göz ardı etme gibi toplumu olumsuz etkileyecek olumsuz davranışlar meydana gelebilir. Ayrıca korku, el yıkama gibi

güvenlik sağlayıcı davranışların meydana gelmesine neden olmaktadır (Mertens vd., 2020: 1). COVID-19'dan tamamen arınmış bir topluma sahip olmak için bulaşma oranlarının düşürülmesinin yanı sıra bireysel korkular da dikkate alınarak bütüncül çalışmalar gerçekleştirilmelidir (Ahorsu vd., 2020: 1).

2.2.2. COVID-19 Anksiyete Düzeyi

COVID-19 pandemisi toplumu, ülkeleri ekonomik olarak etkileyen, insanların karar alıcılara karşı olan güvenini sarsan, korku, endişe ve belirsizlik doğuran, varolan değerleri sarsan ve sürece dair gerekli önemi gösteremeyenleri derinden etkileyen bir kriz olarak karşımıza çıkmaktadır (Aşkın vd., 2020: 312). Bu dönemde yaşanan korku ve kaygılar kişilerin hayatta kalmaları açısından gerekli tedbirleri almalarını sağlarken bu duyguların normal seviyelerin üzerine çıkması bir takım psikolojik problemler de doğurabilmektedir (Doğan ve Düzel, 2020: 751).

COVID-19 pandemisi, virüsün neden olduğu fizyolojik sağlık problemleri ve salgının getirdiği panik, endişe ve anksiyete kaynaklı ruhsal problemler olmak üzere iki şekilde soruna neden olmaktadır (Aşkın vd., 2020: 307). İnsan, bir sonraki günün bugünden farklı akışa sahip olacağının bilincinde olup bu belirsizliğe karşı açıktır ve bu durum normalde sağlıklı bir kişide herhangi bir kaygı bozukluğuna sebep olmaz ancak pandemi sebebiyle oluşan rutin dışı yaşam, kişileri belirsizliğe sürüklemiş ve kaygı yaşamasına neden olmuştur (Baltacı ve Coşar, 2020: 3). Kişi enfekte olsun ya da olmasın pandemi, tüm nüfusun psikolojik sağlığını ve toplum refahını etkilemesi dolayısıyla bu dönemde ruh sağlığı üzerinde durulması gereken önemli bir konudur (Aşkın vd., 2020: 307).

Anksiyete; terleme, tuvalet ihtiyacı, göğüs sıkışması, çarpıntı, göğüste sıkışma ve midede boşluk hissi gibi fiziksel belirtileri olan ve tanımlaması güç olan korku ve endişe duygusudur (Türkçapar, 2004: 13). Anksiyete durumunda çarpıntı, terleme gibi fizyolojik belirtilerinin yanında heyecan, aniden bir şey olacakmış hissi ve sıkıntı gibi psikolojik belirtileri de bulunmaktadır (Karamustafalıoğlu ve Yumrukçal, 2011: 69). Farklı nedenlere bağlı olarak ortaya çıkan 12 farklı anksiyete bozukluğu bulunmaktadır (Amerikan Psikiyatri Derneği, 1994: 393):

- ***Panik Atak:*** Aniden ortaya çıkan korku, kötü bir şey olacağı hissi ile oluşan nefes darlığı, göğüs ağrısı, kontrolü kaybetme ve delirme korkusu içeren bir süreçtir.
- ***Agorafobi:*** Panik atak geçirildiğinde veya duyguları hissedildiğinde kaçmanın veya yardım gelmesinin zor olduğu alanlarda bulunmaktan kaçınmak.
- ***Agorafobi İçermeyen Panik Bozukluk:*** Sürekli endişenin yer aldığı beklenmedik panik atakların görüldüğü bozukluktur.
- ***Agorafobi İçeren Panik Bozukluk:*** Agorafobinin de eşlik ettiği beklenmedik panik ataklarla karakterize bir bozukluktur.
- ***Panik Bozukluk Öyküsü Olmayan Agorafobi:*** Geçirilmiş bir panik atak öyküsü olmayan ama panik benzeri semptomların hissedilmesiyle karakterizedir.
- ***Özgül Fobi:*** Bir olaya ya da nesneye maruz kalınması sonucu ortaya çıkan ve kaçınma davranışına neden olan klinik olarak belirgin endişe ile karakterizedir.
- ***Sosyal Fobi:*** Belirli sosyal veya performans türlerine maruz kalınması sonucu ortaya çıkan ve kaçınma davranışına neden olan klinik olarak belirgin endişe ile karakterizedir.
- ***Obsesif Kompulsif Bozukluk:*** Anksiyeteye neden olan takıntılarla ve anksiyeteyi dengelemeye çalışan baskı ile karakterizedir.
- ***Post-Travmatik Stres Bozukluğu:*** Travma yaratmış bir olayı tekrar yaşıyormuş gibi semptomların yaşandığı ve travma ile ilişkili uyaranlardan kaçınma ile karakterizedir.
- ***Akut Stres Bozukluğu:*** Çok travmatik bir durumun hemen arkasından ortaya çıkan stres bozukluğudur.
- ***Yaygın Anksiyete Bozukluğu:*** En az 6 ay süren aşırı kaygı ve endişe ile karakterizedir.
- ***Genel Sağlık Durumuna Bağlı Anksiyete Bozukluğu:*** Sağlık durumunun fizyolojik bir sonucu olarak değerlendirilen ve belirgin anksiyete belirtileri bulunan anksiyete bozukluğudur.

- ***Madde Kaynaklı Anksiyete Bozukluğu:*** Bir ilacın kötüye kullanımı, bir ilaca veya toksine maruz kalınmasının neden olduğu fizyolojik bir sonuç olarak değerlendirilen ve belirgin anksiyete belirtileri içeren durumdur.
- ***Başka Türlü Adlandırılmamış Anksiyete Bozukluğu:*** Yukarıdaki belirtilen belirgin bir tip anksiyete içermeyen ama fobik kaçınma davranışlarının görüldüğü anksiyete bozukluklarını kapsar.

Kökeni çocukluk yaşantısına dayanan ve kaygı ve bunaltı olarak da adlandırılan anksiyete, kişinin kendisini iyi hissetmemesine neden olmaktadır (Geçtan, 2019: 86; Karamustafalıoğlu ve Yumrukçal, 2011: 69). Kaygılı insanlar kaygılarının mantık dışı olduğunu kabul etmekle birlikte olaylara bakış açıları oldukça karamsardır (Geçtan, 2019: 85). Önceleri sadece biyolojik bir kavram olarak kabul edilirken daha sonraları (Freud sayesinde) psikoloji literatüründe yer almaya başlamıştır (Manav, 2011: 202).

İnsanlar, olağanüstü bir halk sağlığı problemi ile karşı karşıya kaldıklarında çeşitli psikososyal ve zihinsel problemler göstermeye meyillidirler (Xiao, 2020: 175). Ruh ve beden birbirini tamamlayan iki unsurdur ve ruhsal bozukluklar bedensel iyiliği etkilerken bedensel sorunlar da ruhsal durumu etkileyebilmektedir (Baltacı ve Çoşar, 2020: 5). COVID-19 pandemisi, dünya ölçeğinde tüm toplumlarla birçok etki bırakmıştır (Karakaş, 2020: 546). Yaşanan bu global salgın kişilerin hayatlarını tehlikeye sokan ve sıkıntı içerisine sokan bir travma nedeni olmuştur (Kaya, 2020: 123). COVID-19 pandemisinin yarattığı belirsizlikler ve kişinin yaşamının olumsuz yönde etkilenmesi insanlarda anksiyete durumunun oluşmasına neden olmuştur (Avçin ve Erkoç, 2021: 3). İnsanların yaşadığı birçok anksiyete durumu vardır. Bunlardan bir tanesi de sağlık ile ilgili gelişmelerden kolayca etkilenmeye neden olan sağlık anksiyetesi durumudur (Çelebi vd., 2021: 26).

Sağlık anksiyetesi (hipokondriyazis), herhangi bir fiziksel bulgu olmamasına rağmen kişinin ciddi bir hastalığı olduğu fikrine sahip olması veya hasta olma fikriyle kaygı duyması durumudur (Noyes vd., 2003: 292). Sağlık anksiyetesi mevcut tıbbi rahatsızlığı olan kişilerde de ortaya çıkar ve komplikasyonlar, hastalığın tekrar etmesi gibi endişelere neden olur ancak belirli seviyedeki bir sağlık anksiyetesi kişilerin tedaviye ve hastalıklarıyla ilgili düzenlemelere uyum göstermesini sağlar

(Sirri vd., 2019: 1). Var olan tüm anksiyete çeşitlerinin ortak noktası aşırı endişenin varlığıdır ve sağlık anksiyetesinde kişinin kaygısı mevcut ve gelecekteki sağlığı üzerinedir (Rachman, 2012: 502-503).

Sağlık anksiyetesi, kişinin hastalıklara dair tecrübelerinden, inançlarından kaynaklanır ve kişi kendisinde oluşan belirtileri ciddi rahatsızlığı olduğuna yorar (Lucock ve Morley, 1996**:** 138). Örneğin kişi başı ağrıdığında beyninde tümör olduğu veya midesi ağrıdığında nadir görülen bir gastrointestinal problemi olduğuna dair yanlış inançlara kapılır (Abramowitz vd., 2007: 86). Sağlık anksiyetesinin oluşmasını tetikleyen bazı unsurlar bulunmaktadır (Rachman, 2012: 505):

- Kişinin görüntüsünde oluşan değişiklikler (şişlik, leke, yara vb.),
- Bedensel değişiklikler (enerji kaybı, uykusuzluk, hafıza bozukluğu vb.),
- Sağlık riskleri hakkında edinilen endişe edici bilgiler,
- Çevresel bir tehdidin ve yakınında hasta veya zihinsel engelli birinin varlığı,
- Normal dışı davranış sergileme ve kontrolü kaybetme korkusu,
- Depresyon atakları,
- Akrabaların veya arkadaşların üzücü hastalığının olması,
- Kronik veya dönemsel ağrının varlığı ve bu ağrıların sonuçları hakkında sürekli tekrar eden düşünceler

Pandemi döneminde sağlık anksiyete seviyesi yüksek olan bireyler, zararsız bedensel hisleri ve değişiklikleri yanlış yorumlayarak enfekte olduklarını düşünürler ve bu da kaygılarının daha da artmasına sebep olarak davranışlarında ve karar almalarında değişiklikler meydana getirir (Asmundson ve Taylor, 2020). Salgınlarda sağlık anksiyete seviyesi yüksek olan kişilerde sürekli el yıkama, sosyal ortamlardan çekinme ve bilinçsiz bir şekilde satın alma (ilaç, maske vb. stoklama) gibi hem bireyi hem de toplumu olumsuz etkileyebilecek davranışlar görülebilmektedir (Asmundson ve Taylor, 2020). Arkadaşlar, ilişkide olunan insanlar, internet ve medya korkutucu haberlerin kaynağı olabilir ve özellikle bu konularda hassas olan kişiler bu haberlere karşı duyarlıdırlar (Rachman, 2012: 504). Salgının, özellikle risk grubunda olanlarda ölümü düşünmelerine neden olarak stres ve kaygıyı artırdığı ve ölüm anksiyetesine neden olduğu belirtilmektedir (Aslan, 2020: 51). Artan ölüm anksiyetesinin fiziksel semptomları daha da kötüleştirmesi mümkündür (Söğütlü ve Göktaş, 2021: 324).

Cao ve arkadaşları (2020) tarafından gerçekleştirilen araştırma sonuçlarına göre; kırsal bölgede yaşamaya kıyasla kentte yaşama, aile ile yaşama, ailesinin düzenli gelirinin olması kişiyi anksiyete durumundan korurken akraba, aile veya tanıdık birinin COVID-19 olması kişinin anksiyetesinin yükselmesine neden olmaktadır. Salgının psikolojik etkisi üzerine Çin'de 1210 kişi üzerinde gerçekleştirilen çalışmadan elde edilen veriler ise şöyledir; katılımcıların %16.5'i şiddetli depresif belirtiler, %28.8'i orta ila şiddetli anksiyete belirtileri ve %8.1'i de şiddetli stres seviyesi göstermiştir (Wang vd., 2020: 1). Türkiye'de gerçekleştirilen bir çalışmada da kişilerin sağlık anksiyete seviyelerinin orta seviyede seyrettiği belirtilmiştir ve yine araştırmadan elde edilen sonuçlar sağlık anksiyete seviyesinin COVID-19 salgınının kontrol algısını negatif yönde etkilediği belirtilmiştir (Ekiz vd., 2020: 151). Tüm dünyayı sosyo-ekonomik ve psikolojik yönden etkileyen pandemiden en çok etkilenenlerin başında ise sağlık çalışanları gelmektedir (Sargın ve Kutluca, 2020: 67).

Sağlık anksiyetesi yaygın görülen bir anksiyete türü olmasına rağmen diğer anksiyete türlerine (panik bozukluk, sosyal anksiyete, fobi, yaygın anksiyete bozukluğu, obsesifkompulsif bozukluk) kıyasla tedavi konusunda daha çok az gelişim göstermiştir (Lucock ve Morley, 1996: 137). Xiang ve arkadaşları COVID-19 kaynaklı anksiyete ile mücadelede geliştirilecek stratejilere dair üç unsur sunmaktadır (Xiang vd., 2020: 229):

- Birincisi, bölgesel ve ulusal düzeyde kurulacak sağlık ekipleri (psikiyatristler, psikiyatri hemşireler, psikologlar vb.) tarafından hastalara ve sağlık çalışanlara ruh sağlığı desteğinin verilmesi,
- İkincisi, hastaların ve sağlık çalışanlarının belirsizlik ve korku duygularını azaltmak için durumla ilgili güncel, net bilgiler verilerek iletişim sağlanmalıdır,
- Üçüncüsü, hastalar, aileleri ve toplum için güvenilir psikolojik danışmanlık hizmeti sağlanmalıdır (örneğin; elektronik hizmetler, uygulamalar vb.).

Lee tarafından SARS enfeksiyonundan bir yıl sonra hastalığı geçirenlerin incelendiği araştırma kişilerin bir yıl sonra dahi anksiyete, depresyon ve post-travmatik seviyelerinin yüksek bulunduğu belirtilmekte ve verilecek psikolojik

önemini vurgulamaktadır (Lee vd., 2007: 239). Herhangi bir salgın hastalık sırasında nüfusun gösterdiği psikososyal tepkiler hastalığın yayılımında, salgın sırasında ve sonrasında meydana gelebilecek duygusal sıkıntı ve sosyal düzensizlikte önemli rol oynamaktadır (Cullen vd., 2020: 311). Anksiyetenin salgınlarda kişilerin davranışlarını yönlendirmede etkili olduğu ve dolayısıyla salgının gidişatını da etkilemesi dolayısıyla karar alıcıların bu durumu analiz etmeleri oldukça önemlidir (Taylor vd., 2020: 1). Daha önce meydana gelen pandemilerin sosyolojik ve politik değişimlere neden olması gibi COVID-19 pandemisi de böyle bir değişime neden olacağı ve yenidünya düzeninin baş göstereceği bilim insanları tarafından belirtilmektedir (Kırık ve Özkoçak, 2021: 135).

2.2.3. COVID-19 Stres Düzeyi

Kısa sürede tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını, yaratığı ölüm dalgasının yanı sıra insanlar için stres ve tehdit kaynağı konumuna gelerek insanları fiziksel, ruhsal ve ekonomik olmak üzere birçok yönden olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuz etkileri belirsiz bir sürece girilmiş olması, karantina uygulamaları, günlük ve çalışma hayatında meydana gelen değişiklikler olarak sıralamak mümkündür. Bu değişiklikler ise kişilerin stres, korku ve kaygı seviyelerinin artmasına neden olmuştur (Yılmaz ve Sağlam, 2021: 519).

Hayatın tüm aşamalarında kimi zaman çevresel kaynaklı olarak ortaya çıkabilen kimi zaman da kişinin içsel dünyasından kaynaklanan bir durum olarak stres, insan yaşamını yakından ilgilendiren bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Durna, 2006: 319). Kökeni Latince "estrictia"dan gelen stres, vücuda karşı gerçekleştirilen herhangi bir tepkiye karşı verilen genel bir yanıt olarak tanımlanmaktadır (Güçlü, 2001: 92; Selye, 1973: 692). Stres, etkilerinin ve koşullarının değiştilebilir olduğu, öngörülebilir fizyolojik, bilişsel ve davranışsal değişikliklerin eşlik ettiği olumsuz bir duygusal durumdur (Sayıner, 2006: 24). Stres her bireyde farklı algılandığı için aynı olayın kişide yarattığı stres ve stres belirtileri bir diğerinden daha farklı olarak ortaya çıkmaktadır (Balaban, 2000: 189). Stresin ortaya çıkmasıyla birlikte kişide bağışıklık gibi fizyolojik sorunlar, aşırı alkol kullanımı, kötü beslenme gibi bir takım sağlıksız davranışlar ve kişisel bakımın aksatılması gibi sorunlar ortaya çıkabilmektedir (Cohen ve Wills, 1985: 312).

Stres etkenleri, organizmada strese yol açan biyolojik, fizyolojik, psikolojik ve sosyal olaylar olarak tanımlanmaktadır (Barut, 2019: 121). Strese neden olan kaynaklar iki başlık altında ele alınmaktadır. Ekonomik, teknik ve politik belirsizliklerin neden olduğu çevresel kaynaklar ve ailevi sorunlar, ekonomik sorunlar ve kişiliğin etkin rol aldığı bireysel kaynaklar belirtilen iki stres kaynağıdır (Sayıner, 2006: 24). İnsanlar, hayatları boyunca fiziksel, ruhsal ve zihinsel yönden birçok uyaranla karşı karşıya kalmakta ve bu uyaranlar kişinin hayatında birçok değişikliğin meydana gelmesine neden olmaktadır (Basut, 2006: 31). Yaşamda meydana gelen olayların strese neden olduğu belirtilmekte olup stres, pandemilerde oldukça sık görülen bir durumdur (Lau vd., 2005: 422; Barut, 2019; 132). Meydana gelen değişimler, kişilerin uyum sorunu yaşamasına ve strese girmesine sebep olabilmektedir (Durna, 2006: 322).

COVID-19 pandemisi döneminde yaygın olarak birçok duygusal sıkıntı yaşanmıştır (Taylor vd., 2020: 2). Günlük yaşamda herkesi fiziksel ve ruhsal olarak olumsuz etkileyen stresin COVID-19 döneminde de yüksek seviyelere ulaşması pandeminin olumsuz etkilerinin artmasına neden olabilmektedir (Yılmaz ve Sağlam, 2021: 519). Pandemi döneminde meydana gelen stres kaynaklı davranışlar insanların yardım arama davranışlarını artırarak sağlık hizmetlerine yük binmesine, kritik kaynakların alanı dışında kullanılmasına neden olabilir. Örneğin; tuvalet kağıdı gibi temel tüketim mallarının ilkyardım kiti, su, dezenfektan gibi ürünlerin panikle satın alınması küresel kıtlığın oluşmasına ve önemli ihtiyaçların fiyatlarının oynamasına neden olabilmektedir (Garfin, 2020: 1). Kısaca, COVID-19'da stres; korku, kontrol ve güvence arayışını, semptomları tekrar yaşamaktan kaçınma, panik duygusuyla satın alma gibi çeşitli olguları da içeren kompleks bir duygudur (Taylor vd., 2020: 8).

Pandemi döneminde stresin ortaya çıkardığı bir diğer durum ise iş yaşam dengesinin bozulması sonucu ortaya çıkan olumsuzluklardır. Ev ve iş yaşamının birbirine girmesi, ev işlerinin aksaması veya işlerin yetiştirilememesi sonucu uzun saatler çalışılması kişilerde stres oluşmasına neden olmakta ve iş yaşam dengesi bozulmaktadır (Yılmaz ve Sağlam, 2021: 519). Pandemi sürecinde karar alıcılar tarafından salgının yayılımının önüne geçmek için alınan önlemler, psikolojik

sorunları olan ya da yatkın olan bireylerde COVID-19'a bağlı stresin ortaya çıkmasına neden olabilmekte, dezavantajlı gruplar ise bu durumdan en çok etkilenen kesimi oluşturmaktadır (Arıkan, 2021: 137).

Yeni bir salgınla karşılaşıldığında güvenilir kaynaklardan yapılan açıklamalar büyük öneme sahiptir. Bu sağlanmadığında ise söylentiler artar, halk arasında korkuya neden olur ve stres tepkilerine neden olur (Garfin, 2020: 2). Stresin kişilerde hastalıkların oluşmasına neden olduğu belirtilmektedir (Barut, 2019: 132). Salgın sırasında artan stres seviyeleri, COVID-19'un olumsuz etkiler yaratmasına neden olarak sağlık kuruluşlarında fazladan yük oluşmasına sebep olabilmektedir (Göksu ve Kumcağız, 2020: 466, Garfin, 2020: 2).

COVID-19 sürecinde strese bağlı travmatik etkiler ise kişinin sosyo-ekonomik, kültürel durumuna ve bireysel özellikleri ile psikolojik durumuna göre değişkenlik göstermektedir (Aşkın vd., 2020: 309). Hatun ve diğerleri tarafından gerçekleştirilen çalışmada kişiler, COVID-19 karantina süreçlerinde kendilerini daha iyi tanıdıklarını ve geliştirdiklerini, stresle başa seviyelerinin arttığını, ruhsal ve fiziksel açıdan yenilendiklerini ifade etmiştir. COVID-19 sürecinde insanlardaki stres seviyelerinin ne düzeyde olduğu belirlenerek düzeylerine uygun destek sağlanmalıdır (Arıkan, 2021: 138). 26 ülkede 53.524 katılımcı ile gerçekleştirilen çalışmada; kadınlar, bekarlar, daha fazla çocuğa sahip olanlar, daha genç yaşta olanlar ve daha az eğitimli olanlarda COVID-19'a bağlı stres seviyelerinin daha yüksek olduğu bulunmuştur (Kowal vd., 2020: 956).

Toplumların travmatik olaylara karşı verdiği psikolojik ve fiziksel tepkiler, medyaya maruz kalınan miktar ve tür açısından farklılık göstermektedir. Medyanın koruyucu ve etkili davranışları teşvik etmek amacıyla halka bilgi aktarması kritik olsa da bunu sansasyon yaratmayan, spekülatif olmayan yollardan seçmeli ve kişilerin aynı haberlere tekrar tekrar maruz kalmamasını sağlamalıdır. Çünkü halk sağlığı krizleri sırasında halka eş zamanlı gerçek bilgilerin sunulması travmatik stres ve bu strese bağlı rahatsızlıkların oluşmasını engelleyecektir (Garfin, 2020: 2-3).

2.2.4. COVID-19 Endişe Düzeyi

2019 yılının son çeyreğinde ortaya çıkan COVID-19 salgını tüm dünyayı yaşanan ölümler, ekonomik kayıplar ve psikolojik yönden derinden etkilemiştir (Değirmenci, 2020: 91). Virüsün yayılımının durdurulması için alınan sınır kapamalar, uzaktan çalışmaya ve eğitime geçilmesi gibi önlemler insanların hayatlarında değişiklikler yaşanmasına sebep olarak korku, kaygı, stres ve çaresizlik gibi olumsuz duygulara neden olmuştur (Yılmaz ve Sağlam, 2020: 520). Endişe de COVID-19' a karşı geliştirilen en yaygın duygusal tepkilerden biri olarak karşımıza çıkmaktadır (Zysberg ve Zysberg, 2020: 1).

İnsanlar, gelecek hakkında düşünmek, oluşabilecek olaylara karşı tepki oluşturabilmek için belirli konularda düşünmenin faydalı olacağı inancına sahiptirler. Ancak normal düşünce bazen farklı yönlere evrilebilmektedir. Normal düşünceden farklı olarak endişede; önemli olayların yanı sıra küçük olaylar karşısında da endişelenmek kronik bir hal alabilir, endişe başlangıcının ve sonunun konrtol edilemeyeceği ve anksiyetenin arttığı bir durum haline gelebilen bir olgu olarak ortaya çıkabilmektedir (Davey ve Wells, 2006: 15).

Endişe, bir ya da birden fazla olumsuz sonuç doğurma ihtimali olan ve belirsizliğini sürdüren durumlarla zihinsel olarak meşgul olma sürecini ifade eder ve korku ile yakından ilişkili bir kavramdır (Borkovec vd., 1982: 10). Diğer bir ifade ile endişe, kontrol edilmesi pek mümkün olmayan, negatif bir düşünce ve görünür bir duygu durumudur (Değirmenci, 2020: 87). Endişede odağın içsel olması zaman zaman çevresel görevlerin yerine getirilmesine neden olarak hayatı etkiler duruma gelebilmektedir (Borkovec, 1982: 10). Genel anksiyete bozukluğu yaşayan kişilerin daha fazla endişe yaşadığı ve durumu diğer insanlara oranla daha zor kontrol edilebilir buldukları belirtilmektedir (Davey ve Wills, 2006: 5).

Bir baş etme stratejisi olarak da kabul gören endişe, olumlu ve olumsuz olarak iki sonuca neden olduğu belirtilmektedir. Olumlu sonuçları kişiyi en kötü sonuçlara hazırladığı, duygusallıktan alıkoyduğu ve olumsuz durumların ortaya çıkmasını engellediği olarak ifade edilirken olumsuz sonuçları ise endişe sonucu oluşan baskının problemleri çözmede ve kişinin performansını kötü yönde etkilediği

şeklindedir (Sarı ve Dağ, 2009: 262). Endişe, klinik veya değil nüfusun birçok kesiminde görülen bir durumdur (Papageorgiou, 2006: 21). COVID-19'un yüksek enfeksiyon ve ölüm oranlarına neden olması insanların doğal olarak endişe duymasına neden olmuştur (Ahorsu vd., 2020: 2). Salgın dönemlerinin beklenen etkilerinden olan psikolojik sıkıntılar, başta sağlık çalışanları olmak üzere toplumun tüm kesimlerini etkilemektedir (Delibaş, 2021: 203).

COVID-19 bedensel sağlık sorunlarına neden olduğu gibi panik, anksiyete ve endişe gibi psikolojik sağlık sorunlarına da neden olmaktadır (Değirmenci, 2020: 87). Endişede kişi tehdit olarak algıladığı bir duruma odaklanır ve bu odağa yönelik olarak düşünceler ve tepkiler geliştirir (Zysberg ve Zysberg, 2020: 1). Yaşadığımız bu süreç içerisinde stres ya da endişe normal tepkiler olarak kabul edilebilir ancak bu durum mantıksız ve takıntılı bir hal almaya başlarsa kişilerin zihinsel sağlıkları ciddi şekilde etkilenebilir (Altun, 2020: 313). Bir durumun olumsuz sonuçlanacağını bilmek durumun sonucunun bilinmemesinden daha az endişe yaratmaktadır (Karataş ve Uzun, 2018: 1269).

COVID-19, milyonlarca kişinin enfekte olmasına, enfekte olmayan kişilerin de sağlık kaygısı, yakınlarına bir şey olacak korkusu, enfekte olduğunda bunu bir başkasına bulaştıracağı endişesi, karantina ve ekonomik nedenli sıkıntılar ve sürecin getirdiği belirsizliklerle yaşamak zorunda kalmasına neden olmuştur (Demir vd., 2021: 2). Belirsizlik ile endişe arasında ise pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğu belirtilmektedir (Karataş ve Uzun, 2018: 1273).

Değirmenci (2020)'nin COVID-19'un ulaştırma sektörü çalışanları üzerindeki psikolojik etkilerini araştırdığı çalışmasında elde edilen sonuçlar şunlar olmuştur; salgındaki sosyal endişe yaş durumuna göre değişkenlik göstermekle birlikte en fazla endişe duyan yaş grubunun 26-33 yaş grubu olduğu bulgusuna ulaşılmış, aylık gelire göre ise en fazla endişe duyan grup geliri 6001 TL ve üzeri olan grup olarak saptanmıştır. Araştırma COVID-19 algısı ile sosyal endişe arasında pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğunu ortaya koymaktadır. Delibaş (2021) tarafından üniversite öğrencilerinin COVID-19 fobisi ve COVID-19 endişe düzeylerinin incelendiği araştırma ise kadınların erkeklere oranla daha fazla ve kronik hastalığı olanların olmayanlara oranla daha fazla endişe duyduğu bulgusu ortaya konmuştur.

Araştırma, COVID-19 endişe düzeyinin COVID-19 fobi düzeyini anlamlı derecede etkilediğini belirtmektedir. Zysberg ve Zysberg (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışma, pandemi sürecinde sosyal destek verilmesinin kişilerin endişelerinin azalmasına katkı sağladığını belirtmektedir. Yine aynı çalışma duygusal zekâ ile endişe arasındaki bağı ele almış ve duygusal zekâsı yüksek olan bireylerin salgın döneminde daha az endişe yaşadıklarını elde etmiştir. Özellikle sağlık çalışanları salgın döneminde ruhsal olarak en çok etkilenen grubu oluşturmaktadır (Aşkın vd., 2020: 309).

Vücutta meydana gelen her belirtinin COVID-19 belirtisi olarak algılanması, televizyonda ve internette sürekli olarak salgınla ilgili haberlere maruz kalma, eve kapanmalar, market raflarının boşaltılması gibi olaylar pandemi sürecinde insanlarda korku ve paniği artırmıştır (Aşkın vd., 2020: 308). Gazeteler ve halk sağlığı uzmanları tarafından yapılan bilgilendirmeler kişilerin bu bilgilere tekrar tekrar maruz kalmasından kaynaklı psikolojik sorunlar yaşamasına neden olmuştur. Bu psikolojik sorunlar yalnızca durum içerisinde pandemiden etkilenen insanları değil uzun vadede de olumsuz sonuçlar doğuracaktır (Garfin vd., 2020: 1).

Bu süreçte risk grubunda olanlar ölecekleri endişesine kapılırlarken risk grubu dışında kalanlar da vaka ve ölüm sayılarındaki artışlar sebebiyle anormal davranışlar sergileyebilirler. Örneğin; hoşgörü, nezaket, gibi pozitif davranışları göz ardı ederek bencilce davranışlarda bulunabilirler. Tüm bu davranışlar ise kısa bir süre içerisinde yayılarak toplumu etkisi altına alabilir (Karakaş, 2020: 556). Salgının ekonomi üzerindeki şiddetli etkisi, sosyal mesafe alışkanlıkları, resmi yaptırımlara karşı öfke gibi uzun yıllar etkili olabilecek sonuçlar yaratacağı öngörülmektedir (Rubin ve Wessely, 2020: 1).

2.3. COVID-19'a Yönelik Bilgi, Tutum Ve Uygulamalar

Tüm dünyada çok sayıda mortalite ve morbidite yaşanmasına neden olan COVID-19 pandemisi döneminde virüs ile mücadelede sosyal mesafe, hijyen ve maske kullanımı önlemleri alınmış ve hastalık ile ilgili doğru ve güvenilir bilgi kaynaklarının önemi ortaya çıkmıştır (Akbal ve Gökler, 2020: 153). İnsanların salgın sırasında gösterdikleri davranışlar, hastalığın yayılımını, ölüm sayılarının en aza

indirilmesi açısından önemlidir (Çobaner, 2021: 37). Salgın ile mücadelede ülkeler, tıbbi uygulamalar, ekonomik, sosyal ve kriz yönetimleri gibi farklı uygulamalarda bulunmuştur (İşlek vd., 2021: 62).

2.3.1. COVID-19 Bilgi Düzeyi

Hükümetler, COVID-19'un yayılımının engellenmesi, hastaneye yatış oranlarının azaltılması gibi sürecin yönetilmesi için hijyen uygulamaları, sosyal mesafe kuralları, karantina uygulamaları gibi bir takım önleyici müdahaleler gerçekleştirmişlerdir (Bedford, 2020: 1016). Pandemi sürecinin yönetilmesine dair uygulamaya konulan bir diğer müdahale ise kişilerin COVID-19 bilgi düzeylerinin artırılması ve doğru davranış şekillerinin geliştirilmesi için oluşturulan müdahaleler olmuştur (Olaimat vd., 2020: 2).

Pandemi dönemlerinde meydana gelen belirsizlik ve endişeler, insanların bilgiye olan ihtiyacını artırmaktadır (Çobaner, 2021: 43). Panik havasının yoğun olduğu bu dönemlerde haber alma kaynakları ise aracı olarak büyük önem taşımaktadır (Tosun, 2021: 60). COVID-19 döneminde de bilgilerin medya yolları ile paylaşılıyor olması doğal olarak insanlarda medya kullanım düzeylerini artırmıştır (Pembecioğlu, 2020: 96). TRT Akademi tarafından gerçekleştirilen araştırmada kişilerin %49'unun COVID-19 ile ilgili haberleri günde birden fazla kez incelediği belirtilmektedir (TRT Akademi, 2020: 220).

Medyanın toplum üzerinde bilgi, düşünce, davranış ve tutumlar üzerindeki etkisi yadsınamayacak bir gerçektir (Arslan, 2011: 4). Dijital teknolojiler hayatımıza girdiği günden itibaren de insanlar bu araçlar vasıtasıyla haber takip etmeye başlamış, kriz dönemlerinde anlık iletişim ve yanıtın sağlanması, geniş etki alanının olması gibi nedenlerden dolayı sosyal medya halk ve kuruluşlar arasında iletişimi etkin kılmaktadır (Ngai ve Jin, 2016: 452). Bu mecralarda geçirilen ortalama süre ise 2 saat olarak belirtilmektedir (TRT Akademi, 2020). Dijital teknolojiler, insanların karantina süreçlerini zihinsel olarak daha kolay atlatmasını sağlaması gibi olumlu etkiler yaratmaktadır (Depoux vd., 2020: 3). Ancak yanlış ve yalan bilgiler, toplumu kapsayan olayların ve krizin var olduğu zamanlarda oldukça fazla şekilde üretilmekte

ve yayılmaktadır, tıpkı COVID-19 pandemi sürecinde olduğu gibi (Soğukdere ve Öztunç, 2020: 60).

COVID-19 pandemisi bir viral pandemiden daha fazlası olarak karşımıza çıkmakta ve bu durumun ortaya çıkmasında birçok farklı mecrada ortaya çıkan yanlış bilgilendirmelerin etkileri büyüktür. Etkiler, hastalığın doğal bulaşmasının yanı sıra yanlış bilgilenmelerden kaynaklı oluşan problemler birbiriyle bağlantılı iki durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Gilany, 2020: 87). Bu süreçte hem ülkemizde hem de tüm dünyada üretilen gerçek dışı bilgi ve komplo teorileri halkın paniklemesine neden olmuştur (Aydın, 2020: 81).

Günümüzde sosyal medyanın fazlaca kullanımı sonucu her birey aynı zamanda bir haber kaynağı haline gelmiş ve bu durum da haberlerin çok hızlı bir şekilde yayılmasına ve bilgi kirliliğinin oluşmasına neden olmaktadır (Aydın, 2020: 88). Oluşan bu bilgi kirliliği hastalıkla mücadele eden, yakınını kaybetmiş olanlar ve pandemi kaynaklı sorunlarla boğuşanlar açısından psikolojik olarak olumsuz sonuçlar doğurmakta ve pandemi ile mücedele noktasında zorluk yaşanmasına neden olmaktadır (Soğukdere ve Öztunç, 2020: 60). COVID-19 pandemi sürecinde güvenilir kaynaklardan doğru bilgilere ulaşmak zorlaşmış, aşırı bilginin oluşumuyla birlikte "infodemi" meydana gelmiştir (WHO, 2020c). Dünya Sağlık Örgütü direktörü, yalnızca pandemi ile değil aynı zamanda infodemi ile de savaştıkları yönünde açıklamalarda bulunmuştur (WHO, 2020d). Dünya Sağlık Örgütü, infodemi ile mücadele etmek, güvenilir bilgi sağlamak amacıyla sosyal medya hesaplarından güncel paylaşımlarda bulunmuştur (WHO, 2020c).

TRT Akademi tarafından gerçekleştirilen İnfodemi Araştırma Raporu (2020)'nda COVID-19 ile ilgili haberlerin %76 oranla en çok televizyondan edinildiği belirtilmekte olup sıralamayı %42 oranla internet haberleri takip etmektedir. Televizyon, radyo gibi geleneksel medya araçları hala bilgi edinme açısından yaygın olarak kullanılsa da günümüzde teknolojinin de gelişmesiyle birlikte sosyal medya bilgi edinme açısından sıklıkla kullanılmaktadır (Gölbaşı ve Metintaş, 2020: 127). COVID-19 pandemisi sürecinde insanların salgın ilgili gelişmeleri internetten ve sosyal medyadan sıklıkla takip ettikleri belirtilmekte olup

araştırmalar Türkiye'de ortalama sosyal medya kullanımı süresinin 5 saat olduğu bulgusunu ortaya koymaktadır (Ertaş vd., 2021: 18; TRT Akademi, 2020).

Çevrimiçi platformlar, bilginin oluşmasında ana kaynak olmasalar dahi bilginin yayılımında özellikle de olumsuz bilginin yayılmasını büyük oranda etkilemektedir (Gölbaşı ve Metintaş, 2020: 128). Facebook, Twitter, WhatsApp, Youtube, Instagram ve Snapchat gibi uygulamalar halkın bilgilenmesi açısından önemli olsa da yanlış haberlerin hızla yayılarak toplumda panik dalgasının yaşanmasına da neden olmaktadır (Hussain, 2020: 59). Patwa ve arkadaşları (2020) tarafından 10.700 veri seti üzerinde gerçekleştirilen analizde sosyal medyada yer alan haberlerin %52.34'ünün doğru haber ve %47.66'sının yanlış haber olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Aydın (2020)'ın çalışması da yanlış bilgi yayılımının durumunu ortaya sermektedir.Bu çalışmada teyit.org sitesinde yer alan pandemi haberleri derlenmiş olup bulgular şu şekildedir; COVID-19'un ülkemizde ortaya çıktığı ilk tarih olan 11 Mart ve sonrasındaki ilk bir haftada sosyal medyada yer alan haberleri derlemiş ve toplam ortaya atılan 15 haberin 14'ünün yanlış yalnızca bir tanesinin karma olduğu bulgusuna ulaşmıştır. En fazla yanlış bilginin paylaşıldığı sosyal medya uygulaması ise Twitter olmuştur (Soğukdere ve Öztunç, 2020: 81).

Yanlış bilginin yayılmasında sosyal medyanın etkisinin yanı sıra politik, kültürel ve dini unsurlar da bilginin yayılmasında etkili olan diğer faktörlerdir (Gilany, 2020: 87). Özellikle politik davranışların yanlış güvence sağlaması olumsuz sonuçlara neden olmaktadır. COVID-19 sürecinde de bu durumun yaşandığı ortadadır (Gölbaşı ve Metintaş, 2020: 128). Medyanın insanlar üzerindeki etkisi, yaş, cinsiyet, meslek, dini inanışlar, zekâ gibi birçok farklı etkene göre değişmektedir. Bu etkenlere göre etkinin türü ve şiddeti kişileri farklı etkilemektedir (Arslan, 2011: 3).

Gerçek dışı haberlerin sürekli olarak paylaşılması sosyal medyayı dezenformatik bir duruma sokmakta, paylaşılan asılsız haberlerle belirli çıkarlar doğrultusunda insanların algıları yönlendirilmeye çalışılarak sosyal medya bir silah olarak kullanılmaya çalışılmaktadır. Meydana gelen sosyal medyanın bu dezenformatik durumu COVID-19 döneminde daha fazla gün yüzüne çıkmıştır (Aydın, 2020: 88). Aynı görüntülerin ve bilgilerin tekrarlanarak sürekli olarak

verilmesi insanların düşüncelerinde ve ruhlarında kalıcı izlerin oluşmasına neden olmaktadır (Arslan, 2011: 11).

İnfodemi her salgın durumunda görülmüştür ancak günümüzde sosyal medya kullanımının yaygın olması COVID-19 ile mücadeleyi olumsuz etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bilgi kirliliği ile mücadelede sağlık konusunda bilgilendirme amacıyla oluşturulacak politikalar pandemi sürecinin mücadele edilmesi gereken bir alanı olarak karşımıza çıkmaktadır (Gölbaşı ve Metintaş, 2020: 134). Toplumu ekonomik, sosyal ve psikolojik olarak birçok yönden etkileyen bu süreçte en doğru ve güvenilir bilgilere ulaşmak adına resmi ve yetkili makamların paylaşımlarının takip edilmesi toplumsal ve bireysel tam iyilik hali açısından önemlidir (Soğukdere ve Öztunç, 2020: 82). İnsanların sosyal hayatlarından soyutlanıp evlerine kapandığı ve dünyadaki gelişmeleri medya aracılığı ile izlediği bu uzun dönemin geçici veya kalıcı izlere neden olacağı kesin olup verilecek bilgilerin nüfusun büyük kesimini dikkate alarak tüm dillerde ve kültüre uygun olarak verilmesi gerekmektedir (Yılmaz vd., 2021: 51; Pembecioğlu, 2020: 79).

2.3.2. COVID-19'a Yönelik Tutum

COVID-19'un etkilerinin azaltılması ve hastalığın yönetilmesi açısından alınan önlemlerin etkililiği toplumun konu hakkındaki bilgi, tutum ve davranışlarından büyük oranda etkilenmektedir (Ertaş vd., 2021: 18). Küreselleşen dünyada meydana gelen tehditlere karşı tüm bireylerin meydana gelen pandemi hakkındaki bilgi düzeyleri ve salgına karşı gösterdikleri tutum ve davranışlar sürecin yönetilmesi açısından önemlidir (Ertaş vd., 2021: 3).

Pandemi döneminde toplumda ayrımcılık ve damgalama gibi tutumların meydana geldiği görülmektedir (Yılmaz vd., 2021: 47). Sağlık çalışanlarının toplu taşıma araçlarını kullanımına izin verilmemesi ve kirada oldukları evlerden çıkmalarının istenmesi, hastalığa yakalanmış hamile kadınların aileleri tarafından terk edilmesi, COVID-19'a yakalanan birinin evinin bulunduğu sokağa "korona yolu" isminin verilerek insanların bu yolu kullanmaktan kaçınmaları ayrımcılık ve dışlama olayları meydana gelmiştir (Bagcchi, 2020: 782). Pandemi döneminde ortaya çıkan bir diğer olumsuz tutum ise yabancı düşmanlığı olmuştur. COVID-19'un

Çin'de ortaya çıkmasından dolayı da tüm dünyada Asyalılara karşı bir düşmanlık ve saldırganlık meydana gelmiştir (Yılmaz vd., 2021: 51). Korkutulan ya da damgalanan kişiler ise hastalandıklarında yardım alma noktasında çekinceler yaşayabilmekte ve bu durum da salgının yayılımı olumsuz etkileyen bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır (Kurt vd., 2021: 44). Ölümlülük bilincini artıran bir durum olan pandemi, yaşama ümidini artırıcı, üreme, yardım etme gibi davranışların artmasına neden olmuştur (Kaya ve Canıöz, 2021: 243). Ekonomi açısından bakıldığında ise pandeminin tüketicilerin tutum ve davranışlarını etkilediği, insanların pandemi koşulları nedeniyle online alışverişe yönlendiği, özellikle gıda, giyim ve teknoloji sektörlerinde hacim artışının meydana geldiği belirtilmektedir (Turunç ve Yetkin, 2020: 459-467).

Ergün ve arkadaşları (2020) tarafından 160 acil sağlık hizmeti sunan sağlık çalışanlarının COVID-19'a yönelik bilgi ve korunma düzeylerinin incelendiği araştırmada yeterli bilgi düzeyine sahip olan bireylerin daha fazla koruyucu ekipman değiştirdiği ve bulaşı önleyici yöntemler noktasında daha titiz davrandığı bulgusu elde edilmiştir. Tunç ve Toprak (2020) tarafından diş hekimlerinin COVID-19 bilgi düzeyi ve bu bilgi düzeyine etki eden faktörlerin incelendiği çalışmada; kadınların erkeklere, devlet kurumunda görev yapanların özel kurumlarda görev yapanlara ve pandemi sürecinde yüksek kaygıya sahip olan bireylerin olmayanlara göre bilgi düzeylerinin daha yüksek olduğu belirtilmektedir. Ertaş ve arkadaşları (2021) tarafından Türk toplumunun COVID-19 bilgi, tutum ve davranışlarının incelendiği araştırma, toplumun COVID-19 bilgi düzeylerinin oldukça yüksek olduğu bulunmuş ve kişilerin kalabalık ortamlardan kaçındığı, maske kullanımına özen gösterdiği belirtilmiştir. Araştırma yine kadınların erkeklerden konu hakkında daha dikkatli olduğunu belirtmektedir. Ceyhan ve Uzuntarla (2020), akademik personeller üzerinde gerçekleştirdiği araştırmada akademik personelin %83,6'sının orta düzey bilgi, %82,1'inin yüksek tutuma ve %88,1'inin yüksek seviyede davranışa sahip olduğu bulgusunu elde etmiştir.

Srichan ve arkadaşları (2020) tarafından Tayland'da gerçekleştirilen araştırmada kadınların, eğitim seviyesi yüksek olanların ve gençlerin COVID-19'un önlenmesi ve kontrol edilmesi ile ilgili temel düzeylerinin diğer kesimlere oranla

daha yüksek olduğunu bu sebeple yaşlılara, eğitim seviyesi düşük olanlara ve erkeklere konu ile ilgili doğru ve güncel bilginin iletilmesinin kontrol ve önleme çalışmaları için önemli olduğunu vurgulamaktadır. Kirman (2020)'ın 17 kişinin paylaştığı toplam 60 sosyal medya gönderisinin incelendiği çalışmada yapılan paylaşımların büyük çoğunluğunun etkilenme üzerinden gerçekleştiği ve kadınların bu konu üzerinde daha fazla paylaşım yaptığı, insanların hastalığın psikolojik etkileriyle baş etme yöntemlerinin farklılık gösterdiği ve pandeminin kişilerin dini duygularında artış meydana gelmesine neden olduğu belirtilmektedir.

Bir bulaşıcı hastalığa karşı sahip olunan bilgi ve gösterilen tutum ve uygulamalar bulaşıcı hastalığın yayılımını ve dolayısıyla da ölüm oranlarını büyük oranda etkilemektedir (Ergün vd., 2020: 23). Kişilerin konu hakkında tutum ve davranış geliştirilmesinin sağlanması için öncelikli olarak bilgi düzeylerinin ne durumda olduğunun bilinmesi önemlidir (Kurt vd., 2021: 45). COVID-19'a yönelik olumlu tutum ve davranışların geliştirilmesinde ve sürdürülmesinde bilgi düzeyinin artırılması için gerçekleştirilecek çalışmaların önemi büyüktür (Zhong vd., 2020: 1751).

2.3.3. COVID-19'a Yönelik Uygulamalar

Bulaşıcı bir hastalığa dair sahip olunan bilgi, tutum ve davranışlar hastalığın halk arasında yayılımını, ölüm ve toplumda yarattığı şiddet oranlarını büyük oranda etkilemektedir (Ceyhan ve Uzuntarla, 2020: 263). Virüse karşı oluşturulan eylem planlarının uygulanması da salgının yayılımının azalmasında ve salgınla mücadelede önemli bir faktördür (Kurt vd., 2021: 44). İnsanlık tarihinde hiçbir zaman COVID-19 dönemindeki kadar bilgi kirliliği meydana gelmemiştir. Halk sağlığı uzmanları ve politika yapıcılar da bu bilgi kirliliği ile mücadele etmek, kişilerin COVID-9 ile ilgili bilgi düzeylerini artırmak ve bu bilgilerin eyleme dönüştürülmesi için bir dizi çalışmalar gerçekleştirmek durumunda kalmıştır (Abel ve McQueen, 2020: 1).

Pandemi sürecinde tüm ülkeler yayılımın engellenmesi ve hastalığın kontrol altına alınması için el hijyeni, maske kullanımı, belirli gün ve saatlerde evde kalınması gibi kuralları topluma aktarmış, medyada alanında uzman kişilerle haber

programı, söyleşi gibi yayınlar gerçekleştirilmiştir (Pembecioğlu, 2020: 85-90). Televizyon kanallarında uzmanların birbiriyle çelişen ifadeler kullanması, yalan ve yanıltıcı haberlerin yayımlanması ise insanlarda korku ve panik yaratarak insanların birçok yanlış davranış göstermelerine neden olmuştur; alkolün virüsü öldürdüğüne dair çıkan yanlış haberler alkol satışının yasak olduğu İran'da insanların metanol ve deterjan içerek zehirlenmesine, aşılarla kendilerine çip takılacağı inancıyla aşı karşıtı kampanyaların başlamasına, virüsün laboratuvarda üretilerek dünyaya yayıldığı inancına ve bitkisel ürünlerin hastalığı önlediğine dair haberler ile insanlar birçok yanlış habere maruz kalarak yanlış davranışlar geliştirmiştir (Tosun, 2021: 62; Hussain, 2020: 59). İtalya'da virüsün 5G ile yayıldığına inanılarak 5G kuleleri yıkılmış, Amerika'da çamaşır suyu içenler olmuş ve aynı görseller farklı ülkelere ait olduğu lanse edilerek medyada paylaşılmıştır (WHO, 2020e). Meydana gelen bu olaylar sahte haberlerle mücadele edilmesinin ne kadar önemli olduğunu ortaya koymuştur (Patwa vd., 2020: 1).

Dünya Sağlık Örgütü, bilgi kirliliği ile mücadele noktasında bireylerin ve toplumların bilgiye zamanında ulaşmaları ve bilgileri uygulamaya koyarak korunma sağlamaları ve çözümün bir parçası olmalarını sağlamada kritik bir role sahiptir. Ayrıca dünyanın tüm ülkelerindeki hastanelerden ve sağlık kurumlarından bilgi akışını zorunlu kılan ve gelen tüm verileri bilimsel ağlara sunma gibi bir konuma sahiptir (WHO, 2020e). Pandemi döneminde ortaya çıkan yanlış bilgiler ile mücadele etmek için Dünya Sağlık Örgütü "Sağlık Örgütü Risk İletişimi Ekibi" tarafından Salgın Bilgi Ağı (EPI-WIN) kurularak pandemi ile ilgili doğru bilginin yayılmasına ilişkin kurallar belirlemiştir (Tosun, 2021: 63). Dünya Sağlık Örgütü, salgınlardaki infodemi ile mücadele stratejisi için yayımladığı eylem çağrısında dört maddelik bir çerçeve oluşturmuştur (WHO, 2020e;);

a) Gerekli bilgi ve haberleri toplayarak kanıtları tanımlamak,

b) Farklı izleyiciler için bilgiyi basitleştirmek,

c) Eylemlerin geniş olarak açıklanması,

d) İnfodeminin etkisini ölçmek ve tüm bu faaliyetlerin koordine edilerek yönetilmesine destek sağlamak.

Birleşmiş Milletler Çocuklara Yardım Fonu (UNICEF) ve Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu (IFRC) da biyomedikal tavsiyeleri içeren rehber yayımlamıştır (WHO, 2020e). Ayrıca Dünya Sağlık Örgütü pandemi ile ilgili haberlerin doğru yayılımı için WhatsApp ve Facebook'ta yayınlar oluşturmuş, infodemi ile mücadele için "COVID-19 İnfodemisinin Yönetilmesi" hakkında toplantı düzenlemiş, tehlikeli sağlık ürünlerinin satışının engellenmesi amacıyla "Tıbbi Ürün Uygulaması'nı başlatmış ve Uluslararası Telekomünikasyon Birliği (ITU) ile doğru bilginin yayılması amacıyla mesaj kütüphanesi oluşturmuştur (Tosun, 2021: 63). 32 ülkede ve 12 dilde dijital doğrulama hizmeti veren Agence France-Presse (AFP) da Facebook, Google ve Twitter gibi teknoloji şirketlerle pandemi ile ilgili yanlış bilgilerin yayılması ile mücadele etmek için işbirlikleri gerçekleştirmiştir (WHO, 2020e)**.** Ayrıca Dünya Sağlık Örgütü internet sitesinde COVID-19 ile ilgili yanlış bilinen konular hakkında gerçekleri içeren düzenli yayınlar yapmaktadır (WHO, 2022f). Amerika Hastalık Kontrol ve Önleme Merkezi (CDC) de COVID-19 pandemisi ile ilgili rehberler ve uygulama önerileri ile doğru bilgiye ulaşılmasına katkı sağlamaktadır (CDC, 2022).

Çeşitli kurumlar tarafından COVID-19 ile ilgili haber yapılırken dikkat edilecek noktalar hakkında bilgiler ve ipuçlarını içeren rehberler ve ilkeler de yayımlanmıştır (Saç ve Çobaner: 2021: 317); Pan Amerikan Sağlık Örgütü (PAHO): COVID-19 Bilgi Rehberi; Gazetecilere Tavsiyeler, First Draft: Victoria Kwan, Claire Wardle ve Mandelyn Webb; COVID-19 Raporlama Sorumluluğu Üzerine İpuçları, The Washington Post: Laura Helmuth; Yanlış Bilgilendirme Yapmadan COVID-19 Haberciliğine Yönelik İpuçları, Uluslararası Gazeteciler Merkezi: Senami Kojah; COVID-19 Haberleri İçin Etik Düşünceler.

Gerçek ve sahte ayrımının ortadan kalktığı pandemi dönemlerinde temelini bilimden alan objektif habercilik büyük öneme sahiptir (Tosun, 2021: 64). Komplo teorilerinden yabancı düşmanlığına, sahte tedavi ve söylentilerden panik dalgalarının oluşmasına kadar birçok sorunun ortaya çıkmasına neden olan infodemi ile mücadele Dünya Sağlık Örgütü'nün en önemli odak noktalarından biri olmuştur (Alam vd., 2021: 1). Yanlış bilgilerin ve komplo teorilerinin geleneksel ve sosyal medyada sürekli olarak tekrarlanarak halk sağlığının dezavantajlı konuma geldiği pandemi

döneminde en önemli ihtiyaç şeffaf, bilimsel veriler ve güvenilir bilgidir. Bu dezavantajların ortadan kaldırılması ve panik salgınının engellenmesinde de doğrulanmış bilgi en etkili önlemdir (Lancet, 2020: 537).

Hızla yayılarak pandemiye neden olan COVID-19 döneminde konu hakkında bilgi edinme, bu bilgileri uygulamaya koyarak davranış değişikliği geliştirmek bir zorunluluk haline gelmiştir (Hızal, 2021: 69). Pandemi döneminde hem geleneksel hem de sosyal medyada yanlış ve yanıltıcı bilgiler yer almış bu durum da güvenilir bilgiye ulaşmak için oluşturulacak adımların önemini ortaya çıkartmıştır (Tosun, 2021: 56).

TRT Akademi (2020) tarafından gerçekleştirilen araştırma Türkiye'de hiçbir kontrolde bulunmadan sırf kendi mantığına uyduğu için verilen bilgiye inananların oranı %38 gibi oldukça yüksek bulunmuş olup yanlış bilgilerin yayılmasının ve toplumda kabul edilmesinin ne kadar kolay olacağını gözler önüne sermiştir. Bu durumla başa çıkmak için de resmi kurumlar, hükümetler ve iş dünyasındaki liderler sahte haberleri azaltmak için çeşitli yöntemlere başvurmuşlardır (Tosun, 2021: 63).

Türkiye'de ilk vakanın görüldüğünün açıklanmasıyla birlikte Sağlık Bakanı Dr. Fahrettin Koca, yayımladığı videolar ve yaptığı paylaşımlarla halkın COVID-19 konusunda bilgilenmesini, korunma, tedavi ve önlemler noktasında davranışlar geliştirmesi için çalışmış, Twitter hesabından bilgi içeren düzenli paylaşımlar yapmış ve Koronavirüs Bilimsel Danışma Kurulu toplantılarının ardından düzenli olarak kamuoyunu bilgilendirmek için açıklamalarda bulunmuştur (Bilgiç ve Akyüz, 2020: 241; İşlek vd., 2021: 57-58). Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan da ulusa sesleniş konuşmalarında düzenli olarak kamuoyu bilgilendirmelerinde bulunmuştur (İşlek vd., 2021: 57-58). İlk vakanın görülmesinden sonraki gün yani 11 Mart'ta Sağlık Bakanlığı'nca hızlı bulaşan hastalıklar için mücadelede güçlü 4 strateji açıklamıştır; güçlü tedbir, hızlı müdahale, sağlık altyapısının yaygınlığı, güven verici bilgilendirmenin sağlanmasıdır (Çınar ve Oğuz, 2020: 5).

Ülkemizde pandemi süreci Sağlık Bakanlığı tarafından kurulan Pandemi Bilim Kurulu ile yönetilmektedir (Hızal, 2021: 70). Kurul tarafından "COVID-19 Genel Bilgiler, Epidemiyoloji ve Tanı" rehberi yayımlanarak salgın yönetimi, vaka

izlemeleri, tanı yöntemleri hakkında bilgiler sunarak yönlendirmelerde bulunmuştur (Sağlık Bakanlığı, 2020b). Sağlık Bakanlığı tarafından yayımlanan bir diğer rehber de "COVID-19 (2019-n CoV Hastalığı) Rehberi" dir. Bu rehber de Dünya Sağlık Örgütü'nün yeni düzenlemeleri ile sürekli olarak güncellenmektedir (Sağlık Bakanlığı, 2020c). Kamuoyunun bilgilendirilmesine yönelik başlayan bir diğer uygulama da COVID-19 Bilgilendirme Platformu'dur. Sağlık Bakanlığınca yönetilen bu platform tüm illere ait test, vaka, ölüm gibi istatistikî verileri tüm topluma sunmaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2022). Hayata geçirilen mobil uygulama "Hayat Eve Sığar" ile de vatandaşların yakın çevrelerinde ve bulundukları ildeki güvenli ve riskli alanlar hakkında bilgilenmeleri sağlanmıştır (Çınar ve Oğuz, 2020: 7).

Toplumsal ve bireysel öğrenme süreci olarak da adlandırılabilecek COVID-19 döneminde tüm disiplinlerden halk sağlığı uzmanlarının ortak çalışmaları sürecin yönetilmesi açısından önemlidir (Abel ve Mc Queen, 2020: 2). Geçmiş pandemilerde yapılan hataların tekrar edilmemesi, süreçlerin ve hastalığın iyi yönetilerek ölümlerin önlenmesi açısından faydalı bir strateji olarak karşımıza çıkmaktadır (Çınar ve Oğuz, 2020: 8). COVID-19'a yönelik çıkan yanlış bilgilerle mücadelede bilgilerin toplumun tüm kesimini kapsayacak şekilde anlaşılır ve ulaşımının kolay olması, bilginin yayılımının bir diğer ayağı olan sosyal medya kullanıcılarının yanlış bilgilerin yayılımının engellenmesi yönünde teşvik edilmesi mücadelenin etkinliği açısından önemlidir (Hızal, 2021: 73).

2.4. Üniversite Öğrencilerinin Kariyer Endişesi

Pandemi döneminden en çok etkilenen alanlardan bir tanesi de eğitim ve öğretim sektörü olmuştur. Bu dönemde ana sınıfından yüksek öğretime kadar tüm kademelerde ders işlenmesini imkansız kılmış, öğrenciler daha önce deneyimlemedikleri bir süreç olan online ve uzaktan eğitim sistemi ile karşı karşıya kalmışlardır (Kaya, 2021: 46). Daha önce deneyimlemedikleri süreç içerisinde yer olmaları ve sürecin getirmiş olduğu belirsizlik ortamı öğrenciler süreci yürütmekte zorlanmış ve gelecekleri ile ilgili kararlarını etkilemiştir (Ertuğrul vd., 2022: 2).

2.4.1. Kariyer Kavramı

İnsanlar çeşitli ihtiyaçlarını gidermek amacıyla iş hayatına atılırlar (Dündar, 2018: 281). Başarı, meslek, iş gibi kavramlar olarak bilinen kariyer, insan hayatını bütünüyle içine alan ve insan yaşamında önemli bir yer kaplayan bir olgudur (Özdemir ve Aras, 2015: 108; Dündar, 2018: 282). Kariyer, çalışma yaşamı boyunca yükselme ve kişisel gelişim açısından gösterilen tüm çabaları içine alır ve insanlar kariyerlerinin hayatlarını gerçekleştirmelerine ve deneyimlerine katkı sağlamasını isterler (Kozak ve Dalkıranoğlu, 2013: 49; Miller ve Rottinghaus, 2013: 3).

Fransızca "carriere" sözcüğünden gelen kariyer, kavram olarak ülkemizde 1980'lerin başları itibariyle kullanılmaya başlanmıştır ve meslek hayatında izlenen yollar ve baş edilmesi gereken zorluklar olarak tanımlanmaktadır (Gümüştekin ve Gültekin, 2009: 148). Kariyer, iş hayatında, meslekte ilerleme ve başarı elde etme, iş hayatı boyunca alınan tüm görevleri kapsayan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Taşlıyan vd., 2011: 233). Bir başka tanımda kariyer, kişinin iş yaşamı boyunca görev aldığı basamakları, gerçekleştirdiği işleri ve bu işlere dair edindiği, tutum ve davranışları kapsayan bir süreç olarak ifade edilmektedir (Müftüoğlu ve Erol, 2013: 39). Bir bütün olarak baktığımızda kariyer, yalnıza meslek ve iş hayatında ilerlemeyi değil aynı zamanda bu süreçte elde ettiği tatmin, gelişim ve statüyü içerisine almaktadır (Delen, 2010: 221).

Kariyer önceleri yalnızca yukarı doğru ilerleme olarak adlanlandırılırken günümüzde kişinin tatmin olduğu, piyasada kendini duyurmak için çabaladığı, yatay olarak da ilerlemenin mümkün olduğu ve kişinin kendini gerçekleştirmesine katkı sağlayan psikolojik ve sosyolojik yönü olan bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Dikili, 2012: 476). Bird (1994), kariyerin çalışılan pozisyonların kronolojik sıralamasından daha fazla anlama sahip olduğunu belirtmiş ve kariyeri; zaman içinde gelişen bir dizi iş deneyimleri sonucu elde edilen bilgi birikimi, beceri, uzmanlaşma ve ilişki ağları olarak tanımlamıştır. Eski kariyer anlayışındaki kariyer basamaklarını tırmanmak ve çok para kazanmak günümüz kariyer anlayışında tek edilerek, asıl odak noktası kişinin hedeflerine ulaşarak başarı duygusunu elde etmesi, iç huzur gibi daha çok psikolojik başarı ve tatmin yerini almıştır (Hall, 1996: 8).

Geleneksel kariyer anlayışında yer alan bireyin bir örgütte çıkacağı hiyerarşik adımların belirli olduğu anlayış hâkimken günümüzde sabit iş güvencesinin olmadığı, bireylerin belirli bir örgüte ait olmadığı ve kariyerin yalnızca basamakları çıkmak anlamına gelmediği yeni kariyer yaklaşımları bulunmaktadır. Bu kariyer yaklaşımları alan yazında "sınırsız kariyer" ve "çok yönlü kariyer" olarak iki dal halinde karşımıza çıkmaktadır (Seçer ve Çınar, 2011: 51). Sınırsız kariyer, işe ilişkin faaliyetleri yalnızca tek bir örgütle sınırlamayan ve oluşan bu durumu kariyer çeşitliliğine katkı sunan bir davranış olarak tanımlayan yaklaşımdır (Dündar, 2018: 305). Çok yönlü kariyer ise geleneksel kariyerin aksine organizasyonun değil de bireyin sorumlu olduğu, asıl değerin özgürlük ve gelişim olarak tanımlandığı ve ana başarı kriteri olarak maaş ve pozisyon yerine daha öznel, psikolojik değerlerin gözetildiği kariyer yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır (Hall, 2003: 4).

Kişilerin belirli bir mesleğe yönelmesini ve seçtikleri alanda uzmanlaşmalarında etkili olan makro ve mikro etkenler bulunmaktadır. Makro etkenleri kişilerin yaşadıkları ülkenin eğitim, nüfus, gelişmişlik yapıları, ulusal ve global rekabet durumu ve küresel eğilimler oluştururken mikro etkenleri bireyin sahip olduğu yetkinlikler, bölgesel etkenler, bireyin arzuları ve organizasyonel imkanlar oluşturmaktadır (Dündar, 2018: 282). Yaş, cinsiyet, kişisel beceri ve kabiliyetler, statü, yetkinlikler, zekâ, çevre, mesleğe giriş şartları ve piyasa durumları kişilerin kariyer seçimlerinde etkili olan diğer faktörlerdir (Delen, 2010: 221). Kariyer seçiminde etkili olan diğer bireysel faktörler ise ilgi alanı, sosyalleşme, globalleşme ve kişilik olarak karşımıza çıkmaktadır (Kozak ve Dalkıranoğlu, 2013: 49). Bireyin ailesinin sosyo-ekonomik statüsü, meslekleri ve toplumsal durumu da kariyeri etkilemektedir (Adıgüzel, 2009: 279). Hem organizasyonlar hem de bireyler açısından karşılıklı bir etkileşime sahip olan kariyer birbirleriyle ilişkili kavramlardan oluşmaktadır (Dündar, 2018: 284):

- ***Kariyer Planlama:*** Kişinin bireysel özelliklerini baz alarak kariyer hedeflerini ve beklentilerini oluşturarak eylem kararları alması
- ***Kariyer Yönetimi:*** Bir organizasyonun ihtiyaç duyacağı personelin bireysel hedeflerini de gerçekleştirmesine imkân sunarak yetiştirmesidir.

- ***Kariyer Yolu:*** Kişilerin daha önce gerçekleştirmiş olduğu işlerin rehber alınarak ileride başarılı olabileceği işlerin planlandığı, kişilerin kariyerlerini oluşturacak işlerin sıralanmasıdır.
- ***Kariyer Kalıpları:*** Kişinin kariyeri boyunca gösterdiği iş ile ilgili davranış kalıplarını ifade eder.
- ***Kariyer Çapaları:*** Bireysel tutum, değer, davranış, güdü ve davranışlar ile bunları dengeleyen unsurları ifade etmektedir.
- ***Kariyer Platosu:*** Kişisel veya dış kaynaklı bireyin iş yaşamında meydana gelen duraklamaları ifade eder.

Seçilen kariyer, bireylerin kişiliğini ve toplumsal statüsünü belirlemesi dolayısıyla hem iş hayatı hem de bireysel yaşam açısından önemli bir olgudur (Kozak ve Dalkıranoğlu, 2013: 43). Bu bağlamda kariyer, yalnızca meslek ve iş hayatını değil aynı zamanda toplumsal ve özel yaşamı da içine alan daha karmaşık bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır (Güldü ve Kart, 2017: 378). Kariyere dair kavramlar incelendiğinde ise herkesçe en çok kabul gören yaklaşım kişilerin kendilerini en doğru şekilde ifade edebildiği, kişiliklerine ve yeteneklerine en uygun olan sevdikleri bir iş seçimi yapmaları ve kariyerlerini o yönde ilerletmeleri olmuştur (Kozak ve Dalkıranoğlu, 2013: 43). Kişilerin yaşam biçimlerine kadar etkili olan kariyer olgusunun seçimi hayati bir önem taşımaktadır aksi takdirde kişi çalıştığı işinde verimsiz ve mutsuz olacak aynı zamanda bu durum sosyal hayatını da aynı doğrultuda etkileyecektir (Gökdeniz ve Merdan, 2011: 23). Kişiler iş hayatına girdiklerinde kendilerine çizmiş oldukları kariyer yollarının bulundukları organizasyonda gerçekleşebileceğinden endişe duyarlar (Dündar, 2018: 290). Çalışanlar iş deneyimleri aracılığı ile işletmelere değer katarlar bu sebeple işletmelerin iş rotasyonu, iş başı eğitim gibi yöntemlerle bireysel kariyer gelişimlerine katkı sağlayacak çalışmalar gerçekleştirerek çalışan iş deneyimlerini güçlendirmelidirler (Bird, 1994: 328).

2.4.2. Kariyer Endişesi

Kaygı duyulan bir durumun üzerine tetikleyici bir olay meydana geldiğinde kişi endişe duymaya başlar ve endişe, hem kaygının hem de tehditin bir etkileşimi sonucu ortaya çıkan bir kavram olarak tanımlanır (Breznitz, 1971: 273). Bir başka

tanımda endişe, kontrol edilemeyen, olumsuz etkileri olan düşünce ve imgeler zinciri olarak tanımlanmaktadır (Hayden ve Osborn, 2020: 164). Breznitz (1971), çalışmasında endişe, kaygı ve korkuyu çeşitli açılardan karşılaştırmış ve aralarındaki farklılıkları ortaya koymuştur:

Tablo 3. Endişe, Korku ve Anksiyete Karşılaştırması

Karşılaştırma Yönleri	**Korku**	**Endişe**	**Kaygı**
Kaynak	Dışsal	İçsellik ile ilişkili dışşal	İçsel
Bilişsel Fonksiyon	Asgari, ağırlıklı olarak bilişsel değerlendirme	Merkezi, planlama ve değişmezlik derecesi	Asgari, daha çok değişmezlik
Duygu	Merkezi	İkincil	Merkezi

Kaynak: Breznitz, 1971: 273

Endişe, kaygı uyandıran bir dışsal tehditle karşı karşıya kaldığında odağını bu tehdite verir ve devamlı farklı olasılıkların oluşma ihtimalini değerlendir ve sürekli olarak bununla meşgul olur (Breznitz, 1971: 273-274). Kişilerde endişe duygusunun oluşmasına neden olan faktörler; yakın ilişkiler, sosyal faktörler, yaşamdaki başarıları, finansal durumları, iş yeterliliği ve genel dünya sorunları olarak sınıflandırılmakta olup ayrıca endişenin mevcut yaşam koşullarına göre değişkenlik gösterdiği belirtilmektedir (Mathews, 1990: 456).

Günümüzde iş dünyasına girmek her zamankinden daha fazla çaba, bilgi ve güven gerektirmektedir (Savickas, 2012: 13). İnsanlar kariyerlerinde kararsızlık yaşadıklarında ya da hayatlarında kariyer konusunda bir anlam karmaşası meydana geldiğinde endişe duymaya başlarlar (Miller ve Rottinghaus, 2013: 3). İş seçimi yapan ve kariyerlerini inşa eden bireylerde içinde bulunduğumuz 21 yüzyıl, güvensizlik ve endişe duygularına neden olmaktadır (Savickas, 2012: 13).

Endişenin bilişsel özelliğinden ileri gelen ve kişilerin endişelenmelerine kaynaklarından biri gelecek belirsizliğidir (Breznitz, 1971: 273). Kariyer endişesi, kariyer ile ilgili kontrol edilemeyen düşünceler ve imgeler olarak tanımlanmaktadır (Lee ve Woo, 2016: 3). Bireyin sahip olduğu mesleğini tehdit eden duruma karşı oluşan endişe olarak tanımlanan kariyer endişesi ise bireysel endişe durumlarından

bağımsız bir olgu olup kariyerle ilgili endişe, hem doğru meslek seçimi hem de günümüz şartları dolayısıyla meydana gelebilecek işsizlik gibi iş gücü piyasası ile de ilgili bir durumdur (Vignoli, 2015: 183 - 184). Bir başka tanımda kariyer endişesi, orta seviyeden yüksek seviyeye kadar değişkenlik gösteren fiziksel, bilişsel ve duygusal terimlerle tanımlamaktadır (Pisarik vd., 2017: 343). Endişeye neden olan düşünceler kişilerin kariyerleri ile ilgili endişe duymalarına neden olabilmekte ve endişe durumunda ortaya çıkan bilişsel kapasite bozukluğu kariyer endişesini başarılı bir şekilde yönetmeye engel olmaktadır (Hayden ve Osborn, 2020: 164).

Agun ve arkadaşları (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışma kişilerin kariyer endişesi yaşamalarında etkili olan faktörler; bireysel ve çalışılan örgüte dair faktörler, teknolojik faktörler, iş yaşamı ile ilgili faktörler, teknolojik faktörler ve istihdam ile ilgili faktörler olarak sınıflandırılmıştır. Bireysel faktörler; yetersiz ücretler, işe dair yetersizlik hissi, deneyim, yaş, mesleğe uygunluk, iş-yaşam arasındaki denge, mesleki ilerleme inancı gibi psikolojik etkenler, Örgütsel faktörler; kurum kültürü, nepotizm, kurum içi iletişim, kurum içi mali kaynaklar ve insan kaynakları uygulamaları, Teknolojik faktörler; teknolojik yetkinlik, teknolojiye bağlı yapısal değişimler, örgütün teknolojik alt yapısı, toplumsal konular; cinsiyet eşitliği, değerler, sosyo kültürel yapı, çalışma arkadaşları ile ilgili faktörler; iş arkadaşları arasındaki rekabet, iletişim ve güç çatışmaları, yönetici ile ilgili faktörler; yöneticinin yetkinliği, davranış biçimleri, istihdam faktörleri; ülkenin mevcut istihdam durumu, eğitimdeki eşitsizlik gibi konuları kapsamaktadır (Agun vd., 2021: 63-65).

Öğrenci rolünden çalışan rolüne geçiş dönemi olan üniversite yıllarında öğrenciler öngöremedikleri bir gelecekle karşı karşıyadırlar ve bu dönemde aldıkları kararların gelecekteki kariyerlerini etkilemesi dolayısıyla panik ve endişe içerisinde olabilmektedirler (Tsai vd., 2017: 158). Üniversite öğrencileri için ilk işlerini bulmak yaşam boyu kariyerleri açısından önemli bir dönemdir ve bu dönemde yaşanan endişe kişilerin kariyer ile ilgili davranışlarını etkileyebilmektedir (Lee ve Woo, 2016: 1). Kariyer planlarının yapıldığı dönem olan üniversite yılları ebeveynler, sosyo-ekonomik durum, gelecek kaygısı gibi durumların da etkili olduğu kariyer endişesi duygusunu ortaya çıkarmaktadır (Okutan ve Akbaş, 2019: 34).

Kariyer kararsızlığı yaşayan üniversite öğrencilerinin daha fazla kariyer endişesi yaşadığı belirtilmektedir (Miller and Rottinghaus, 2013: 9).

Bireylerde endişe doğuran kariyer kararsızlığına neden olan bireysel ve psikolojik faktörler, karamsar bakış açısı, endişe ve benlik ve kimlik olmak üzere üç farklı küme çerçevesinde açıklanmaktadır (Saka vd., 2008: 404). Olayların olumsuz yönlerine odaklanmayı ve bu şekilde süreceğine dair inancı tanımlayan pesimistik bakış açısı, bireyin süreci yürütmesindeki yeterliliği, iş dünyasına ait görüşlerinden ve dış kaynakların kariyere etkisinden oluşmaktadır (Saka vd., 2008, 405; Saka ve Gati, 2007: 342). Endişe, kariyer seçimi başlamadan oluşan mükemmeliyetçiliğin doğurduğu stres ve kaygı, yapılan seçimlerle ilgili geleceğe dair belirsizlik, kararsızlık ve belirsizliğe karşı düşük toleransı içerirken benlik ve kimlik, bireyin kişilik özelliklerine atıfta bulunur ve öz saygı, genel kaygı seviyesi, değerler – hedefler ve başkalarının onayını alma, memnun etme, desteklenme ihtiyacı olmak üzere dört farklı alanı kapsamaktadır (Saka ve Gati, 2007: 342-343).

Kariyer ile ilgili endişe durumunun lise döneminde başlayıp iş bulma sürecine geçilen üniversite dönemi ve sonrasında devam ettiği belirtilmektedir (Akbaş ve Okutan, 2020: 162). Kariyer ile ilgili endişe birçok üniversite öğrencisini kariyeri ile ilgili karar vermek noktasında olumsuz etkileyen bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır bu nedenle bu dönemdeki öğrencilere kariyerleri ile ilgili danışmanlık verilmesi, kariyerleri ile ilgili kaygının yönetilmesi önemlidir (Pisarik vd., 2017: 349). Kaygının yönetilmesi ve azaltılması ise bireylerin kariyer hedeflerine ulaşmasında önemli bir süreçtir (Gerçek, 2018: 308).

Kariyer planlarının yapıldığı en önemli yaşlardan olan 15-24 yaş arasındaki öğrenciler üzerinde gerçekleştirilen çalışmada kariyer endişesini en çok yaşayan cinsiyetin kadınlar olduğu ortaya koyulmuş ve ebeveyn tutumlarının bireylerin kariyer endişelerinde etkilerinin olduğu belirtilmiştir (Okutan ve Akbaş, 2019: 39). Tayfun ve Korkmaz (2016) tarafından gerçekleştirilen çalışma da kadınların gelecekteki kariyerleri ile bağlantılı olarak daha çok işsizlik kaygısı yaşadığının ortaya konulması da bu ifadeyi destekler niteliktedir. Yine aynı araştırma işsizlik kaygısı yaşayan bireylerde depresyon, sürekli kaygı gibi duygudurum bozukluklarının yaygınlığını ortaya koymaktadır.

Kariyer endişesi yalnızca iş hayatına atılmaya hazırlanan kişilerde değil aynı zamanda mevcut çalışanlarda da görülebilmektedir. Kişiler iş hayatına atıldıklarında ekonomik kaynakları elde etmiş olsa dahi terfi etme isteği oluşabilmektedir. Kişinin bu terfi isteği üstler tarafından engellendiğinde ise kişinin kendini gerçekleştirmeye dair tüm tatmini kaybolabilmekte ve kişide kariyer endişesi ortaya çıkabilmektedir (Agun vd., 2021: 60). Tatlı ve Kazan (2021) tarafından gerçekleştirilen araştırmada mevcut ekonomik yapı kişilerin kariyerleri konusundaendişe duymalarına ortaya çıkan bu endişe durumunun da kariyer çeşitlendirmesine yol açtığı belirtilmektedir. Yine aynı araştırmada ekonomik şartlara göre bireylerin sabit bir örgütte veya meslekte kalma kararlarında etkili olduğu belirtilmektedir (Tatlı ve Kazan, 2021: 181).

Agun ve arkadaşları (2021), bireysel, örgütsel, teknolojik, çalışma arkadaşları, yöneticiler, istihdam ve toplumsal konular olmak üzere yedi kategoride ele aldıkları endişeye neden olan faktörlere dairkariyer endişesi ile mücadele etmeye yönelik dört ana mücadele yöntemi tespit etmişlerdir: *Bireysel yöntemler;* kişinin kendisine yatırım yapması, ne istediğini doğru tespit etmesi, çalışmaya dair farklı alternatiflerin belirlenmesi, kendilerini psikolojik olarak güçlendirmeleri, *örgütsel yöntemler;*liyakat, kurum içi yükselme fırsatı, etkin insan kaynakları uygulamaları, *toplumsal yöntemler;* adaletsizliğe toplumsal olarak tepki vermek, kadının çalışma yaşamında desteklenmesi ve *ekonomik yöntemler;* ücret eşitsizliğine dair politikaların oluşturulması, çalışma yaşamına yönelik olarak devlet desteğinin sağlanması önerilen yöntemler olmuştur (Agun vd., 2021: 66).

Emek piyasalarına girmeden önce bireylerin niteliklerinin farkına varması, kişisel özelliklerini tanımlayabilmesi, çevresel kaynakların farkına varması ve tüm bunların ışığında hedeflerini belirlemesi büyük önem taşımaktadır (Güldü ve Kart, 2017: 379). Pandemi dönemi de öğrencilerde oluşan yeni duruma ayak uydurmak adına kariyer planlamalarında ve hedeflerinde değişiklikler yapmaya itmiştir (Güler, 2021: 75). Bireyin tehlike ihtimalleri ile başa çıkması, iş piyasasının dinamiklerini öğrenmesi ve bakış açısını iyileştirmesi için kariyer planlamasını iyi yapması gerekmektedir (Güldü ve Kart, 2017: 381).

2.4.3. COVID-19 ve Kariyer Endişesi

Uzak Doğu'da ortaya çıkan ve kısa bir sürede ülkemiz de dâhil olmak üzere tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 salgını insan hayatını derinden etkilemiş ve birçok alanda değişimlere neden olmuş ve tiyatro, restaurant ve mağazalar başta olmak üzere birçok işletme pandemi sebebiyle kapatılmıştır. (Kara, 2020: 270; Kırmızıgül, 2020: 284). Salgınlar, insanların hastalık sebebiyle iş görememesi ve hastalık kaynaklı ölümlerin artması dolayısıyla ekonomik etkileri büyük olaylardır (Kavlak vd., 2021: 768). Pandemi döneminde yaşanan kapanmalar ekonomik olarak büyük sıkıntılar getirmiş, binlerce kişi işini, gelirini kaybetmiş ve küresel olarak işsizlik oranları büyük oranda artış göstermiştir (Kara, 2020: 270).

Pandemiden tüm sektörler aynı oranda etkilenmemiştir. En çok etkilenen ilk grubu ticaret, emlak, konaklama, yiyecek-içecek, üretim, idari ve destek hizmetleri sektörleri oluştururken ikinci en çok etkilenen grubu; spor, sanat, eğlence gibi sektörler oluşturmakta olup bu sektörde yer alan bireyler daha fazla iş kaybı ile karşı karşıya kalmıştır (Kara, 2020: 272). Uluslar arası Çalışma Örgütü (ILO), sektörlere COVID-19 pandemisinin etkilerini yüksek etkiden düşük etkiye göre sıralamıştır:

Tablo 4. COVID-19 Pandemisinden Sektörlerin Etkilenme Dereceleri

Sektör Adı	**Sektöre Krizin Etki Derecesi**
Toptan/Parakende Ticaret	Yüksek
Üretim	Yüksek
Konaklama ve Yiyecek/İçecek Sektörü	Yüksek
Emlak Sektörü	Yüksek
Sanat/Eğlence Sektörü	Orta - Yüksek
Ulaşım/Depolama ve İletişim Sektörü	Orta - Yüksek
İnşaat	Orta
Finans ve Sigorta	Orta
Madencilik ve Taş Ocağı	Orta

Tarım/Ormancılık ve Balık	Orta - Düşük
Sağlık ve Sosyal Hizmet	Düşük
Eğitim	Düşük
Kamu Hizmetleri (Elektrik, su vb.)	Düşük
Kamu Yönetimi/Savunma	Düşük

Kaynak: International Labour Organization, 2020: 6-7

COVID-19 döneminde iş yerlerinin kapanması, iş piyasalarında bozulmalara, çalışma saati kaybına ve emek gelir kaybı gibi ekonomik bir takım problemlere neden olmuştur (ILO, 2020: 1). COVID-19 döneminde yaşanan ekonomik daralmalar emek piyasalarında şoklar yaşatmış ve ülkelerin istihdam yapılarında olumsuz sonuçlar doğurmuştur. (Dedeoğlu, 2021: 130). Pandemi sürecinde ülkelerin ekonomik büyümeleri, işsizlik oranları özellikle pandeminin ilk yılı olan 2020'de negatif etkili olduğu ancak 2021 yılında pozitife dönmeye başladığı ve 2022 yılındaki tahminler de oranların salgın öncesinin üzerinde olacağı yönündedir. Salgında getirilen yasakların kaldırılması dış ticarette büyümelerin yaşanmasına neden olacağı belirtilmekte olup artan maliyetler kaynaklı ekonomik sorunların işsizlik artışını bir süre daha devam ettireceği tahmin edilmektedir. (Tok, 2022: 30).

Tablo 5. Son Üç Yıla Ait Dünya Makroekonomik Verileri

	2019	2020	2021	2022*
Reel GSYH Büyümesi	2,7	-3,5 ↓	5,8 ↑	4,4
İşsizlik Oranı	5,4	7,1 ↑	6,6 ↓	6,0
Enflasyon	1,9	1,5 ↓	2,7 ↑	2,4
Cari Liste	-3,1	-10,8 ↑	-10,1 ↓	-6,0
Dünya Ticaret Büyümesi	1,3	-8,5 ↓	8,2 ↑	5,8

* 2022 tahmini değerler

Kaynak: OECD 2021, Aktaran: Tok, 2022: 39

COVID-19 pandemisinin yeni mutasyonlar ile varlığını sürdürmesi, bulaş ve ölüm risklerinin varlığı kişileri endişelendirmekte, geleceğin belirsiz olması, piyasa hareketlerinin öngörülememesi işsizlik artışına neden olmaktadır (Tok, 2022: 39).

2020 yılında global emek gelirinde %8,3 oranında bir azalma meydana gelirken işsizlikte 33 milyon artış meydana gelmiştir (Kılınç, 2021: 941).

Türkiye'de ise 2020 yılında istihdam oranları önceki yıla göre 1 milyon 268 bin kişi azalarak 26 milyon 812 bin kişi olurken istihdam oranı 2,9 puanlık bir azalma ile %42,8 olmuştur (TÜİK, 2022). Kara (2020), World Bank ve ILO kaynaklarından yararlanarak COVID-19 kaynaklı olumsuz iş gücü etkilerini önlemek için alınan istihdam tedbirlerini bir tablo ile derlemiştir:

Tablo 6. Ülkelerin COVID-19'a Yönelik Aldıkları İstihdam Tedbirleri

Ülkeler ve Alınan Tedbir	Türkiye	Almanya	ABD	İngiltere	Çin	Japonya	İspanya	Güney Kore	Rusya
Kayıt Dışı veya Kendi AdınaÇalışanlara Destek		✓		✓		✓	✓	✓	✓
İşsizlik Yardımı									
Ücret Sübvansiyonları	✓	✓	✓	✓	✓	✓		✓	
Çalışma Düzenlemeleri		✓					✓	✓	
Hastalık İzni Sübvansiyonu	✓	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓
İşten ÇıkarmaYasağı	✓				✓				
Mesleki Eğitim Sübvansiyonu					✓			✓	

Kaynak: Kara, 2020: 276

Pandemi döneminde istihdamdan en olumsuz etkilenen grupları gençler ve dezavantajlı gruplar oluşturmuştur (Dedeoğlu, 2021: 130). Türkiye'de pandemi döneminde ortaya çıkan işsizliğin azaltılması amacıyla kamu alımları artırılmış, işverenlerin çalışanlarını işten çıkarmalarının önüne geçmek için zorlaştırıcı yaptırımlar uygulanmış, kısa çalışma ödeneği ve nakdi ödemeler gibi destekler sağlanmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmiştir. Ancak alınan tüm bu tedbirler

yeterli kalmamıştır ve krizden en çok etkilenen 15-24 yaş arası grubun işsizlik oranı %26 seviyelerine ulaşmıştır (Bulut ve Pınar, 2020: 223).

COVID-19 salgını hayatın birçok alanında olduğu gibi eğitim alanında da büyük etkiler yaratmıştır (Çiçek vd., 2020: 1091). Eğitim sistemlerinin şimdiye kadar karşılaştığı en büyük sorunlardan biri olarak karşımıza çıkan COVID-19 salgınında hükümetler yüz yüze görüşmeleri durdurmuş, eğitim çevrimiçi ve sanal ortamlara taşınmıştır (Daniel, 2020: 91). Türkiye'de de ilk COVID-19 vakasının görüldüğü 11 Mart tarihinin ardından tüm eğitim ve öğretim sürecini etkileyen ve 16 Mart tarihinde alınan karar ile uzaktan eğitim sistemine geçilmesi kararı alınmıştır (Kırmızıgül, 2020: 284). Sonuç olarak üniversitede eğitim ve öğretime devam eden gençler hem sosyalleşme hem de eğitim açısından çok farklı bir sistem içerisine girmişlerdir (Tekin, 2020: 1131). Oluşan bu ani ve yeni düzen öğrencileri birçok açıdan olumsuz etkilemiş ve öğrenciler; işlerini kaybetmiş, ailelerinin yanına taşınmış hatta kimisi de okulu yarıda bırakmak durumunda kalmıştır (Yorguner vd., 2021: 4).

Bir tehlikenin varlığı, belirsizlik durumu kişilerin korku hissine kapılmalarına, gelecekleri konusunda kaygı duymalarına, farklı davranışlar göstermelerine ve endişe bozukluğu yaşamalarına neden olmaktadır (Kaya, 2021: 47). Salgın ile beraber aileler ve öğrenciler endişeli bir döneme girmiş, ekonomik ve sosyal eşitsizlik nedeniyle özellikle de ekonomik durumu iyi olmayanlar bu durumdan daha fazla etkilenmiştir (Daniel, 2020: 93). Pandemi genel olarak bireylerin kaygı seviyelerini artırmış ve gelecek ile ilgili endişe duymalarına neden olmuştur (Ceviz vd., 2020: 313).

COVID-19'un ekonomik sonuçlarından bir tanesi de dünyada birçok sektör çalışanının iş ve gelir kaybı yaşamasına neden olmuş ve eğitimini tamamlayarak iş hayatına atılmaya hazırlanan gençlerin iş bulamama ihtimali ortaya çıkmıştır (Kara, 2020: 279; Çalışkan vd., 2020: 199). Normal düzende eğitim görerek mezun olan bireylere kıyasla COVID-19 döneminde eğitim görerek mezun olan bireylerin de yaşadıkları dezavantajlı durum dolayısıyla iş gücü piyasasına girmeleri noktasında endişe duymasına neden olmuştur (Daniel, 2020: 92). Uzaktan eğitim sisteminin

ilerleyen dönemlerde işgücünü eğitim ve beceri bakımından olumsuz etkileyeceği tahmin edilmektedir (Yalman vd., 2021: 1142).

Teknoloji, eğitim, sağlık gibi kişilerin hayatlarını etkileyen alanlarda ortaya çıkan bir takım değişiklikler her bir bireyi farklı açılardan etkilemekte olup bu değişimlerden en çok etkilenen alanlardan biri de kariyerdir (Eryılmaz ve Mutlu, 2017: 227-228). Üniversite dönemi de bireylerin gelecek kariyerleri için önemli kararlar aldıkları bir süreçtir (Alnıaçık vd., 2021: 251). Kariyer denilen kavram ise okulun bitip mezun olunması ve iş hayatına giriş ile başlamaktadır (Okutan ve Akbaş, 2019: 34). İş hayatına girecek olan üniversite öğrencileri için piyasadaki zorlukların yanı sıra yaşanan pandemi sürecinin getirmiş olduğu belirsizlikler öğrencilerin gelecekteki kariyerleri için umut seviyelerini düşüren bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır (Alnıaçık vd., 2021: 251).

Pandemi dönemi en çok eğitim ve öğretimde yer alan ana sınıfından yüksek öğretime kadar tüm kademelerdeki öğrencileri etkilemiştir (Kaya, 2021: 46). Üniversite öğrencileri ve genç nüfusun meslek ile ilgili mevcut kaygı ve endişelerine ek olarak COVID-19, salgın kaynaklı kaygı ve endişeler meydana gelmiştir (Ceviz vd., 2020: 314). Pandemi sürecinde öğrencilerde stres ve anksiyete seviyelerinin artış gösterdiği bilinmekte ve iş piyasalarındaki mevcut durum iş dünyasına giriş yapacak üniversite öğrencilerinde kariyer endişesinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır (Mahmud vd., 2021: 37; Bargı vd., 2021: 166).

Pandemi döneminde öğrencilerin yaşadığı gelecek endişeleri, yakınlarında meydana gelen ölümler ve genel memnuniyet durumları yalnızlaşmalarına ve psikolojik dayanıklılıklarının olumsuz yönde etkilenmesine neden olmaktadır (Çetin ve Anuk, 2020: 185). Kaya (2021) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen çalışma pandeminin öğrencilerin korkmasına, endişe duygusuna kapılmasına ve de ailelerin psikolojilerinin olumsuz etkilenmesine neden olduğunu göstermektedir. Araştırmada bulunan bir diğer ayırt edici bulgu ise ailelerinin sosyal seviyesi yükseldikçe öğrencilerin endişe düzeylerinin azaldığına dair sonuçtur.

Ceviz ve arkadaşları (2020) tarafından COVID-19 pandemi sürecinde üniversite öğrencilerinin kaygı seviyeleri incelenmiş olup araştırma sonucunda

pandemi döneminin yarattığı belirsizlik ve uzaktan eğitim sistemi öğrencilerin kaygı seviyelerini arttırdığı yönündedir. Araştırma, iş yerlerinin kapatılmasının, ekonominin gidişatının kötü oluşu ve hayatın belirsizlik içerisinde olmasının kaygıyı artıran unsurlar olduğunu belirtmektedir. Bargı ve arkadaşları (2021) COVID-19 döneminde uzaktan eğitim sisteminde yer alan üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirdikleri araştırma, üniversite öğrencilerinin %68,3'ünün depresyon, %55,9 unun anksiyete %46,3'ünün anlamlı düzeyde stres yaşadığını göstermektedir. Pandemi sürecinin bireylerin psikolojik durumunu olumsuz yönde etkilediği araştırma verileri ile desteklenmektedir (Bargı vd., 2021: 166).

COVID-19 gibi belirsizliğin hâkim olduğu bir krizin patlak vermesi kişiler gelecekleri hakkında endişe duymaya başlarlar, özellikle de ölüm ve geçim korkusu varsa bu endişe daha da tırmanır. Bu endişelerin varolduğu bu dönem içerisinde yakın gelecekte iş hayatına hazırlanan üniversite öğrencilerinde de umutsuzluk doğmuştur (Mahmud vd., 2021: 38). Alnıaçık vd. (2021) tarafından üniversite öğrencileri üzerinde gerçekleştirilen ve psikolojik dayanıklılık ve umutsuzluğun kariyer algısı üzerine etkinin incelendiği araştırma göstermektedir ki psikolojik dayanıklılık ile kariyer geleceği algısı arasında pozitif bir ilişki vardır. Bu nedenle özellikle zor dönemlerde öğrencilerin psikolojik dayanıklılıklarını artırıcı desteklerin verilmesi sürecin etkilerinin azaltılması açısından önemlidir.

Pandemi sürecinin getirdiği ekonomik ve sosyal zararların ne zaman düzeleceği ve eski normal düzene dönüleceği konusundaki belirsizlikler üniversite öğrencileri için kariyer planlamaları yaparken bir baskı nedeni olmaktadır (Alnıaçık vd., 2021: 253). Mezun olduktan sonra gelecekle ilgili durumun belirsiz olması kişilerde bir takım psikolojik problemlerin yaşanmasına neden olmakta ve kişilerde işsizlik kaygısının yaşanmasına neden olmaktadır. Ülkemizde işsizlik oranlarının yüksek olması da bu durumun yaşanma ihtimalini artıran bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır (Tayfun ve Korkmaz, 2016: 535 - 551).

COVID-19, ne zaman biteceğinin belirsiz olması yalnızca iş yaşamını değil sosyal yaşamı da kapsayan bir kavram olan kariyeri bireylerin ekonomik durumlarına bakmaksızın birçok yönden olumlu ve olumsuz olarak etkilemiştir. Pandeminin bireylerin kariyerleri üzerindeki etkileri (Yılmaz, 2020: 6-7):

- Kariyeri sonlanan bireylerde kaygıyı artırmıştır.
- Gelir kaybına neden olmuş.
- Uzun süreli iş bulamamak gibi nedenlerden dolayı bireylerde iş güvencesizliği oluşmuştur.
- Sektörüne bağlı olarak bazı kişiler bulundukları sektörleri dolayısıyla olumlu yönde etkilenmiştir. Örneğin; medikal, bilişim, sağlık, tekstil gibi.
- Psikolojik bozukluklara neden olabilmektedir. Örneğin işini kaybetmesi dolayısıyla.
- Bireylerde geleceğe karşı güvensizlik meydana gelmiştir.
- Esnek çalışma düzeni yaygınlaşmıştır.

COVID-19 döneminde alınan genel kararlar ve eğitime dair kısıtlamalar öğrencileri birçok açıdan olumsuz etkilemiştir. Bu olumsuzluklar, öğrencilerde ortaya çıkan anksiyete ve sıkıntı olarak belirtilmekte olup öğrencilerin endişe düzeylerinin hastalığa karşı sahip oldukları bilgi düzeyleri, uygulamalara bağlılıkları ve karar alıcılara karşı memnuniyetleri ilişkili içerisinde olduğu belirtilmektedir (Yorguner, 2021: 9).

COVID-19'un kariyer üzerindeki olumsuz etkilerinin yanı sıra olumlu etkileri de bulunmaktadır. Bireyler için bu etkiler ile mücadelede nelerin yapılacağının, fırsatlardan nasıl yararlanılacağının bilinmesi önemlidir (Yılmaz, 2020: 7). İnsan yaşadığı her dönemde çeşitli zorluklarla karşılaşabilmekte, bu zorluklar kimi zaman direnç artırıcı bir unsur olsa da kimi zaman fizyolojik ve psikolojik olarak yıpratıcı olabilmektedir (Çetin ve Anuk, 2020: 183). Pandemi döneminde eğitimde uzaktan eğitim modeline geçilmesi, iş hayatında da uzaktan çalışma sistemine geçilmesi kariyer gelişimi gibi birçok sorunun doğmasına neden olmuş ve çalışan ile işveren arasındaki karşılıklı ilişkinin bir sonucu olan kariyer gelişimi özellikle pandemi döneminde iş hayatına atılmaya hazırlanan üniversite öğrencilerinin kariyer gelişimlerini büyük oranda etkilemiştir (Güler, 2021: 71-72). Bu dönemin etkilerini anlamada özellikle de pandeminin getirmiş olduğu işsizlik, istihdam eşitsizliği ve ruh sağlığı sorunları ile mücadelede kariyer gelişiminin ele alınması önemlidir (Autin vd., 2020: 492).

3. BÖLÜM

3.ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Tezin bu bölümünde araştırmanın yöntemi açıklanmaktadır. Bu çalışmada araştırmanın yönteminde; araştırmanın önemi, amaç ve hedefleri, kavramsal modeli, çalışmanın değişkenleri ve hipotezleri betimlenmekte, ölçekleri, evren ve örneklemi, seçilen veri toplama tekniği ve elde edilen verilerin analizi açıklamaktadır.

3.1. Araştırmanın Tasarımı

Yöntem, bir araştırmanın problemine uygun olarak belirlenen ve gerçeğe en kestirme yoldan ulaşmak adına izlenen bilişsel ve işlemsel süreçler olarak tanımlanmaktadır (Sönmez, 2005: 162-163). Bir araştırmada uygun yöntemin belirlenmesinde etkili olan birçok unsur bulunmakla birlikte araştırma amacının net bir şekilde belirlenmiş olması en önemli unsurdur (Ural ve Kılıç, 2013: 17).

Araştırmanın yöntemi belirlenirken araştırmanın amacı, problemi ve konu dikkate alınarak en uygun yöntem olarak nicel araştırma yöntemi olduğuna karar verilerek araştırma yöntemi olarak seçilmiştir. Nicel araştırma yönteminin seçilmesinde araştırma konusu kapsamında objektif değerlendirmenin yapılabilmesi, araştırma sonuçlarının geçerlik, güvenirlik ve genellenebilirliğinin sağlanabilmesi etkili olmuştur. Araştırma yöntemi belirlendikten sonra uygun bir araştırma deseninin oluşturulması esastır (Doğanay, 2012: 22). Araştırma deseni oluşturulurken izlenen adımlar ise şu şekildedir:

Şekil 1. Araştırma Deseni

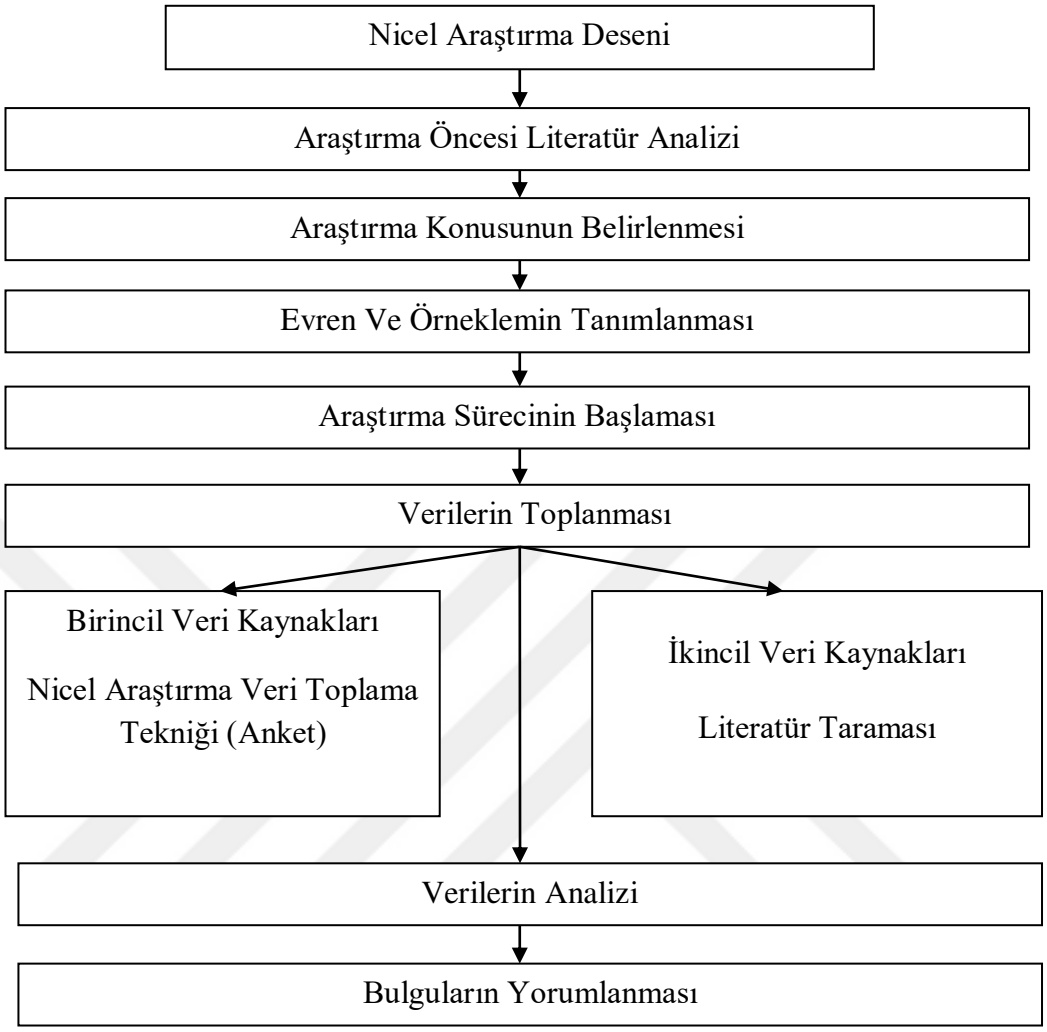

Araştırmacı bu çalışmada; pandemi döneminde kamu ve vakıf üniversitelerinde eğitim gören lisans öğrencilerinin anksiyete ve korku düzeylerinin gelecekteki kariyer endişesi üzerine etkisinde COVID-19 bilgi düzeyinin aracılık rolünü anlamak için tanımlayıcı bir araştırma tasarımı kullanmıştır. Örneklem grubu olarak sağlık yönetimi lisans öğrencileri seçilmiştir. Tanımlayıcı araştırma tasarımı, değişkenler arasındaki etkileşimin anlaşılması açısından faydalı olmuştur. Araştırmada veri toplama tekniği olarak online anket kullanılmıştır. Kullanılan online anket tekniği daha fazla katılımcıya ulaşma olanağı sağlarken aynı zamanda zaman ve maliyet açısından verimlilik sağlamıştır.

3.2. Araştırmanın Kavramsal Modeli

Bir araştırmada kavramsal model, değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya koyan, önerme veyahut hipotez olarak betimlenmiş ve birbiri ile ilişkili yapıları betimleyen görsel olarak ifade edilmektedir (Creswell, 2017: 54-55). Araştırmada belirlenen değişkenler çerçevesinde oluşturulan kavramsal model Şekil 2'de sunulmuştur:

Şekil 2. Araştırmanın Kavramsal Modeli

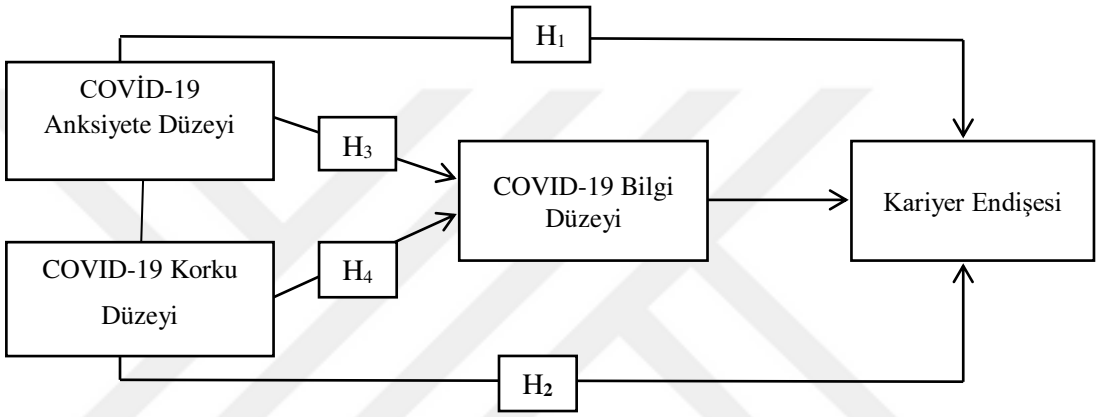

Bu araştırmanın konusunu kamu ve vakıf üniversitelerinde eğitim gören lisans öğrencilerinin anksiyete ve korku düzeyinin kariyer endişesi üzerine etkisinde COVID-19 bilgi düzeyinin aracılık rolünün tespit edilmesi oluşturmaktadır. Örneklem grubu olarak ise sağlık yönetimi lisanas öğrencileri seçilmiştir. Araştırmanın konusu doğrultusunda belirlenen değişkenler ile oluşturulan model ışığında araştırmanın hipotezleri oluşturulmuştur. Hipotezler ışığında anket tekniği ile toplanan araştırma verileri SPSS istatistik programı ile analiz edilerek bulgular ortaya konulmuştur.

3.3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştıma, iki bağımsız, bir aracı ve bir bağımlı değişkenden oluşmaktadır. Araştıma modelinde yer alan "COVİD-19 Anksiyete Düzeyi" ve " COVID-19 Korku Düzeyi" araştırmanın bağımsız değişkenini, "COVID-19 Bilgi Düzeyi" araştırmanın aracı değişkenini oluştururken "Kariyer Endişesi" ise araştırmanın bağımlı

değişkenini oluşturmaktadır. Araştımada yer alan değişkenler ile oluşturulan hipotezler:

H_1: Üniversite öğrencilerinin COVID-19 anksiyete düzeyleri kariyer endişelerini istatistiksel ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir.

H_2: Üniversite öğrencilerinin COVID-19 korku düzeyleri kariyer endişelerini istatistiksel ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir.

H_3: Üniversite öğrencilerinin COVID-19 anksiyete düzeylerinin kariyer endişeleri üzerine etkisinde COVID-19 bilgi düzeyinin aracılık rolü vardır.

H_4: Üniversite öğrencilerinin COVID-19 korku düzeylerinin kariyer endişeleri üzerine etkisinde COVID-19 bilgi düzeyinin aracılık rolü vardır.

3.4. Evren ve Örneklem

Evren, araştırmada soruların cevaplanması için ihtiyaç duyulan ve verilerin elde edildiği canlı veya cansız varlıklar olarak tanımlanan gruptur (Büyüköztürk vd., 2017: 82). Örneklem ise evren içerisinden belirli yöntem ile belirlenen ve evreni temsil eden birim ya da elemanlar topluluğu olarak tanımlanmaktadır (Kılıç ve Ural, 2013: 33).

Araştırmanın evrenini Türkiye'de devlet ve vakıf üniversitelerinde öğrenim gören Sağlık Yönetimi lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Türkiye'de sağlık yönetimi lisans bölümü bulunan 80 üniversitedeki tahmini evren sayısı 17.021'dir (YÖK, 2022). Örneklemin belirlenmesinde olasılık dışı örnekleme yöntemlerinden kolay örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada toplam 420 öğrenciye ulaşılmış, 32 anket formu gerektiği şekilde doldurulmaması dolayısıyla analize dahil edilmemiş olup analize dahil edilen anket sayısı 388'dir.

Tablo 7. Örneklem Büyüklüğü Belirleme Tablosu

N	S	N	S	N	S
10	10	220	140	1200	291
15	14	230	144	1300	297
20	19	240	148	1400	302
25	24	250	152	1500	306
30	28	260	155	1600	310
35	32	270	159	1700	313
40	36	280	162	1800	317
45	40	290	165	1900	320
50	44	300	169	2000	322
55	48	320	175	2200	327
60	52	340	181	2400	331
65	56	360	186	2600	335
70	59	380	191	2800	338
75	63	400	196	3000	341
80	66	420	201	3500	346
85	70	440	205	4000	351
90	73	460	210	4500	354
95	76	480	214	5000	357
100	80	500	217	6000	361
110	86	550	226	7000	364
120	92	600	234	8000	367
130	97	650	242	9000	368
140	103	700	248	10000	370
150	108	750	254	15000	375
160	113	800	260	20000	377
170	118	850	265	30000	379

180	123	900	269	40000	380
190	127	950	274	50000	381
200	132	1000	278	75000	382
210	136	1100	285	1000000	384
N: Evren Büyüklüğü					
S: Örneklem Büyüklüğü					

Kaynak: Krejcie ve Morgan, 1970: 609

Krejcie ve Morgan (1970), evren sayısına oranla örneklem büyüklüğünün ne olması gerektiğine dair bir tablo önermişlerdir. Yükseköğretim Kurumu'ndan elde edilen yaklaşık evren sayısı ve tablodaki önermeler dikkate alındığında araştırmada analize dahil edilecek 388 örneklem sayısı evreni temsil yeterliliğine sahiptir.

3.5. Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Araştırmada kullanılacak ölçekler belirlenirken araştırmanın değişkenleri, hipotezleri dikkate alınmış ve gerçekleştirilen literatür taraması sonucunda ölçek seçimleri yapılmıştır. Seçilen ölçekler ile oluşturulan anketlerde herhangi bir içerik veya kavram bozulması olmamasına özenle dikkat edilmiştir. Kullanılan ölçeklerin aslına sadık kalınmıştır ancak bazı ölçeklerde yer alan soruların hepsi konu kapmsamında olmaması dolayısıyla araştırma anketine dahil edilmemiştir. Araştırmada kullanılan ölçekler:

Tablo 8: Araştırmada Kullanılan Ölçekler

Ölçek	Çalışmanın Adı	Kaynakça
COVID-19 Anksiyete Düzeyi	Assessments of Anxiety Levels and Working Conditions of Health EmployeesWorking in COVİD-19 Pandemic Hospitals.	Bostan, S.,Akbolat, M., Kaya, A., Ozata, M., ve Gunes, D. (2020). Assessments of anxiety levels and working conditions of health employees working in COVİD-19 pandemic hospitals. Electronic Journal of General Medicine,17(5), em246.
COVID-19 Korku Düzeyi	TheFear of COVID-19 Scale: Development andInitial Validation	Ahorsu, D. K., Lin, C. Y., Imani, V., Saffari, M., Griffiths, M. D., andPakpour, A. H. (2020). The fear of COVID-19 scale: development and initial validation. International journal of mental health and addiction, 1-9.

Kariyer Endişesi	Does 'Fear of COVID-19' trigger future career anxiety? An empirical investigation considering depression from COVID-19 as a mediator	Mahmud, M. S.,Talukder, M. U., and Rahman, S. M. (2021). Does 'Fear of COVID-19'trigger future career anxiety? An empirical investigation considering depression from COVID-19 as a mediator. *The International journal of social psychiatry*, *67*(1), 35.
COVID-19 Bilgi Düzeyi	The relationship between COVID-19 knowledge levels and anxiety states of midwifey students during the outbreak: A cross-sectional web-based survey	Sögüt, S., Dolu, İ., and Cangöl, E. (2020). The relationship between COVID-19 knowledge levels and anxiety states of midwifery students during the outbreak: A cross-sectional web-based survey. Perspectives in psychiatric care.1-7

COVID-19 korkusunu ölçmek için Ahorsu vd.(2020)'nin geliştirdiği 7 sorudan oluşan COVID-19 Korku ölçeği; COVID-19 kaynaklı kariyer endişesini ölçmek için Mahmud vd. (2021)'nin Tsai vd (2017)'nin Future Career Anxiety ölçeğinden COVID-19'a uyarlanan ve 5 sorudan oluşan Gelecek Kariyer Endişesi ölçeği; COVID-19 anksiyete seviyelerini ölmek için Bostan vd. (2020)'nin 20 soruluk Sağlık Çalışanlarının COVID-19'a yönelik tutum ve görüşleri ölçeğinden hedef kitle için seçilen 5 soruluk anket formu, COVID-19 bilgi düzeyinin ölçülmesi için de Söğüt vd. (2020)'nin 18 soruluk formundan seçilen 15 COVID-19 bilgi düzeyi soruları seçilerek birebir Türkçe'ye çevrilerek kullanılmıştır. Kullanılan ölçeklerin her biri için araştırmacılardan izin alınmıştır.

3.6. Verilerin Toplanması

Araştırmada verilerin toplanmasında nicel araştırma yöntemlerinden biri olan anket tekniği kullanılmıştır. Anket, araştırmanın evren veya örnekleminini oluşturan topluluklardan veri elde etmek için onlara tek tip soru, önerme vb. yollarla ulaşma amacıyle gerçekleştirilen bir veri toplama aracıdır (Ural ve Kılıç, 2013:53). Katılımcılara uygulanacak anket beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, katılımcılara ait bilgilerin gizli tutulacağını, üçüncü kişilerle paylaşılmayacağını ifade eden giriş bölümü ile katılımcıların demografik özelliklerini belirlemeye yönelik ifadeler yer almaktadır. İkinci bölümde, COVID-19'a yönelik endişe soruları (5 madde), üçüncü bölümde COVID-19'a yönelik korku soruları (7 madde), dördüncü bölümde COVID-19'a yönelik kariyer endişesi üzerine sorular (5 madde),

beşinci bölümde COVID-19 bilgi düzeyine yönelik sorular (15 madde) yer almaktadır. Anketlerde Likert tipi ölçek kullanılmıştır.

Uygulanan anketler, Google Form'lar üzerinden online olarak hazırlanmış olup anketler Türkiye'deki devlet ve vakıf üniversitelerinde eğitim gören Sağlık Yönetimi lisans öğrencilerine sosyal medya araçları ile ulaşılarak toplanmıştır. Anketlerin toplanma aralığını 1 Nisan 2022 ile 1 Haziran 2022 tarihleri oluşturmaktadır. Anketler, Telegram, WhatAapp, İnstagram, Facebook ve Linkedin sosyal medya araçlarından Sağlık Yönetimi öğrenci gruplarına ve bireysel kullanıcılara iletilerek veriler toplanmıştır. Toplamda 420 kişi anketi cevaplandırmıştır. Bu anketler içerisinde 32 kadar kişi uygun bulunmadığı için analizlere dahil edilmemiş olup analizler 388 anket formu üzerinden gerçekleştirilmiştir. Evren sayısına oranla elde edilen örneklem sayısı evreni karşılama açısından yeterli kabul edilmektedir.

3.7. Verilerin Analiz Edilmesi

Araştırmada toplanan verilerin analiz edilmesinde SPSS 23 (Statistical Package fot the Social Sience) analiz paket programı kullanılmıştır. Program aracılığı ile normallik testi, güvenirlik analizi, faktör analizi ve gruplar arası farklılığı ortaya koymak adına T-Testi ve Anova testi ile hipotezleri test etmek için regresyon ve process analizleri gerçekleştirilerek analiz soncu elde edilen bulgular ortaya konulmıştur.

4. BÖLÜM

4. BULGULAR

Araştırmanın bu bölümünde SPSS 23 istatistik paket programı aracılığıyla analiz edilen veriler ortaya konulmaktadır. Öncelikli olarak araştırma katılımcıların demografik özelliklerine yer verilerek istatistiki olarak yorumlanacaktır. Sonrasında ise değişkenlere ilişkin analizler gerçekleştirilerek yorumlanarak değerlendirilecektir.

4.1. Araştırma Verilerinin Normallik Dağılımı

Normal dağılım, doğada meydana gelen doğa ile uyum içerisinde olan ve birçok rastlantısal sürecin dağılımı şeklinde tanımlanmaktadır (Can, 2019:41). Bir araştırmada verilerin normal dağılması; verilerin mod (tepe değeri), medyan (ortanca) ve aritmetik ortalamalarının eşit olması anlamına gelmektedir (Kılıç ve Ural, 2013:285).

Tablo 9: Çarpıklık ve Basıklık Değerleri

Faktörler	**Çarpıklık Değerleri (Skewness)**	**Basıklık Değerleri (Kurtosis)**
COVID-19 Anksiyete Düzeyi	-,869	-,035
COVID-19 Korku Düzeyi	,373	-,286
COVID-19 Bilgi Düzeyi	-,825	1,916
Kariyer Endişesi	-,1,242	,967

George ve Mallery (2010)'e göre verilerin Skewness ve Kurtisos (çarpıklık ve basıklık) değerleri -2 ile +2 arasında bir değer aldığında verilerin normal dağıldığı varsayılmaktadır. Tablo 9'da araştırmada yer alan faktörlerin SPSS programı ile analiz edilmesi sonucu elde edilen veriler gösterilmektedir. Tabloda da gösterildiği üzere verilerin değerlerinin -2 ile +2 arasında yer aldığı ve normal dağıldığı görülmektedir.

4.2. Araştırma Verilerinin Güvenilirliği

Güvenirlik analizi, araştırmada ölçme aracı olarak kullanılan ifadelerin birbirleri ile tutarlılık içerisinde olup olmadığının test edilmesi amacıyla gerçekleştirilen bir analiz yöntemidir (Kılıç ve Ural, 2013: 280). Araştırmanın verileri güvenirliği test etme yöntemlerinden biri olan Cronbach's Alpha Katsayısı yöntemi ile analiz edilmiştir.

Tablo 10. Araştırmanın Güvenirliği

Değişken İsimleri	**Cronbach's Alpha Katsayısı**
COVID-19 Anksiyete Düzeyi	0,873
COVID-19 Korku Düzeyi	0,902
Kariyer Endişesi	0,951
COVID-19 Bilgi Düzeyi	0,750
Anket Güvenirliği Toplam	0,901

COVID-19 Anksiyete Düzeyi ölçeği 5 soru, COVID-19 Korku Düzeyi ölçeği 7 soru, COVID-19 Bilgi Düzeyi ölçeği 15 soru ve Kariyer Endişesi Ölçeği 5 soru ile analize sokulmuştur. Güvenirlik katsayısının 0 ile 1 arasında değer alması beklenir ve değerler 1'e yaklaştıkça güvenirlik düzeyinin arttığı kabul edilir (Kılıç ve Ural, 2013: 280). Yukarıdaki tabloda yer alan ve ölçeklere ait güvenirlik katsayıları gösterilmektedir. Analiz sonucu elde edilen Cronbach's Alpha katsayıları ile araştırmada kullanılan ölçeklerin güvenirlik katsayılarının oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

4.3. Demografik Bulgular

Demografik özellikler araştırmada yer alan katılımcıların özelliklerini ortaya koymaktadır. Araştırmaya katılım sağlayanların demografik bulguları sağlık yönetimi lisans düzeyinde eğitim gören üniversite öğrencilerini kapsamaktadır. Katılımcılara ait demografik bulgular Tablo 11'de gösterilmektedir:

Tablo 11. Demografik Özellikler

Değişkenler	Kriterler	Sıklık	Yüzde (%)
Cinsiyet	Kadın	304	78,4
	Erkek	84	21,6
Yaş	17-20	96	24,7
	21-24	176	45,4
	24 ve üzeri	116	29,9
Sınıf	1.sınıf	70	18,0
	2.sınıf	68	17,5
	3.sınıf	85	21,9
	4.sınıf	165	42,5
Ailenin Gelir Düzeyi	1600 ve altı	32	8,2
	1601-2500	40	10,3
	2501-3500	84	21,6
	3501-4500	71	18,3
	4501-5500	57	14,7
	5501 ve üzeri	104	26,8
Son 1 Yılda Hastaneye Gitme Sıklığı	Hiç gitmedim	77	19,8
	1 defa gittim	70	18,0
	2-3 defa gittim	134	34,5
	4-5 defa gittim	51	13,1
	6'dan fazla gittim	56	14,4
Seçilen Hastane Türü	Devlet Hastanesi	281	72,4
	Üniversite Hastanesi	40	10,3
	Özel Hastane	67	17,3
Kronik Hastalık Varlığı	Evet	46	11,9
	Hayır	342	88,1
Düzenli İlaç Kullanım Durumu	Evet	49	12,6
	Hayır	339	87,4

Genel Sağlık Durumu	Çok kötü	2	0,5
	Kötü	9	2,3
	Orta	123	31,7
	İyi	208	53,6
	Çok iyi	46	11,9
Aile ile Yaşama Durumu	Evet	339	87,4
	Hayır	49	12,6
Düzenli Egzersiz Yapma Durumu	Evet	103	26,5
	Hayır	285	73,4
İkamet Yeri	Kır	65	16,8
	Kent	323	83,2

Araştırmanın demografik özellikleri incelendiğinde araştırmaya dâhil olan katılımcıların büyük çoğunluğunu kadın öğrencilerin (%78,4) oluşturduğu görülmektedir. Yaş aralığına baktığımızda ise % 45,4 oranla 21-24 yaş aralığındaki öğrencilerin katılımlarının daha fazla olduğu görülmektedir. Öğrencilerin ailelerinin gelir düzeyleri 5501 ve üzeri olan grubun çoğunlukta (% 26,8) olduğu görülmektedir. Son bir yıl içerisinde hastaneye gitme sıklığı ise % 34,5oranıyla "2-3 defa gittim" seçeneği olmuştur. Öğrencilerin %72,4 oranı ile en çok devlet hastanelerini tercih edildiği görülmektedir. Öğrencilerin büyük çoğunluğu (%88,1) herhangi bir kronik hastalığı olmadığını ifade ederken %87,4'ünün düzenli ilaç kullanmadığı görülmektedir. %56,6 oranla öğrencilerin büyük çoğunluğu genel sağlık durumlarının iyi olduğunu ifade etmiştir. Öğrencilerin %87,4'ü ailesi ile birlikte yaşamakta ve % 83,2'si kentte yaşamaktadır. %73,4'ünün ise düzenli egzersiz yapmadığı görülmektedir.

Tablo 12. Öğrencilerin Genel Duygudurum Değerlendirmesi

Değişkenler	Kriterler	Sıklık	Yüzde (%)
Depresyon Düzeyi	Çok düşük	29	7,5
	Düşük	87	22,4
	Orta	173	44,6
	Yüksek	81	20,9
	Çok yüksek	18	4,6
Anksiyete Düzeyi	Çok düşük	42	10,8
	Düşük	95	24,5
	Orta	162	41,8
	Yüksek	62	16,0
	Çok yüksek	27	7,0
Korku Düzeyi	Çok düşük	31	8,0
	Düşük	106	27,3
	Orta	139	35,8
	Yüksek	86	22,2
	Çok yüksek	26	6,7

Tablo 12, araştırmaya katılım sağlayan öğrencilerin genel duygudurumları hakkındaki ifadelerini ortaya koymaktadır. Anket cevaplarından elde edilen bulgular öğrencilerin COVID-19 pandemisi dönemi içerisinde depresyon düzeylerini %44,6 ve en yüksek oran ile "orta", anksiyete düzeylerini %41,8 ve en yüksek oran ile "orta" ve korku düzeylerini %35,8 ve en yüksek oran ile "orta" olarak yanıtladıkları görülmektedir.

4.4. Faktör Analizine İlişkin Bulgular

Araştırmanın değişkenleri olan "COVID-19 Anksiyete Düzeyi", "COVID-19 Korku Düzeyi", "COVID-19 Bilgi Düzeyi" ve "Kariyer Endişesi" değişkenleri açıklayıcı faktör analizine tabi tutulmuştur. Faktör analizinde analizde Varimax

döndürme tekniği kullanılmıştır ve 0,30 yük değerinin altında kalanların görüntülenmemesi için seçim yapılmıştır.

Tablo 13. KMO and Bartlett's Testi

KMO and Bartlett's Test					
		COVID-19 Anksiyete Düzeyi	**COVID-19 Korku Düzeyi**	**Kariyer Endişesi**	**COVID-19 Bilgi Düzeyi**
Kaiser-Meyer-Olkin Measure of Sampling Adequacy		0,795	0,864	0,896	0,832
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square	1089,835	1790,35	1973,917	1943,398
	df	10	21	10	105
	Sig.	,000	,000	,000	,000

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) testi örneklem yeterliliğini göstermektedir ve 0,7 ve üzeri bir değerin yeterli olduğu kabul görmektedir (Can, 2019: 325). Gerçekleştirilen KMO and Bartlett's Testi sonucunda elde edilen değerlerin araştırmanın örnekleminin yeterli düzeyde olduğunu kanıtlamaktadır. Barlett Küresellik Testi ise korelasyon matrisi ile birim matrisi arasında anlamlı bir farkın var olup olmadığını ortaya koyar ve değerin 0,05'in altında olması beklenir (Can, 2019: 325). Analiz sonucu elde edilen değerlerin 0.05'in altında kaldığı görülmektedir. Ölçeklere ilişkin faktör analizi sonuçları ise şunlardır:

Tablo 14. COVID-19 Anksiyete Düzeyine İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

Faktörler	**Değişkenler**	**Ortalama**	**Faktör Yükleri**	**Açıklanan Varyans**
COVID-19 Anksiyete Düzeyi	Anksiyete1	3,6597	,888	% 66,9
	Anksiyete2	4,0701	,868	
	Anksiyete3	3,6675	,805	
	Anksiyete4	3,2208	,762	
	Anksiyete5	4,1792	,760	

COVID-19 Anksiyete Düzeyi'ne ilişkin gerçekleştirilen faktör analizi sonucunda ölçeğin 1 boyuttan oluştuğu ve toplam varyansın %66,9'unu açıkladığı görülmektedir. Analiz sonucunda faktör yüklerinin 0, 760 ile 0, 888 arasında değişmektedir.

Tablo 15: COVID-19 Korku Düzeyine İlişkin Faktör Analizi Sonuçları

Faktörler	**Değişkenler**	**Ortalama**	**Faktör Yükleri**	**Açıklanan Varyans**
COVID-19 Korku Düzeyi	Korku1	3,2990	,841	%78,8
	Korku2	3,2113	,839	
	Korku3	1,9485	,813	
	Korku4	3,0567	,788	
	Korku5	2,9485	,779	
	Korku6	2,2397	,763	
	Korku7	1,8273	,733	

COVID-19 Korku Düzeyi'ne ilişkin gerçekleştirilen faktör analizi sonucunda ölçeğin iki boyuttan oluştuğu ve toplam varyansın %78,8'ini açıkladığı görülmektedir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda faktör yüklerinin 0,733 ile 0,841 arasında değişmektedir.

Tablo 16: Kariyer Endişesine İlişkin Faktör Analizi

Faktörler	**Değişkenler**	**Ortalama**	**Faktör Yükleri**	**Açıklanan Varyans**
Kariyer Endişesi	Endişe1	4,1117	,931	% 83,6
	Endişe2	4,0649	,924	
	Endişe3	3,9532	,918	
	Endişe4	4,0987	,906	
	Endişe5	3,9377	,895	

Kariyer Endişesi Ölçeği'ne ilişkin gerçekleştirilen faktör analizi sonucunda ölçeğin tek boyuttan oluştuğu ve toplam varyansın %83,6'sını açıkladığı görülmektedir. Analiz sonucunda ise faktör yüklerinin 0,895 ile 0,931 arasında değiştiği görülmektedir.

Tablo 17: COVID-19 Bilgi Düzeyine İlişkin Faktör Analizi

Faktörler	**Değişkenler**	**Ortalama**	**Faktör Yükleri**	**Açıklanan Varyans**
COVID-19 Bilgi Düzeyi	Covidbilgi1	3,8338	,466	%60,0
	Covidbilgi2	2,6701	,823	
	Covidbilgi3	4,0286	,547	
	Covidbilgi4	2,8182	,676	
	Covidbilgi5	4,2909	,756	
	Covidbilgi6	4,3948	,802	
	Covidbilgi7	4,3403	,790	
	Covidbilgi8	4,1403	,692	
	Covidbilgi9	2,7143	,793	
	Covidbilgi10	4,0260	,611	
	Covidbilgi11	2,5091	,648	
	Covidbilgi12	3,1948	,869	
	Covidbilgi13	3,0935	,852	
	Covidbilgi14	4,494	,829	
	Covidbilgi15	4,2909	,776	

COVID-19 Bilgi Düzeyi'ne ilişkin gerçekleştirilen faktör analizi sonucuna göre ölçek 4 boyuttan oluşmakta ve toplam varyansın %60'ını açıklamaktadır. Faktör yüklerine baktığımızda ise yüklerin 0,466 ile 0,869 arasında değiştiği görülmektedir.

4.5. Farklılık Analizlerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın değişkenlerine dair katılım sağlayan öğrencilerin demografik özelliklerinin farklılıklarını ortaya koymak için faklılık testleri (T-Test ve ANOVA) uygulanmıştır. Katılımcıların cinsiyete göre farklılıklarına ilişkin bulgular tablo 18'de verilmiştir.

Tablo 18. Katılımcıların Cinsiyetlerine İlişkin T-Testi Sonuçları

Faktörler	Cinsiyet Grubu	N	Ort.	Std. Sapma	t	p
COVID-19 Anksiyete Düzeyi	Kadın	304	3,8382	,97915	2,688	0,007
	Erkek	84	3,5071	1,0489		
COVID-19 Korku Düzeyi	Kadın	304	2,7636	,93792	4,555	0,000
	Erkek	84	2,2262	1,02422		
COVID-19 Bilgi Düzeyi	Kadın	304	3,6854	,47452	2,046	,041
	Erkek	84	3,5651	,48622		
Kariyer Endişesi	Kadın	304	4,1217	,97915	3,062	0,003
	Erkek	84	3,6762	1,23011		

Gruplar arası farklılık 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Analiz sonucu elde edilen bulgular incelendiğinde COVID-19 anksiyete düzeyi (p: 0,007) , COVID-19 korku düzeyi (0,000) , COVID-19 Bilgi Düzeyi (0,041) ve kariyer endişesinin (0,003) cinsiyete göre anlamlı bir farklılık gösterdiği görülmektedir ($p<0,05$). Cinsiyete ilişkin gerçekleştirilen T-testi sonucuna göre COVID-19 anksiyete düzeyi, korku düzeyi, bilgi düzeyi ve kariyer endişesi konularında kadınların erkeklere oranla daha fazla olumsuz duyguya sahip oldukları görülmektedir.

Tablo 19. Yaş Değişkenine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

Faktörler	Yaş Grubu	N	Ort.	Std.Sapma	F	p
COVID-19 Anksiyete Düzeyi	17-20	96	3,9792	,84079	2,874	,058
	21-24	176	3,6943	1,08073		
	24veüzeri	116	3,7000	1,00035		
COVID-19 Korku Düzeyi	17-20	96	2,7158	,86773	,498	,608
	21-24	176	2,6534	,98626		
	24veüzeri	116	2,5813	1,06284		

COVID-19 Bilgi Düzeyi	17-20	96	3,6965	,43344	,472	,624
	21-24	176	3,6375	,51253		
	24veüzeri	116	3,6617	,46406		
Kariyer Endişesi	17-20	96	4,3583	,75556	17,833	,000
	21-24	176	4,1398	,98828		
	24veüzeri	116	3,5759	1,20727		

Gruplar arası farklılık 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 19 incelendiğinde COVID-19 anksiyete düzeyi faktörü için (F: 2,874, p>0,005), COVID-19 korku düzeyi faktörü için (F: ,498, p>0,005), COVID-19 bilgi düzeyi faktörü için (F: 472, p>0,005)öğrencilerin yaş durumları arasında anlamlı bir fark gözlemlenmezken kariyer endişesi faktörü için(F: 17,833, p<0,005) yaş grupları arasında anlamlı bir faklılık olduğu görülmektedir. Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Tukey testi sonucuna göre; kariyer endişesi düzeyleri "17-20" yaş grubu ile "24veüzeri" yaş grubu arasında, "21-24" yaş grubu ile "24veüzeri" yaş grubu arasında ve "24veüzeri" yaş grubu ile "17-20" ve "21-24" yaş grubu arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. En fazla kariyer endişesine sahip grubun ise 17-20 yaş grubu olduğu görülmektedir.

Tablo 20. Dönem/Sınıf Değişkenine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

Faktörler	Yaş Grubu	N	Ort.	Std.Sapma	F	p
COVID-19 Anksiyete Düzeyi	1.sınıf	70	3,9200	,87238	1,418	,237
	2.sınıf	68	3,6235	1,03406		
	3.sınıf	85	3,8612	,99284		
	4.sınıf	165	3,7115	1,05098		
COVID-19 Korku Düzeyi	1.sınıf	70	2,8469	,92656	1,821	,143
	2.sınıf	68	2,4727	,94189		
	3.sınıf	85	2,6908	,94088		
	4.sınıf	165	2,6121	1,03110		
COVID-19 Bilgi Düzeyi	1.sınıf	70	3,7667	,41029	1,603	,188
	2.sınıf	68	3,6451	,50542		
	3.sınıf	85	3,6620	,50435		
	4.sınıf	165	3,6183	,47885		
Kariyer Endişesi	1.sınıf	70	4,0743	,94312	1,748	,157
	2.sınıf	68	4,2118	,91611		
	3.sınıf	85	4,0918	1,03673		
	4.sınıf	165	3,8933	1,14626		

Gruplar arası farklılık 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Dönem/Sınıf değişkenine göre öğrencilerin faktörler açısından farklılığını ortaya koymak için ANOVA testi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucu elde edilen bulgular, öğrencilerin sınıf düzeylerine göre COVID-19 anksiyete düzeyi (p:,237), COVID-19 korku düzeyi (p:,143), COVID-19 bilgi düzeyi (p:,188) ve kariyer endişesi (p:,157) açısından anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir.

Tablo 21. Aile Geliri Değişkenine İlişkin ANOVA Testi Sonuçlar

Faktörler	**Aile Geliri**	**N**	**Ort.**	**Std.Sapma**	**F**	**p**
COVID-19 Anksiyete Düzeyi	1600 ve altı	32	3,8250	1,11616	,640	,669
	1601-2500	40	3,6550	1,10010		
	2501-3500	84	3,6857	,94590		
	3501-4500	71	3,8507	,91634		
	4501-5500	57	3,9193	,86591		
	5501 ve üzeri	104	3,7154	1,11606		
COVID-19 Korku Düzeyi	1600 ve altı	32	2,8393	1,08721	,489	,785
	1601-2500	40	2,6214	,87560		
	2501-3500	84	2,5595	,90520		
	3501-4500	71	2,7264	,97632		
	4501-5500	57	2,6291	,87309		
	5501 ve üzeri	104	2,6250	1,10732		
COVID-19 Bilgi Düzeyi	1600 ve altı	32	3,6250	,50737	,497	,779
	1601-2500	40	3,6000	,56890		
	2501-3500	84	3,6444	,46985		
	3501-4500	71	3,7061	,50226		
	4501-5500	57	3,6194	,40043		
	5501 ve üzeri	104	3,6947	,46909		

Kariyer Endişesi	1600 ve altı	32	3,8812	1,29899	2,152	,059
	1601-2500	40	4,1500	,86380		
	2501-3500	84	4,1476	,83658		
	3501-4500	71	4,2423	,93437		
	4501-5500	57	4,0000	,95917		
	5501 ve üzeri	104	3,7885	1,26670		

Gruplar arası farklılık 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 21'de aile gelir düzeyi değişkenine ilişkin gerçekleştirilen ANOVA testi sonuçları yer almaktadır. ANOVA testi sonucuna göre öğrencilerin ailelerin gelir durumu COVID-19 anksiyete düzeyi (p: ,669), COVID-19 korku düzeyi (p: ,735), COVID-19 bilgi düzeyi (p: ,742), kariyer endişesi (p: ,059) açısından anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir.

Tablo 22. Hastane Seçimi Değişkenine İlişkin ANOVA Testi Sonuçları

Faktörler	**Hastane Seçimi**	**N**	**Ort.**	**Std.Sapma**	**F**	**p**
COVID-19 Anksiyete Düzeyi	Devlet Hastanesi	281	3,7181	1,02385	1,222	,296
	Üniversite Hastanesi	40	3,8550	,84001		
	Özel Hastane	67	3,9164	1,02167		
COVID-19 Korku Düzeyi	Devlet Hastanesi	281	2,6141	1,01766	,683	,506
	Üniversite Hastanesi	40	2,6786	,85577		
	Özel Hastane	67	2,7676	,89416		
COVID-19 Bilgi Düzeyi	Devlet Hastanesi	281	3,6409	,48108	1,504	,224
	Üniversite Hastanesi	40	3,7810	,33766		
	Özel Hastane	67	3,6640	,53460		
Kariyer Endişesi	Devlet Hastanesi	281	3,9580	1,09470	2,263	,105
	Üniversite Hastanesi	40	4,1250	,88252		
	Özel Hastane	67	4,2478	,93943		

Gruplar arası farklılık 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Öğrencilerin COVID-19 anksiyete düzeyi, COVID-19 korku düzeyi, COVID-19 bilgi düzeyi ve kariyer endişesi düzeylerinin tercih edilen hastane türüne göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek açısından gerçekleştirilen ANOVA testi sonuçları tablo 22'de sunulmuştur. Sonuçlar incelendiğinde COVID-19 anksiyete düzeyi (p: ,296), COVID-19 korku düzeyi (p: ,506), COVID-19 bilgi düzeyi (p: ,224) ve kariyer endişesi (p: ,105) düzeyleri hastane tercihine göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir.

Tablo 23. Hastaneye Gitme Sıklığı Değişkenine İlişkin ANOVA Testi

Faktörler	**Hastaneye Gitme Sıklığı**	**N**	**Ort.**	**Std.Sapma**	**F**	**p**
COVID-19 Anksiyete Düzeyi	Hiç gitmedim	77	3,5429	1,07452	4,008	,003
	1 defa gittim	70	3,7257	,97812		
	2-3 defa gittim	134	3,9060	,94342		
	4-5 defa gittim	51	4,0863	,89107		
	6'dan fazla gittim	56	3,5000	1,08544		
COVID-19 Korku Düzeyi	Hiç gitmedim	77	2,4193	, 98467	2,433	,047
	1 defa gittim	70	2,6061	,92372		
	2-3 defa gittim	134	2,7271	,93513		
	4-5 defa gittim	51	2,9244	1,15824		
	6'dan fazla gittim	56	2,5689	,92882		
COVID-19 Bilgi Düzeyi	Hiç gitmedim	77	3,5818	,46712	2,913	,021
	1 defa gittim	70	3,5924	, 50728		
	2-3 defa gittim	134	3,7706	,41274		
	4-5 defa gittim	51	3,6332	,52415		
	6'dan fazla gittim	56	3,6071	,52994		

Kariyer Endişesi	Hiç gitmedim	77	3,9247	1,14480	1,797	,129
	1 defa gittim	70	3,9257	1,13453		
	2-3 defa gittim	134	4,1179	,98139		
	4-5 defa gittim	51	4,2784	,89718		
	6'dan fazla gittim	56	3,8357	1,08283		

Gruplar arası farklılık 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Öğrencilerin son bir yıl içerisindeki hastaneye gitme sıklığının COVID-19 anksiyete düzeyi, COVID-19 korku düzeyi, COVID-19 bilgi düzeyi ve endişe düzeyine göre farklılığını ortaya koymak için gerçekleştirilen ANOVA testi sonucunda hastaneye gitme sıklığının COVID-19 anksiyete düzeyi (p: ,003), COVID-19 korku düzeyi (p: ,047), COVID-19 bilgi düzeyi (p: ,021) faktörleri açısından anlamlı bir farklılık gösterdiği gözlemlemlenirken hastaneye gitme sıklığının kariyer endişesi (p: ,129) açısından anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir.

Farklılığın hangi gruplar arasında olduğunu belirlemek amacıyla yapılan Tukey testi sonucuna göre; COVID-19 anksiyete düzeyi, “Hiç gitmedim” yanıtını veren katılımcılar ile “4-5 defa gittim” yanıtını veren katılımcılar ve “4-5 defa gittim” yanıtını veren katılımcılar ile “6’dan fazla gittim” yanıtını veren katılımcılar arasında, COVID-19 korku düzeyi,“Hiç gitmedim” yanıtını veren katılımcılar ile “4-5 defa gittim” yanıtını veren katılımcıların arasında ve COVID-19 bilgi düzeyi “Hiç gitmedim” yanıtını veren katılımcılar ile “2-3 defa gittim” yanıtını veren katılımcılar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. COVID-19 anksiyete düzeyi en fazla olan grup “4-5 defa” gittim yanıtını veren grup olduğu gözlemlenirken en fazla COVID-19 korku düzeyine sahip grubun “4-5 defa” gittim yanıtını veren grup olduğu görülmektedir.

Tablo 24. Kronik Hastalık Varlığına İlişkin T-Testi Sonuçları

Faktörler	Hastalık Varlığı	N	Ort.	Std.Sapma	t	p
COVID-19 Anksiyete Düzeyi	Evet	46	3,8652	,92574	,708	,480
	Hayır	342	3,7532	1,01792		
COVID-19 Korku Düzeyi	Evet	46	2,7950	1,06932	1,088	,277
	Hayır	342	2,6274	,96877		
COVID-19 Bilgi Düzeyi	Evet	46	3,6658	,52140	,098	,922
	Hayır	342	3,6585	,47385		
Kariyer Endişesi	Evet	46	4,0478	1,20014	,155	,877
	Hayır	342	4,0222	1,03362		

Gruplar arası farklılık 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 24'de katılımcıların kronik hastalık durumuna göre COVID-19 korku düzeyi, COVID-19 anksiyete düzeyi, COVID-19 bilgi düzeyi ve kariyer endişelerinin farklık gösterip göstermediği t-testi aracılığı ile analiz edilmiştir. Analiz sonucu elde edilen bulgular COVID-19 anksiyete düzeyi (p: ,480), COVID-19 korku düzeyi (p: ,277), COVID-19 bilgi düzeyi (p: ,922) ve kariyer endişesi düzeyi (p: ,877) kronik hastalık varlığına göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Kronik hastalık durumu analiz edildikten sonra düzenli ilaç kullanımına ilişkin gerçekleştirilen analiz tablo 25'te sunulmuştur:

Tablo 25. Düzenli İlaç Kullanımı İlişkin T-Testi Sonuçları

Faktörler	İlaç Kullanımı	N	Ort.	Std.Sapma	t	p
COVID-19 Anksiyete Düzeyi	Evet	49	4,1102	,90743	2,575	,010
	Hayır	339	3,7168	1,01214		
COVID-19 Korku Düzeyi	Evet	49	3,1545	1,01008	3,943	,000
	Hayır	339	2,5740	,95648		
COVID-19 Bilgi Düzeyi	Evet	49	3,8006	,46187	2,220	,027
	Hayır	339	3,6389	,47866		
Kariyer Endişesi	Evet	49	4,2857	,95917	1,858	,064
	Hayır	339	3,9876	1,06197		

Gruplar arası farklılık 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Düzenli ilaç kullanımına ilişkin gerçekleştirilen t-testi sonuçları COVID-19 anksiyete düzeyi (p: ,010), COVID-19 korku düzeyi (p: ,000), COVID-19 bilgi düzeyi (,027) ilaç kullanım durumuna göre anlamlı bir farklılık gösterirken düzenli

ilaç kullanım durumuna göre kariyer endişesi (,064) anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Tablo 26. Sağlık Durumu Değişkenine İlişkin ANOVA Testi

Faktörler	Sağlık Durumu	N	Ort.	Std.Sapma	F	p
COVID-19 Anksiyete Düzeyi	Çok kötü	2	3,5000	2,12132	,219	,928
	Kötü	9	4,0222	1,25477		
	Orta	123	3,7512	,97622		
	İyi	208	3,7779	,99879		
	Çok iyi	46	3,7174	1,07130		
COVID-19 Korku Düzeyi	Çok kötü	2	3,5000	2,12132	4,546	,001
	Kötü	9	3,4921	1,57970		
	Orta	123	2,8235	,99212		
	İyi	208	2,5604	,92116		
	Çok iyi	46	2,3665	,88865		
COVID-19 Bilgi Düzeyi	Çok kötü	2	3,5000	2,12132	,327	,860
	Kötü	9	3,7481	,65978		
	Orta	123	3,6894	,43598		
	İyi	208	3,6422	,45405		
	Çok iyi	46	3,6458	,57060		
Kariyer Endişesi	Çok kötü	2	3,5000	2,12132	3,531	,008
	Kötü	9	4,4444	,61464		
	Orta	123	4,1333	,93024		
	İyi	208	4,0587	1,00618		
	Çok iyi	46	3,5261	1,42383		

Gruplar arası farklılık 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Öğrencilerin sağlık durumlarını değerlendirmelerine ilişkin gerçekleştirilen ANOVA testine göre sağlık durumu COVID-19 korku düzeyi (p: ,001) ve kariyer

endişesi (p: ,008) düzeyine göre anlamlı bir farklılık gösterirken öğrencilerin sağlık durumu değerlendirmeleri COVID-19 anksiyete düzeyi (p: ,928) ve COVID-19 bilgi düzeyi (p: ,705)' ne göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir.

Farlılığın hangi gruplar arasında olduğunu ortaya koymak için gerçekleştirilen Tukey testi sonuçlarına göre COVID-19 korku düzeyi, sağlık durumunu "kötü" olarak değerlendiren grup ile "iyi" ve "çok iyi" olarak değerlendirenler arasında, "orta" olarak değerlendiren grup ile "iyi" ve "çok iyi" olarak değerlendirenler arasında, "iyi" olarak değerlendiren grup ile "kötü" ve "orta" olarak değerlendirenler arasında, çok iyi olarak değerlendiren grup ile "kötü" ve "orta" olarak değerlendirenler arasında anlamlı bir fark olduğu görülmektedir. Buna göre en fazla COVID-19 anksiyete düzeyine sahip grubun sağlık durumunu "çok kötü" (X: 3,5) olarak değerlendiren grup olduğu görülmektedir.

Kariyer endişesi Tukey testi sonuçlarına göre; sağlık durumunu "orta" olarak değerlendiren grup ile "çok iyi" olarak değerlendiren grup arasında, "iyi" olarak değerlendiren grup ile "çok iyi" olarak değerlendiren grup arasında ve "çok iyi" değerlendiren grup ile "orta" ve "iyi" olarak değerlendiren gruplar arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. En fazla kariyer endişesine sahip grubun ise sağlık durumunu "kötü" (X: 4,4) olarak değerlendiren grubun olduğu görülmektedir.

Tablo 27. Aile İle Yaşama Durumuna İlişkin T-Testi Sonuçları

Faktörler	Aile İle Yaşama	N	Ort.	Std.Sapma	t	p
COVID-19 Anksiyete Düzeyi	Evet	339	3,7758	1,01270	,479	,632
	Hayır	49	3,7020	,97393		
COVID-19 Korku Düzeyi	Evet	339	2,6684	,98803	1,113	,266
	Hayır	49	2,5015	,92954		
COVID-19 Bilgi Düzeyi	Evet	339	3,6562	,48979	-,342	,732
	Hayır	49	3,6812	,40029		
Kariyer Endişesi	Evet	339	4,0678	1,02050	2,105	,036
	Hayır	49	3,7306	1,22716		

Gruplar arası farklılık 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Aile ile yaşama durumuna ilişkin gerçekleştirilen t-testi sonucu elde edilen veriler incelendiğinde kariyer endişesi (p: 0,36) aile yaşama durumuna göre anlamlı

fark gösterirken COVID-19 anksiyete düzeyi (p: ,632), COVID-19 korku düzeyi (p: ,266) ve COVID-19 bilgi düzeyi (p: ,732) aile ile yaşama durumuna göre anlamlı bir fark göstermemektedir. Kariyer endişesi değişkeni incelendiğinde ailesi ile yaşayanların kariyer endişelerinin ortalamalarının (X: 4,0678) daha yüksek olduğu görülmektedir.

Tablo 28. Egzersiz Yapma Durumuna İlişkin T-Testi Sonuçları

Faktörler	Egzersiz Yapma	N	Ort.	Std.Sapma	t	p
COVID-19 Anksiyete Düzeyi	Evet	103	3,7573	1,00573	-,106	,915
	Hayır	283	3,7696	1,00766		
COVID-19 Korku Düzeyi	Evet	103	2,5451	1,04438	-1,220	,223
	Hayır	283	2,6830	,95924		
COVID-19 Bilgi Düzeyi	Evet	103	3,6104	,49843	-1,205	,229
	Hayır	283	3,6769	,47271		
Kariyer Endişesi	Evet	103	4,0155	1,08237	-,134	,894
	Hayır	283	4,0318	1,04670		

Gruplar arası farklılık 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Tablo 28 katılımcıların egzersiz yapma durumlarına göre farklılıklarını ortaya koymak için gerçekleştirilen t-testi sonuçlarını göstermektedir. Analiz bulguları COVID-19 anksiyete düzeyi (p: ,915), COVID-19 korku düzeyi (p: ,223), COVID-19 bilgi düzeyi (p: ,229) ve kariyer endişesi (p: ,894) egzersiz yapma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir.

Tablo 29. İkamet Yerine İlişkin T-Testi Sonuçları

Faktörler	İkamet Yeri	N	Ort.	Std.Sapma	t	p
COVID-19 Anksiyete Düzeyi	Kır	65	3,7385	1,07757	-,246	,806
	Kent	323	3,7721	,99382		
COVID-19 Korku Düzeyi	Kır	65	2,8571	2,6769	1,711	,091
	Kent	323	2,6050	2,4074		
COVID-19 Bilgi Düzeyi	Kır	65	3,6415	,52766	-,329	,742
	Kent	323	3,6629	,46943		
Kariyer Endişesi	Kır	65	4,0277	1,17094	,020	,984
	Kent	323	4,0248	1,02969		

Gruplar arası farklılık 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Katılımcıların ikamet yerleri (kır ya da kentte yaşama durumu) COVID-19 anksiyete düzeyi, COVID-19 korku düzeyi, COVID-19 bilgi düzeyi ve kariyer endişesi durumlarına göre anlamlı bir farklılık gösterip göstermediğine ilişkin analiz sonucu bulgular tablo 29'da verilmektedir. COVID-19 anksiyete düzeyi(p:,806), COVID-19 bilgi düzeyi (p: ,742), kariyer endişesi (p: ,984), COVID-19 korku düzeyi (p: ,091), ikamet yerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir.

Tablo 30. Genel Duygudurum Değerlendirmesine İlişkin ANOVA Testi

	COVID-19 Anksiyete Düzeyi	**COVID-19 Korku Düzeyi**	**COVID-19 Bilgi Düzeyi**	**Kariyer Endişesi**
Anksiyete Düzeyi	F: 3,428	F: 9,188	F: 3,112	F: 3,974
	P: , ,009	P: ,000	P:, ,015	P: ,004
Korku Düzeyi	F: 3,553	F: 12,094	F: ,712	F: 6,398
	P:,007	P: ,000	P: ,584	P: ,000
Depresyon Düzeyi	F: 2,500	F: 10,725	F: 2,721	F: 6,978
	P: ,042	P: ,000	P: ,029	P: ,000
Cevap Seçenekleri: Çok Düşük, Düşük, Orta, Yüksek, Çok Yüksek				
N:388				

Gruplar arası farklılık 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Öğrencilerin genel duygudurum (anksiyete düzeyi, korku düzeyi, depresyon düzeyi) değerlendirmesine göre faktörler arasında farlılığın ortaya konulması için ANOVA testi gerçekleştirilmiştir. Anksiyete düzeyi değişkenine göre; COVID-19 anksiyete düzeyi (p: ,009), COVID-19 korku düzeyi (p: ,000), COVID-19 bilgi düzeyi (p: ,015) ve kariyer endişesi (p: ,004), açısından anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir. COVID-19 depresyon düzeyi değişkenine göre; COVID-19 anksiyete düzeyi (p: ,042), COVID-19 korku düzeyi (p: ,000), COVID-19 bilgi düzeyi (p: ,029) ve kariyer endişesi (p: ,000) anlamlı bir farklılık göstermektedir. Korku düzeyi değişkenine göre; COVID-19 anksiyete düzeyi (p: ,007), COVID-19 korku düzeyi (p: ,000), ve kariyer endişesi (p: ,000)'ne göre anlamlı bir farklılık olduğu görülürken COVID-19 bilgi düzeyi (p: ,584)'ne göre anlamlı bir farklılık yoktur.

4.6. Hipotez Testleri

Çalışmada kamu ve özel üniversitelerde öğrenim gören lisans öğrencilerinin anksiyete ve korku düzeyinin kariyer endişesi üzerine etkisinde COVID-19 bilgi düzeyinin aracılık rolünün tespit edilmesi amaçlanmaktadır. Bu amaç doğrultusunda araştırmada dört hipotez öne sürülmüştür. Bu hipotezlerin test edilmesi için SPSS programı aracılığı ile analizler gerçekleştirilmiştir. Hipotezler ve gerçekleştirilen analizler:

H_1: Üniversite öğrencilerinin COVID-19 anksiyete düzeyleri kariyer endişelerini istatistiksel ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir.

Tablo 31. COVID-19 Anksiyetesinin Kariyer Endişesi Üzerine Etkisi Regresyon Analizi Sonucu

Bağımlı Değişken: Kariyer Endişesi							
Hipotez	Değişkenler	B	β	t	F	R^2	P
	Sabit	2,619	-	13,511	-	-	,000
H_1	COVID-19 Anksiyete Düzeyi	,373	,357	7,510	56,405	,127	,000

Gruplar arası farklılık 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Öğrencilerin COVID-19 anksiyete düzeylerinin kariyer endişesi üzerine etkisinin incelenmesi amacı ile gerçekleştirilen regresyon analizlerinin sonuçları tablo 31'de gösterilmektedir. Analiz sonucu bulgular incelendiğinde Standardize edilmiş regresyon katsayısı (β), ,357 olarak öğrencilerin COVID-19 anksiyete düzeylerinin kariyer endişesi üzerine etkisinin istatistiksel açıdan anlamlı olduğu görülmektedir. Kariyer endişesinin %12 (R^2)'sinin COVID-19 anksiyete düzeyi tarafından açıklandığı ve COVID-19 anksiyete düzeyinde meydana gelen bir birimlik artışın kariyer endişesi üzerinde ,373'lik bir artışa neden olduğu görülmektedir. Bağımsız değişken katsayısı (B) değeri incelendiğinde ise bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasındaki regresyon yönünün pozitif olduğu söylenebilir. Gerçekleştirilen analiz sonucu p değerinin, 000 ile $p<0,05$ olarak bulunmasından dolayı öğrencilerin COVID-19 anksiyete düzeylerinin kariyer endişelerini etkilediği

ve COVID-19 anksiyete düzeylerinin arttıkça kariyer endişelerinin de arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Elde edilen analizler doğrultusunda H_1 hipotezi kabul edilmiştir.

H_2: Üniversite öğrencilerinin COVID-19 korku düzeyleri kariyer endişelerini istatistiksel ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir.

Tablo 32. COVID-19 Korku Düzeyinin Kariyer Endişesi Üzerine Etkisi Regresyon Analizi Sonucu

Bağımlı Değişken: Kariyer Endişesi							
Hipotez	Değişkenler	B	β	t	F	R^2	P
	Sabit	2,910		20,521			,000
H_2	COVID-19 Korku Düzeyi	,421	,392	8,383	70,279	,154	,000

Gruplar arası farklılık 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

Üniversite öğrencilerinin COVID-19 korku düzeylerinin kariyer endişeleri üzerine etkisinin incelenmesi amacı ile gerçekleştirilen regresyon analizi sonucu olarak standardize edilmiş regresyon katsayısının (β: ,392) olduğu bulunmuştur. Elde edilen analiz sonucundan hareketle öğrencilerin COVID-19 korku düzeyleri ile kariyer endişesi üzerindeki etkisinin istatistiksel ve anlamlı olduğu görülmektedir. Analiz sonucu %15 (R^2) olarak elde edilen determinasyon katsayısı kariyer endişesinin COVID-19 korku düzeyi tarafından açıklanma oranını göstermektedir. Bağımsız değişken katsayısı (B) değerinin incelenmesi sonucu ise COVID-19 korku düzeyinde meydana gelen bir birimlik artışın kariyer endişesi üzerinde ,421'lik bir artışa neden olduğu ve bağımlı değişken ile bağımsız değişken arasındaki regresyon yönünün pozitif olduğu görülmektedir. Gerçekleştirilen analiz sonucu p değerinin, 000 ile $p<0,05$ olarak bulunması ndan dolayı öğrencilerin COVID-19 korku düzeylerinin kariyer endişelerini etkilediği ve COVID-19 korku düzeylerinin arttıkça kariyer endişelerinin de arttığı bulgusuna ulaşılmıştır. Elde edilen analizler doğrultusunda H_2 hipotezi kabul edilmiştir.

H_3: Üniversite öğrencilerinin COVID-19 anksiyete düzeylerinin kariyer endişeleri üzerine etkisinde COVID-19 bilgi düzeyinin aracılık rolü vardır.

H_3 hipotezi için COVID-19 anksiyete düzeyinin kariyer endişesine etkisinde COVID-19 bilgi düzeyinin aracılık rolü test edilmiştir. H_3 hipotezinde Bağımlı Değişken: Kariyer Endişesi, Bağımsız Değişken: COVID-19 Anksiyete Düzeyi ve Aracı Değişken: COVID-19 Bilgi Düzeyi olarak ifade edilmektedir. COVID-19 bilgi düzeyinin aracılık rolünün test edilmesi amacıyla da SPSS Process analizi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda bağımsız değişken olan COVID-19 anksiyete düzeyinin aracı değişken olan COVID-19 bilgi düzeyine olan etkisi anlamlı olarak bulunmuştur (B: ,1635 ve p:,000). Bağımsız değişkenin aracı değişkeni açıklama oranı (R^2) ise %11'dir. Aracı değişkenin bağımsız değişkene olan etkisi de istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur (B: ,3261 ve p: ,0033). Aracı değişkenin rolü ile bağımsız değişkenin bağımlı değişkenine dair bulgular ise tablo 33'te ifade edilmiştir:

Tablo 33. COVID-19 Anksiyete Düzeyinin Kariyer Endişesi Üzerinde COVID-19 Bilgi Düzeyinin Aracılık Rolü Process Analizi Sonucu

Bağımlı Değişken: Kariyer Endişesi				
Bağımsız Değişken: COVID-19 Anksiyete Düzeyi				
Aracı Değişken: COVID-19 Bilgi Düzeyi				
Endirekt Etki	B	se	LLCI	ULCI
	0,0533	0,0237	0,0069	0,0990
Direkt Etki	B	se	LLCI	ULCI
	,3201	,0524	,2170	,4232
Total Etki	B	se	LLCI	ULCI
	,3734	,0497	,2757	,4712

Gruplar arası farklılık 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

COVID-19 bilgi düzeyinin aracılık rolünün SPSS Process testi ile analiz edilmesi sonucu elde edilen bulgular şunlardır; aracı değişken olmadığında COVID-19 anksiyete düzeyinin kariyer endişesine etki etme bağımsız değişken katsayısı (B), ,31201 iken aracı değişken dahil olduğunda elde edilen B değeri ,3734'tür. COVID-19 bilgi düzeyinin buradaki etki derecesi, bağımsız değişken katsayısı (B), 0,0533 ve tüm güven aralıkları (LLCI – ULCI) ise anlamlı bulunmuştur. Hayes (2022)'nin belirttiği üzere güven aralığının "0"ı kapsamaması anlamlı ilişkinin varlığını göstermektedir. Bulgular COVID-19 bilgi düzeyinin % 0533 oran ile pozitif aracılık rolüne sahip olduğunu göstermektedir. Tüm bulgulardan hareket ile COVID-19 anksiyete düzeyinin kariyer endişesi üzerine etkisinde COVID-19 bilgi düzeyininaracılık rolü olduğu görülmekte olup H_3 hipotezi kabul edilmektedir.

H_4: Üniversite öğrencilerinin COVID-19 korku düzeylerinin kariyer endişeleri üzerine etkisinde COVID-19 bilgi düzeyinin aracılık rolü vardır.

H_4 hipotezinde COVID-19 anksiyete düzeyinin kariyer endişesine etkisinde COVID-19 bilgi düzeyinin aracılık rolü test edilmiştir. H_4 hipotezinde Bağımlı Değişken: Kariyer Endişesi, Bağımsız Değişken: COVID-19 Anksiyete Düzeyi ve Aracı Değişken: COVID-19 Bilgi Düzeyi olarak ifade edilmektedir. COVID-19 bilgi düzeyinin aracılık rolünün test edilmesi amacıyla da SPSS Process analizi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen Process analizi sonucunda bağımsız değişken olan COVID-19 korku düzeyinin bağımlı değişken olan COVID-19 bilgi düzeyine etkisi anlamlı bulunmuştur (B: ,1396 ve p: ,000). Bağımsız değişkenin aracı değişkeni açıklama oranı (R^2) ise %0,8'dir. Aracı değişkenin bağımsız değişkene olan etkisi de istatistiki olarak anlamlı bulunmuştur (B: ,3383 ve p: ,0016). Aracı değişkenin rolü ile bağımsız değişkenin bağımlı değişkene etkisine dair bulgular ise tablo 34'te ifade edilmiştir:

Tablo 34. COVID-19 Anksiyete Düzeyinin Kariyer Endişesi Üzerinde COVID-19 Bilgi Düzeyinin Aracılık Rolü Process Analizi Sonucu

Bağımlı Değişken: Kariyer Endişesi				
Bağımsız Değişken: COVID-19 Korku Düzeyi				
Aracı Değişken: COVID-19 Bilgi Düzeyi				
Endirekt Etki	**B**	**se**	**LLCI**	**ULCI**
	,0472	,0208	,0087	,0896
Direkt Etki	B	se	LLCI	ULCI
	,3739	,0518	,2721	,4758
Total Etki	B	se	LLCI	ULCI
	,4212	,0502	,3224	,5200

Gruplar arası farklılık 0,05 düzeyinde anlamlıdır.

COVID-19 korku düzeyinin kariyer endişesi üzerine etkisinde COVID-19 bilgi düzeyinin aracılık rolünün SPSS Process ile analiz edilmesi sonucu elde edilen bulgular şunlardır; aracı değişken olmadığında COVID-19 korku düzeyinin kariyer endişesine etki etme bağımsız değişken katsayısı (B), ,3739 iken aracı değişken dahil olduğunda elde edilen B değeri ,4212'dir. COVID-19 bilgi düzeyinin buradaki etki derecesi, bağımsız değişken katsayısı (B), ,0472'dir. Tüm güven aralıkları (LLCI – ULCI) ise anlamlı bulunmuştur. Hayes (2022)'nin belirttiği üzere güven aralığının "0"ı kapsamaması anlamlı ilişkinin varlığını göstermektedir. Bulgular COVID-19 bilgi düzeyinin % 0472 oran ile pozitif aracılık rolüne sahip olduğunu göstermektedir. Tüm bulgulardan hareket ile COVID-19 anksiyete düzeyinin kariyer endişesi üzerine etkisinde COVID-19 bilgi düzeyinin aracılık rolü olduğu görülmekte olup H_3 hipotezi kabul edilmektedir.

Tablo 35. Hipotez Sonuçları

Hipotez	Sonuç
H_1: Üniversite öğrencilerinin COVID-19 anksiyete düzeyleri kariyer endişelerini istatistiksel ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir.	Kabul Edilmiştir
H_2: Üniversite öğrencilerinin COVID-19 korku düzeyleri kariyer endişelerini istatistiksel ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir.	Kabul Edilmiştir
H_3: Üniversite öğrencilerinin COVID-19 anksiyete düzeylerinin kariyer endişeleri üzerine etkisinde COVID-19 bilgi düzeyinin aracılık rolü vardır.	Kabul Edilmiştir
H_4: Üniversite öğrencilerinin COVID-19 korku düzeylerinin kariyer endişeleri üzerine etkisinde COVID-19 bilgi düzeyinin aracılık rolü vardır.	Kabul Edilmiştir

Tablo 35, araştırmanın değişkenleri ile oluşturulan hipotezlerin analiz edilerek yorumlanması sonucu elde edilen hipotez sonuçları verilmektedir. Analizler, COVID-19 anksiyete düzeyinin ve COVID-19 korku düzeyinin kariyer endişesini anlamlı olarak etkilediği ve COVID-19 bilgi düzeyinin aracılık rolünün pozitif ve anlamlı olduğunu göstermektedir. Tüm analizler sonucunda H_1, H_2, H_3 ve H_4 hipotezleri kabul edilmiştir.

5. BÖLÜM

5. SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu araştırma, üniversite öğrencilerinin COVID-19 anksiyete ve COVID-19 korku düzeylerinin kariyer endişesi üzerine etkisinde COVID-19 bilgi düzeyinin aracılık rolünü ortaya koymak amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada örneklem grubu olarak Türkiye'de vakıf ve devlet üniversitelerinde öğrenim gören lisans sağlık yönetimi bölümü öğrencileri seçilmiştir. Araştırmanın bu bölümünde anket yöntemi ile toplanan verilerin SPSS 23 paket programı ile analiz edilmesi sonucu elde edilen bulgular yorumlanmış ve bu bulgulara yönelik öneriler ele alınmıştır.

5.1. Sonuç ve Tartışma

Üniversite eğitimi öğrencilerin gelecekteki kariyerleri ile ilgili hazırlık yaptığı, kariyerlerini yönlendirdikleri aşama olarak öğrencilerin hayatında önemli bir yere sahiptir. Bu dönem içerisinde öğrenciler, yeni bir sosyal çevre edinmekte ve kariyerleri için hazırlık yapmaktadır. Kariyerleri ile ilgili hazırlandıkları süreci kapsayan üniversite dönemi öğrenciler için kaygı, korku ve endişe duygularına neden olan doğal bir süreçtir. Bu dönemde iş piyasaları, ülkeleri ve dünyada meydana gelen değişimler kariyerleri ile ilgili karar vermelerinde, atacakları adımları planlamalarında yönlendirici olmaktadır. Son dönemde yaşanan COVID-19 pandemisi de gerek eğitim sistemlerinde gerekse de iş piyasalarında getirdiği belirsizlikler ve değişimler ile öğrencilerin kariyerleri ile ilgili duygu, düşünce ve tutumlarını etkilemiştir. COVID-19 öğrencilerde var olan kariyerleri ile ilgili endişelerine ek olarak daha fazla endişe duymalarına neden olmuştur.

Araştırmaya 304'ü kadın ve 84'ü erkek olmak üzere toplamda 388 kişi katılmıştır. Anket tekniği ile online olarak toplanan anket verileri SPSS 23 paket programı ile analiz edilmiştir. Analizlerde gruplar arası farklılığı ölçmek için T - testi ve ANOVA testleri gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen farklılık analizine ilişkin sonuçlar: Cinsiyete yönelik gerçekleştirilen analiz sonucunda kadın ve erkek katılımcılar arasında COVID-19 anksiyete düzeyi, COVID-19 korku düzeyi,

COVID-19 bilgi düzeyi ve kariyer endişesi açısından anlamlı bir fark olduğu ve kadınların tüm değişkenler için ortalamalarının daha yüksek olduğu bulunmuştur. Yaş boyutuna ilişkin analiz, yalnız kariyer endişesi değişkenine göre farklılaştığı ve en fazla kariyer endişesine sahip grubun ise 17-20 yaş grubu olduğu görülmektedir. Ceviz vd. (2020) tarafından üniversite öğrencileri üzerine gerçekleştirilen çalışma da araştırmanın bulguları ile paralellik göstermektedir. Ceviz vd. (2020) de pandemi sürecindeki üniversite öğrencilerinin kaygılarını ölçtüğü araştırmalarında kadınların erkeklere oranla daha kaygılı olduğu ve yaşları daha genç olan üniversite öğrencilerinin daha kaygılı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Düzenli ilaç kullanma durumu ile COVID-19 anksiyete düzeyi, COVID-19 korku düzeyi ve COVID-19 bilgi düzeyi açısından anlamlı bir farklılık olduğu görülürken kariyer endişesi açısından anlamlı bir farklılık yoktur. İlişkinin yönüne baktığımızda ise düzenli ilaç kullananların kullanmayanlara göre ortalamaları daha yüksektir. Yine hastaneye gitme sıklığı ile COVID-19 anksiyete düzeyi, COVID-19 korku düzeyi ve COVID-19 bilgi düzeyi açısından anlamlı bir farklılık olduğu görülürken kariyer endişesi açısından anlamlı bir farklılık yoktur Hastaneye gitme durumuna göre gerçekleştirilen analiz sonucunda COVID-19 korku ve COVID-19 anksiyete düzeyi yılda 4-5 defa gittim yanıtını veren katılımcıların ve COVID-19 bilgi düzeyi 2-3 defa gittim yanıtını veren katılımcıların ortalamalarının daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların genel sağlık durumlarını değerlendirmelerine ilişkin gerçekleştirilen analiz sonuçları ise COVID-19 korku düzeyi ve kariyer endişesi değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterirken COVID-19 anksiyete düzeyi ile COVID-19 bilgi düzeyi açısından anlamlı bir farklılık görülmemektedir. Genel sağlık durumunu "çok kötü" olarak değerlendiren katılımcıların COVID-19 korku düzeyi ortalaması en yüksek grup iken kariyer endişesi değişkeninde "kötü" olarak cevap veren katılımcıların ortalamaları en yüksektir.

Ailesi ile yaşama durumuna göre gerçekleştirilen analiz sonucunda aile ile yaşama kariyer endişesi açısından anlamlı bir farklılık gösterirken diğer değişkenler açısından farklılık görülmemektedir. Ailesi ile yaşayan katılımcıların kariyer endişesi ortalamaları yaşamayanlara oranla daha yüksektir. Genel duygu durum

değerlendirmesi boyutuna göre gerçekleştirilen analiz sonucuna göre; genel anksiyete düzeyi ve depresyon düzeyi COVID-19 anksiyete düzeyi, COVID-19 korku düzeyi ve COVID-19 bilgi düzeyi ve kariyer endişesine göre anlamlı bir farklılık görülürken genel korku düzeyi kariyer endişesi hariç diğer tüm değişkenler açısından anlamlı farklılık göstermektedir. Kronik hastalık durumu, egzersiz yapma, ikamet yeri, aile geliri, sınıf/dönem durumu, hastane türü tercihi boyutlarına yönelik gerçekleştirilen analizlerin sonucunda COVID-19 anksiyete düzeyi, COVID-19 korku düzeyi ve COVID-19 bilgi düzeyi ve kariyer endişesi değişkenleri açısından anlamlı bir farklılık görülmemiştir. Özdin ve Özdin (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada COVID-19 pandemisinden psikolojik olarak en çok etkilenen grupların; kadınlar, daha önce bir psikolojik rahatsızlığı olan bireyler, kentte yaşayanlar, kronik hastalığa sahip bireyler olduğu soncuna ulaşılmıştır. Araştırmada ulaşılan sonuçlar ile cinsiyet faktörü açısından paralellik olsa da diğer değişkenler olan kentte yaşama ve kronik hastalığa sahip olma noktasında benzer sonuca ulaşılmamıştır. Özdin ve Özdin (2020)'in çalışmalarında örneklem grubunun yaş ortalamasının daha yüksek olması farklı sonuçlara ulaşılmasında etkili bir faktör olarak düşünülmektedir.

Hipotezleri test etmek için " **H_1:** Üniversite öğrencilerinin COVID-19 anksiyete düzeyleri kariyer endişelerini istatistiksel ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir" ve "**H_2:** Üniversite öğrencilerinin COVID-19 korku düzeyleri kariyer endişelerini istatistiksel ve anlamlı bir şekilde etkilemektedir" için regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonucunda COVID-19 anksiyete düzeyinin kariyer endişesini istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif etkilediği görülmektedir. Yine COVID-19 korku düzeyinin de kariyer endişesini istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif etkilediği görülmektedir. Sonuç olarak öğrencilerin COVID-19 anksiyete ve COVID-19 korku düzeyleri arttıkça kariyerlerine ilişkin endişeleri de artmaktadır. Gerçekleştirilen regresyon analizleri sonucu H_1 ve H_2 hipotezleri kabul edilmiştir.

Diğer iki hipotez olan "**H_3:** Üniversite öğrencilerinin COVID-19 anksiyete düzeylerinin kariyer endişeleri üzerine etkisinde COVID-19 bilgi düzeyinin aracılık rolü vardır" ve "**H_4:** Üniversite öğrencilerinin COVID-19 korku düzeylerinin kariyer endişeleri üzerine etkisinde COVID-19 bilgi düzeyinin aracılık rolü vardır"

hipotezlerini test etmek için SPSS Process analizi gerçekleştirilmiştir. Gerçekleştirilen analiz sonuçları COVID-19 bilgi düzeyinin COVID-19 anksiyete düzeylerinin kariyer endişeleri üzerine etkisinde pozitif aracılık rolüne sahip olduğu görülmektedir. Aynı şekilde COVID-19 bilgi düzeyi COVID-19 korku düzeylerinin kariyer endişeleri üzerine etkisinde pozitif aracılık rolüne sahiptir. Bu sonuçlar neticesinde COVID-19 bilgi düzeyi arttıkça öğrencilerin korku ve anksiyeteleri artmakta ve kariyer endişe düzeyleri artmaktadır. Gerçekleştirilen Process analizi sonucu H_3 ve H_4 hipotezleri kabul edilmiştir.

Gerçekleştirilen literatür çalışmaları göstermektedir ki COVID-19 pandemisi toplumun her kesimini psikolojik olarak olumsuz etkilemiştir. Orgilés ve diğerleri (2020) tarafından İtalya ve İspanya'da gerçekleştirilen çalışmada özellikle karantinanın çocukların duygu ve davranışlarında bir takım sorunlara neden olduğu bulgusuna ulaşmıştır. Araştırma sonuçlarına göre çocuklarda konsantrasyon güçlüğü (%76,6), can sıkıntısı (%52), sinirlilik (%39), huzursuzluk (%38,8), sinirlilik (%38), yalnızlık duygusu (%31,3), huzursuzluk (%30,4) ve endişe (%30.1) oluştuğu görülmektedir. Gill ve diğerleri (2021) tarafından 18-24 yaş arası gençlerde COVID-19'un psikolojik etkilerini inceledikleri çalışmalarında katılımcıların %61'inin depresyon, anksiyete, travma sonrası stres bozukluğu gibi bir takım psikolojik bozukluk yaşadığını göstermektedir. Çalışma katılımcıların %43'ünün anksiyete, %33'ünün depresyon ve %6'sının travma sonrası stres bozukluğu yaşadığı belirtmektedir. Yine aynı çalışmada yüksek riskli ortamlarda aileleri bulunanların, geliri az olanların ve medyadaki hastalık ile ilgili haberleri takip eden bireylerin psikolojik sıkıntılarında artış meydana geldiğini göstermektedir. Bu çalışma araştırma sonucumuz ile özellikle de COVID-19 bilgi düzeyi açısından paralellik göstermektedir.

Gencer (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da bireylerin COVID-19'a yönelik korkularının cinsiyet, yaş ve medeni durum açısından farklılık gösterdiğini ve kadınların erkeklere, yaşı küçük olanların büyüklere ve bekarların evli veya boşanmış kişilere oranla daha yüksek korku seviyesine sahip olduğu bulgusuna ulaşılmıştır. Bozdağ (2021)'ın 18-57 yaş grubunda karantinanın bireylerde yarattığı psikolojik etkileri analiz etmiş ve karantinanın, evde kalmanın bireylerde

çaresizlik, can sıkıntısı ve depresyona neden olduğunu ortaya koymaktadır. COVID-19 pandemisinden psikolojik olarak en çok etkilenen gruplardan bir tanesi de sağlık çalışanları olmuştur. Öztürk ve diğerleri (2021) farklı görevlerde yer alan sağlık çalışanları üzerinde gerçekletirmiş oldukları çalışmalarında; sağlık çalışanlarının %53,3'ü orta ve ileri düzeyde depresif, %53,8'i anksiyete, %48,7'si stres belirtisi gösterdiği bulgusuna ulaşılmış olup kadınların erkeklere ve hemşirelerin doktorlara göre ortalamaları daha yüksek bulunmuştur. Hemşireler üzerinde gerçekleştirilen bir diğer çalışma da ise hemşirelerin %46, 72'si orta şiddetli travmatik sıkıntı, %42,40'ı yüksek duygusal tükenme, %41,78'inin de orta-şiddetli psikolojik sıkıntı yaşadığı bulgusuna ulaşmış ve evli olmanın, fazla çalışma saatinin, pozitif COVID-19 vakası ile karşılaşmanın psikolojik belirtilerini daha da artırdığını göstermektedir (Cortes-Alverez ve Vuelvas-Olmos, 2020: 1376). COVID-19'un yarattığı psikolojik etkileri inceleyen çalışmalar, çalışmamızda ulaştığımız COVID-19'un yarattığı korku, anksiyete ve endişe ile paralellik göstermektedir.

Sonuç olarak araştırmada COVID-19 korku düzeyi ve COVID-19 anksiyete düzeylerinin artması kariyer endişesinin de artmasına neden olmaktadır ve bireyin COVID-19'a yönelik bilgi düzeyinin artması da korku ve anksiyete düzeylerinin artmasına aracılık ederek kariyer endişensin artmasına neden olmaktadır. Kaya (2021) tarafından gerçekleştirilen çalışmada da pandemi nedeniyle üniversite öğrencilerinin endişe düzeylerinin ve gelecek kaygılarının yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ceviz vd. (2020) tarafından gerçekleştirilen çalışma da öğrencilerin COVID-19 ile ilgili haberleri takip ettikçe, artan vaka ve ölüm sayıları ile karşı karşıya kaldıklarında hastalığa yönelik belirsizliklerinin azalmasına karşın kaygı seviyelerinin arttığı bulgusuna ulaşmıştır. Sonuç olarak diğer araştırmalarda bulunan sonuçlar, araştırmamız sonuçları ile paralellik göstermektedir.

5.2. Öneriler

Yaşamlarını şekillendirecek seçimlerin yapılarak adım atıldığı üniversite dönemi öğrencilerin kariyerlerine, geleceklerine hazırlanmaları dolayısıyla hayatlarının önemli bir dönemini kapsamaktadır. Bu nedenle geleceklerini şekillendirecek olayların meydana gelmesi, belirsizlik ortamları kariyerleri ile ilgili endişe duymalarına neden olmaktadır. COVID-19 pandemisi de öğrencilerde kariyer

endişesine neden olmuştur. Geleceğin iş dünyasını oluşturacak kapasiteyi oluşturmaları dolayısıyla öğrencilerin endişelerine yönelik çözümleri içeren çalışmaların gerçekleştirilmesi önemlidir.

Öğrencilerin endişelerini azaltmaya yönelik olarak psikolojik danışmanlık verilmesi, iş hayatına atılmadan kendilerini hazırlamaları için değişen iş piyasanın gerekliliklerine uygun gelişmelerini sağlayacak ortamların sağlanması ve doğru yönlendirmelerin yapılması gerekmektedir. Bu konuda gerek üniversite yönetimine, öğretim görevlilerine gerekse de politika yapıcılara oldukça fazla görev düşmektedir. Öğrencilerin ise kariyerleri için üniversite dönemlerini kendilerini geliştirecek şekilde yönetmeleri ve kariyer planlamalarını iyi yapmaları gerekmektedir. Öğrencilerin endişelerinin azaltılarak iş hayatına hazır bir şekilde mezun edilmesi hem öğrencilerin mezuniyet sonrası gelecek kaygılarını da azaltacak hem de iş dünyasında nitelikli personel olarak katılmalarını sağlayarak iş gücü piyasalarına katkı sağlayacaktır.

Bu çalışmada örneklem grubu olarak Türkiye'de kamu ve vakıf üniversitelerinde öğrenim gören lisans sağlık yönetimi öğrencileri seçilmiş, örneklem grubu tüm üniversite öğrencilerini kapsamı altına almamıştır. COVID-19 pandemisinden en çok etkilenen meslek gruplarından bir tanesi olan sağlık sektörü çalışanları olmuştur. Bu nedenle sağlık ile ilgili bölümde okuyan öğrencilerin COVID-19'un etkilerini ve kariyerlerinde meydana getirdikleri endişeleri diğer bölüm öğrencilerine göre farklı duygu, tutum ve davranış geliştirmiş olabilirler. Farklı bölümlerde öğrenim gören öğrencilerin kariyer endişeleri analiz edilerek kıyaslamaya yönelik çalışmalar gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

Abel, T., and McQueen, D. (2020). Critical Health Literacy And The COVID-19 Crisis. *Health Promotion İnternational*, *35*(6), 1612-1613.

Abramowitz, J. S., Olatunji, B. O., and Deacon, B. J. (2007). Health Anxiety, Hypochondriasis, And The Anxiety Disorders. *Behavior Therapy*, *38*(1), 86-94.

Acar, Y. (2020). Yeni Koronavirüs (COVID-19) Salgını Ve Turizm Faaliyetlerine Etkisi. *Güncel Turizm Araştırmaları Dergisi*, *4*(1), 7-21.

Adıgüzel, O. (2009). Sheın'ın Kariyer Çapaları Perspektifinde Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Öğrencilerinin Kariyer Değerlerine İlişkin Bir Araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *14*(2), 277-292.

Afacan, E., ve Avcı, N. (2020). Koronavirüs (COVID-19) Örneği Üzerinden Salgın Hastalıklara Sosyolojik Bir Bakış. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *7*(5), 1-14.

Agun, H., Üçok, D. I. ve Küçük, B. A. (2021). Kariyer Dönemlerinin Değişmeyen Gerçeği: Kariyer Endişesi. *İş ve İnsan Dergisi*, *8*(1), 59-72.

Ahmadi, A.A., Şirin, H. ve Ergüder T. (2020). Dünyada Salgın Tarihçesi. *Türkiye Sağlık Okuryazarlığı Dergisi,* 1(2), 9-19

Ahorsu, D. K., Lin, C. Y., Imani, V., Saffari, M., Griffiths, M. D., and Pakpour, A. H. (2020). The fear of COVID-19 scale: development and initial validation. *International journal of mental health and addiction*, 1-9.

Ai, T.,Yang, Z., Hou, H., Zhan, C., Chen, C., Lv, W., Tao, Q., Sun, Z., and Xia, L. (2020). Correlation Of Chest CT and RT-PCR Testing For Coronavirus Disease 2019 (COVID-19) in China: A Report Of 1014 Cases. *Radiology*, *296*(2), E32-E40.

Akbal, E., ve Gökler, M. E. (2020). Covid-19 Salgini Sürecinde Eksikliği Ortaya Çikan Bir Gerçek: Sağlik Okuryazarliği. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, *5*, 148-155.

Aktay, Y. (2020). Hatırlama ve Nisyan Arasında Salgının Sosyolojik Bakiyesi ve Küreselleşme. (Editör: Muzaffer Şeker, Ali Özer, Cem Korkut). *Kürsel Salgının Anatomisi, İnsan ve Toplumun Geleceği.* Ankara: Tükiye Bilimler Akademisi, 646-666

Alam, F., Shaar, S., Dalvi, F., Sajjad, H., Nikolov, A., Mubarak, H., Martino, G.D.S., Abdelali, A., Durrani, N., Darwish, K., Homaid, A., Zaghouani, W., Caselli, T., Danoe, G., Stolk, F., Bruntink, B. And Nakov, P. (2020). Fighting the COVID-19 İnfodemic: Modeling The Perspective Of Journalists, Fact-Checkers, Social Media Platforms, Policy Makers, and The Society. *Arxiv Preprint Arxiv:2005. 00033*.

Alnıaçık, E., Of, M., Balkaş, J., Tülemez, S., Mirzayev, M., and Alfarra, H. (2021). Pandemi Sürecinde Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Dayanıklılıkları Ve Umutsuzluklarının Kariyer Geleceği Algısı Üzerindeki Etkileri. *Business & Management Studies: An International Journal*, *9*(1), 248-266.

Altınkaya, Z. (2020). Koronavirus Pandemisinde Avrupa Birliği Sağlık Politikaları ve Neoliberalism: İtalya Örneği. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, *10*(20), 1-31.

Altun, Y. (2020). Covid-19 Pandemisinde Kaygı Durumu ve Hijyen Davranışları. *STED/Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, *29*(5), 312-317.

American Psychiatric Association, A. (1994). *Diagnostic and Statistical Manual Of Mental Disorders* (Vol. 3). Washington, DC: American Psychiatric Association.

American Psychological Association (APA), (2022). https://dictionary.apa.org/anxiety (Erişim Tarihi: 30.06.2022)

American Psychological Association (APA), (2022). https://dictionary.apa.org/fear (Erişim Tarihi: 30.06.2022)

Arabacı, H., ve Yücel, D. (2020). Pandeminin Türkiye Ekonomisine Etkileri Ve Türkiye Merkez Bankası Tarafından Finansal İstikrarı Sağlamak Amacıyla Alınan Önlemler. *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, *9*(2), 91-98.

Arı, M. ve Duman, T. (2020). COVID-19 ve Ruh Sağlığı. *Düzce Tıp Fakültesi Dergisi, 22 (1),* 19-22

Arıkan, G. (2021). COVID-19 Salgınında Stres: Olumsuz, Olumlu Sonuçları ve Önleyici Müdahalenin Olası Rolü. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *13*(1), 135-145.

Arısoy, A., ve Çay, M. (2021). Yaşlı Bireylerde Koronavirüs (Covid-19) Korkusu; Yetişkin Bireylerle Karşılaştırmalı Bir Çalışma. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (17), 82-97.

Arora, A., Jha, A. K., Alat, P., and Das, S. S. (2020). Understanding Coronaphobia. *Asian Journal of Psychiatry*, *54*, 102384.

Arslan, A. (2011). Medyanın Birey, Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri. *Journal of Human Sciences*, *8*(1), 1-12

Artun, E. D., Ayar, B. ve Tecirli, G. (2020). Pandemi'nin Erken Döneminde COVID-19 için Potansiyel Tedavi Seçenekleri: Hızlı Sistematik İnceleme. *Eurasian Journal of Health Technology Assessment*, *4*(2), 36-48.

Aslan, R. (2020). Kovid-19 Fizyoloji Ve Psikolojiyi Nasıl Etkiliyor?. *Ayrıntı Dergisi*, *8*(88), 35-41.

Asmundson, G. J., and Taylor, S. (2020). Coronaphobia: Fear and the 2019-nCoV Outbreak. *Journal of Anxiety Disorders*, *70*, 102196.

Aşkın, R. ve Zeybek, Z., Bozkurt, Y., (2020). Covid-19 Pandemisi: Psikolojik Etkileri Ve Terapötik Müdahaleler. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *19*(37), 304-318.

Autin, K. L., Blustein, D. L., Ali, S. R., and Garriott, P. O. (2020). Career Development İmpacts of COVID-19: Practice And Policy Recommendations. *Journal of Career Development*, *47*(5), 487-494.

Avçin, E., ve Erkoç, B. (2021). Covid-19 Pandemi Sürecinde Sağlık Anksiyetesi, Yaşam Doyumu ve İlişkili Değişkenler. *Tıbbi Sosyal Hizmet Dergisi*, (17), 1-13.

Aydın, A. F. (2020). Post-Truth Dönemde Sosyal Medyada Dezenformasyon: Covid-19 (Yeni Koronavirüs) Pandemi Süreci. *Asya Studies*, *4*(12), 76-90.

Azap, A. (2020). COVID-19 Aşıları: Tünelin Ucundaki Işık. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, *29* (Özel Sayı), 94-100.

Babuç, Z. T. (2021). A Relational Sociological Analysis on The İmpact of COVID-19 Pandemic Lockdown on Syrian Migrants' Lives in Turkey: The Case of Mersin Province. *Journal of International Migration and Integration*, 1-22.

Bagcchi, S. (2020). Stigma During The COVID-19 Pandemic. *The Lancet Infectious Diseases*, *20*(7), 782.

Bakioğlu, F., Korkmaz, O., ve Ercan, H. (2020). Fear of COVID-19 and Positivity: Mediating Role Of İntolerance Of Uncertainty, Depression, Anxiety, And Stress. *International Journal Of Mental Health And Addiction*, 1-14.

Balaban, J. (2000). Temel Eğitimde Öğretmenlerin Stres Kaynakları ve Başa Çıkma Teknikleri. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *7*(7), 188-195.

Baltacı, N.N. ve Coşar, B. (2020). COVID-19 Pandemisi Ve Ruh Beden İlişkisi. Türkiye Klinikleri Özel Sayı, 1-6.

Bargı, G., Şahin, E., ve Çimenli, Ç. (2021). Covid-19 Pandemisi Sebebi İle Uzaktan Eğitim Gören Üniversite Öğrencilerinde Stres, Anksiyete, Depresyon Ve Fiziksel Aktivite Düzeylerinin İncelenmesi. *Izmir Democracy University Health Sciences Journal*, *4*(2), 159-168.

Barro, R. J.,Ursúa, J. F., ve Weng, J. (2020). The Coronavirus And The Great İnfluenza Pandemic: Lessons From The "Spanish Flu" For The Coronavirus's Potential Effects On Mortality And Economic Activity. Working Paper. *National Bureau of Economic Research.* No. w26866.

Barut, Y. (2019). Ortaokul Öğrencilerinde Stres Faktörleri. *Electronic Turkish Studies*, *14*(1), 121-137.

Bastos, M. L.,Tavaziva, G., Abidi, S. K., Campbell, J. R., Haraoui, L. P., Johnston, J. C., Lan, Z., Law, S., Maclean, E., Trejman, A., Menzies, D., Benedetti, A. and Khan, F. A. (2020). Diagnostic Accuracy Of Serological Tests For Covid-19: Systematic Review and Meta-Analysis. *bmj*, *370*(m2516), 1-13.

Basut, E. (2006). Stres, Başa Çıkma Ve Ergenlik. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, *13*(1), 31-36.

Bedford, J., Enria, D., Giesecke, J., Heymann, D. L., Ihekweazu, C., Kobinger, G., Lane, H. C., Memish, Z., Oh, M., Sall, A. A., Schuchat, A., Ungchusak, K., and Wieler, L. H. (2020). COVID-19: Towards Controlling Of A Pandemic. *The Lancet*, *395*(10229), 1015-1018.

Bilgiç, A., ve Akyüz, S. S. (2020). Türkiye'de Covid-19 Pandemisi Döneminde Sağlık Bakanı Fahrettin Koca'nın Sosyal Medya Kullanımı: Twitter Paylaşımları İçerik Analizi. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, *19* (COVID-19 Special Issue), 230-243.

Bingül, B. A., Türk, A., ve Ak, R. (2020). Covid-19 Bağlamında Tarihteki Büyük Salgınlar ve Ekonomik Sonuçları. *Electronic Turkish Studies*, *15*(4), 189-200.

Bird, A. (1994). Careers As Repositories Of Knowledge: A New Perspective On Boundaryless Careers. *Journal of Organizational Behavior*, *15*(4), 325-344.

Birinci, M., ve Bulut, T. (2020). Covid-19'un Sosyo-Ekonomik Yönden Dezavantajlı Gruplar Üzerindeki Etkileri: Sosyal Hizmet Bakış Açısından Bir Değerlendirme. *Sosyal Çalışma Dergisi*, *4*(1), 62-68.

Bitan, D. T., Grossman-Giron, A., Bloch, Y., Mayer, Y., Shiffman, N.,and Mendlovic, S. (2020). Fear of COVID-19 Scale: Psychometric Characteristics, Reliability And Validity İn The Israeli Population. *Psychiatry Research*, *289*, 113100.

Boissay, F. and Rungcharoenkitkul, P. (2020). Macro Economic Effects of Covid-19: An Early Review (No. 7). *Bank for International Settlements.*

Borkovec, T. D., Robinson, E., Pruzinsky, T., and DePree, J. A. (1983). Preliminary Exploration Of Worry: Some Characteristics And Processes. *Behaviour Research And Therapy*, *21*(1), 9-16.

Bostan, S., Akbolat, M., Kaya, A., Ozata, M., and Gunes, D. (2020). Assessments of Anxiety Levels and Working Conditions of Health Employees Working in COVID-19 Pandemic Hospitals. *Electronic Journal of General Medicine.* 17(5), em246

Bozdağ, F. (2021). The psychological effects of staying home due to the COVID-19 pandemic. *The Journal of General Psychology*, *148*(3), 226-248.

Breznitz, S. (1971). A Study of Worrying. *British Journal of Social and Clinical Psychology*, *10*(3), 271-279.

Budak, F. ve Korkmaz, Ş. (2020). COVID-19 Pandemi Sürecine Yönelik Genel Bir Değerlendirme: Türkiye Örneği. *Sosyal Araştırmalar ve Yönetim Dergisi*, (1), 62-79.

Bulut, R. ve Pınar, Ç. (2020). Covid-19 Pandemisi Döneminde Türkiye'de İstihdam Ve İşsizlik. *Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, *2*(2), 217-225.

Buran, D., ve İlhan, M. N. (2021). COVID-19: Korunma Stratejileri. *Turkey Health Literacy Journal*, *2*(2), 136-143.

Buzgan, T. (2020). Mikroorganizmalar Ve Salgınların Başlama Mekanizmaları. (Editör: Turan Buzgan ve Rahmet Güner). *COVİD-19 Pandemisi.* Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Tıp Fakültesi Dekanlığı, 1-346.

Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (23. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Can, A. (2019). *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Nicel Veri Analizi* (7. Baskı). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Cao, B.,Wang, Y., Wen, D., Liu, W., Wang, J., Fan, G., ... Wang, C. (2020). A Trial of Lopinavir–Ritonavir in Adults Hospitalized with Severe COVID-19. *New England Journal of Medicine,382 (19),* 1787-1799.

Cao, W., Fang, Z., Hou, G., Han, M., Xu, X., Dong, J., and Zheng, J. (2020). The Psychological İmpact Of The COVID-19 Epidemic On College Students İn China. *Psychiatry Research*, *287(*112934), 1-5.

Cascella, M.,Rajnik, M., Cuomo, A., Dulebohn, S. C., and Di Napoli, R. (2020). Features, Evaluation And Treatment Coronavirus (COVID-19). *Statpearls [internet]*, 1-17.

Centers for Disease Control and Prevention, https://www.cdc.gov/coronavirus/2019-ncov/index.html (Erişim Tarihi: 07.08.2022).

Ceviz, N., Tektaş, N., Basmacı, G., ve Tektaş, M. (2020). Covid 19 Pandemi Sürecinde Üniversite Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerini Etkileyen Değişkenlerin Analizi. *International Journal of Scholars in Education*, *3*(2), 312-329.

Ceyhan, S. ve Uzuntarla, Y. (2020). Akademik Personelin COVID-19'a Yönelik Bilgi, Tutum ve Davranışlarının Belirlenmesi. *Turkish Studies*, *15*(6), 259-276.

Cheng, Z.J. and Shan, J. (2020). 2019 Novel Coronavirus: Where We Are And What We Know. *Infection, 48(2),* 155-163.

Cinel, E. A. (2020). Covid-19'un Küresel Makroekonomik Etkileri Ve Beklentiler. *Politik Ekonomik Kuram*, *4*(1), 124-140.

Cohen, S. and Wills, T. A. (1985). Stress, Social Support, And The Buffering Hypothesis. *Psychological Bulletin*, *98*(2), 310-357.

Connell, R. (2020). COVID-19/Sociology. *Journal of Sociology*, *56*(4), 745-751.

Cortés-Álvarez, N. Y., and Vuelvas-Olmos, C. R. (2022). COVID 19: Psychological effects and associated factors in Mexican nurses. *Disaster Medicine and Public Health Preparedness*, *16*(4), 1377-1383.

Creswell, J. W. (2017). *Araştırma Deseni: Nitel, Nicel ve Karma Yöntem Yaklaşımları.* (Çev. Selçuk Beşir Demir). Ankara: Eğiten Kitap Yayıncılık

Cullen, W., Gulati, G., and Kelly, B. D. (2020). Mental Health İn The COVID-19 Pandemic. *QJM: An International Journal of Medicine*, *113*(5), 311-312.

Çalışkan, Ş., Karabacak, M. ve Meçik, O. (2020). Covid-19 Salgınının Emek Piyasası Üzerindeki Etkileri. *I. Ulusal Uygulamalı Sosyal Bilimler Kongresi (C-Iasos).* 22-24 Ekim. İzmir: İzmir Kavram Myo, 192-202

Çaykuş, E. T. ve Çaykuş, T. M. (2020). Covid-19 Pandemi Sürecinde Çocukların Psikolojik Dayanıklılığını Güçlendirme Yolları: Ailelere, Öğretmenlere Ve Ruh Sağlığı Uzmanlarına Öneriler. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *7*(5), 95-113.

Çetin, C. ve Anuk, Ö. (2020). COVID-19 Pandemi Sürecinde Yalnızlık Ve Psikolojik Dayanıklılık: Bir Kamu Üniversitesi Öğrencileri Örneklemi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *7*(5), 170-189.

Çınar, F., ve Oğuz, M. (2020). Türkiye'de Covid-19 Pandemisine Yönelik Stratejilerin Swot Analizi İle Değerlendirilmesi. *Sağlık ve Sosyal Refah Araştırmaları Dergisi*, *2*(2), 1-11.

Çiçek, İ., Tanhan, A. ve Tanrıverdi, S. (2020). COVID-19 ve Eğitim. *Milli Eğitim Dergisi*, *49*(1), 1091-1104.

Çobaner, A. A. (2021). Covid-19 Sürecinde Değişen Sağlik/Risk Algisi Ve Medya Tüketim Pratikleri. (Gülsüm Çalışır ve Ersin Diker). *Covıd-19 Sürecinde İletişimin Değişen Yüzü*. Eğitim Yayınevi, 35-61

Daniel, S. J. (2020). Education and the COVID-19 Pandemic. *Prospects*, *49*(1), 91-96.

Davey, G. C., and Wells, A. (Eds.). (2006). *Worry and İts Psychological Disorders: Theory, Assessment And Treatment*. England: John Wiley & Sons.

Dedeoğlu, M. (2021). OECD Ülkelerinde İşsizliğin Histeri ve Doğal Oran Çerçevesinde İncelenmesi: Alternatif Panel Birim Kök Testlerinden Kanıtlar. *Ekoist: Journal of Econometrics and Statistics*, (35), 129-145.

Değirmenci, B. (2020). Covid-19 Algısının Sosyal Endişeler Üzerindeki Etkisinde "Sıkıntıya Dayanmanın" Aracılık Etkisinin İncelenmesi. *Balkan and Near Eastern Journal of Social Sciences Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi (6)*, 83-93.

Delen, M. G. (2010). Kariyer Geliştirme. (Editör: Halis Yunus Ersöz ve Levent Şahin). *İnsan Kaynakları Yönetimi.* İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.215-246

Delibaş, L. (2021). COVID-19 Fobisi Ve Endişe Şiddeti; Meslek Yüksekokulu Örneği. *Hastane Öncesi Dergisi*, *6*(2), 201-212.

Demir, B., Demir, S., ve Doğrul, A. C. (2021). COVID-19 Salgını Sürecinde Türkiye'de Endişe, Stres, Öfke Ve Korkudaki Değişim: Seri-Kesitsel Takip Bulguları. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, *24*(4), 537-546.

Demir, O. ve Esen, A. (2021). Covid 19'un Yıkıcı Ekonomik Etkileri ve Türkiye Ekonomisinde Dönüşüm İhtiyacı. *Journal of Emerging Economies and Policy. 6*(1), 88-105.

Depoux, A., Martin, S., Karafillakis, E., Preet, R., Wilder-Smith, A., and Larson, H. (2020). The Pandemic Of Social Media Panic Travels Faster Than The COVID-19 Outbreak. *Journal Of Travel Medicine*, *27*(3), taaa031.

Dikili, A. (2012). Yeni Kariyer Yaklaşımlarına İlişkin Değerlendirmeler. *Suleyman Demirel University Journal of Faculty of Economics & Administrative Sciences*, *17*(2), 473-484.

Doğan, M. M., ve Düzel, B. (2020). Covid-19 Özelinde Korku-Kaygı Düzeyleri. *Electronic Turkish Studies*, *15*(4),739-752

Doğanay, A. (2012). Bilimsel Yönteme Giriş (Editör: Ali Şimşek). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi. 2 - 29

Durna, U. (2006). Üniversite Öğrencilerinin Stres Düzeylerinin Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *20*(1), 319-343.

Dündar, G. İ. (2018). Kariyer Geliştirme. (Editör: Ayşe Oya Özçelik). *İnsan Kaynakları Yönetimi.* İstanbul: Beta Yayıncılık, 282-314.

Ece, S. (2021). Covid 19 Pandemi Sürecindeki Tam Kapanma Döneminde Üniversite Öğrencilerinin Stres, Depresyon ve Kaygı Düzeylerinin Kariyer İyimserliğine Etkisi. *Gaziantep Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, *5*(2), 257-270.

Ekiz, T., Ilıman, E., ve Dönmez, E. (2020). Bireylerin Sağlık Anksiyetesi Düzeyleri İle Covid-19 Salgını Kontrol Algısının Karşılaştırılması. *Uluslararası Sağlık Yönetimi ve Stratejileri Araştırma Dergisi*, *6*(1), 139-154.

Erdoğdu, Y., Koçoğlu, F., ve Sevim, C. (2020). COVID-19 Pandemisi Sürecinde Anksiyete İle Umutsuzluk Düzeylerinin Psikososyal Ve Demografik Değişkenlere Göre İncelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, *23*(ek-1), 24-37

Eren, A. (2005). Korku Kültürü, Değerler Kültürü Ve Şiddet. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *7*(2).

Ergün, E., Ergün, Ş., ve Çelebi, İ. (2020). Acil Sağlık Hizmetleri Personellerinin COVID-19 Hakkında Bilgi, Korunma Düzeyleri Ve Etkileyen Etmenler. *Paramedik ve Acil Sağlık Hizmetleri Dergisi*, *1*(1), 16-27.

Erkekoğlu, P., Köse, S. B. E., Balcı, A. ve Yirün, A. (2020). Aşı Kararsızlığı ve COVID-19'un Etkileri. *Literatür Eczacılık Bilimleri Dergisi*, *9*(2), 208-220.

Ertaş, A., Kagan, G., Akçı, Y., ve Zelka, M. (2021). Türk Toplumunun Covid-19'a İlişkin Bilgi, Tutum Ve Uygulamaları. *Ekev Akademi Dergisi*, (86), 1-20.

Ertuğrul, B., Tekinyıldız, E., ve Alamur, M. (2022) COVID-19 Pandemi Sürecinde Algılanan Stres ile Kariyer İyimserliği İlişkisi: Üniversiteler İçin Yol Haritası. *Türkiye Klinikleri Sağlık Bilimleri Dergisi.*

Eryılmaz, A., ve Mutlu, T. (2017). Yaşam Boyu Gelişim Yaklaşımı Perspektifinden Kariyer Gelişimi Ve Ruh Sağlığı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *9*(2), 227-249.

Garfin, D. R., Silver, R. C., and Holman, E. A. (2020). The Novel Coronavirus (COVID-2019) Outbreak: Amplification Of Public Health Consequences By Media Exposure. *Health psychology*, *39*(5), 355.

Geçtan, E. (2019). *İnsan Olmak* (17. Basım). İstanbul: Metis Yayınları.

Gencer, N. (2020). Pandemi Sürecinde Bireylerin Koronavirüs (Kovid-19) Korkusu: Çorum Örneği. *Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi*, (4), 1153-1173.

Gençoğlu, C., ve Çiftçi, M. (2020). COVID-19 Salgınında Eğitim: Türkiye Üzerinden Bir Analiz. *Tarih Okulu Dergisi*, *13*(46), 1648-1673.

Gençöz, T. (1998). Korku: Sebepleri, Sonuçları ve Baş etme Yolları. *Kriz Dergisi*, *6*(2), 9-16.

George, D. and Mallery, P. (2003). SPSS for Windows step by step: answers to selected exercises. *A simple guide and reference*, *63*(1), 1461-1470.

Gerçek, M. (2018). Mesleki Kaygı ve Kariyer Uyumluluğu Arasındaki İlişkiler: Öğretmen Adayları Açısından Bir İnceleme. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *20*(2), 297-312.

Gilany, A. H. E. (2020). Infodemics of COVID-19 Pandemic. *Türkiye Halk Sağlığı Dergisi*, *18*(1), 86-95.

Gill, P. K., Du, C., Khan, F., Karimi, N., Sabharwal, K., and Agarwal, M. (2022). The psychological effects of COVID-19 spread in young Canadian adults. *International Journal of Social Psychiatry*, *68*(1), 216-222.

Gökdeniz, İ., ve Merdan, E. (2011). Kişilik İle Kariyer Seçimi Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *Aksaray Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *3*(2), 23-36.

Göksu, Ö., ve Kumcağız, H. (2020). Covid-19 Salgınında Bireylerde Algılanan Stres Düzeyi ve Kaygı Düzeyleri. *Electronic Turkish Studies*, *15*(4), 465-479.

Gölbaşı, S. D.,ve Metintaş, S. (2020). Covid-19 Pandemisi ve İnfodemi. *ESTÜDAM Halk Sağlığı Dergisi*, *5*, 126-137.

Gullone, E., and King, N. J. (1997). Three-Year Follow-Up Of Normal Fear İn Children And Adolescents Aged 7 To 18 Years. *British Journal of Developmental Psychology*, *15*(1), 97-111.

Güçlü, N. (2001). Stres yönetimi. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *21*(1), 91-109.

Güldü, Ö., ve Kart, M. E. (2017). Kariyer Planlama Sürecinde Kariyer Engelleri Ve Kariyer Geleceği Algılarının Rolü. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, *72*(2), 377-400.

Güler, A. (2004). Türk eğitim sisteminde korku kültürü ve disiplin sorunu. *XIII. Ulusal Eğitim Bilimleri Kurultayı*, 1-11.

Güler, M. (2021). Pandemi Sürecinin Kariyer Gelişimine Etkileri. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Stratejik Araştırma Merkezi Dergisi.* 2(2), 71-78.

Gümüştekin, G. E., ve Gültekin, F. (2009). Stres Kaynaklarının Kariyer Yönetimine Etkileri. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, *23*(2), 147-158.

Gündüz, O., Yalçın, M., ve Arslan, S. (2021). COVID-19 Salgın Sürecinde Kadın Konukevi Hizmetleri. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, *21*(51), 349-369.

Güngörer, F. (2020). Covid-19'un Toplumsal Kurumlara Etkisi. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (Salgın Hastalıklar Özel Sayısı), 393-328.

Hall, D. T. (1996). Protean Careers Of The 21st Century. *Academy Of Management Perspectives*, *10*(4), 8-16.

Hall, D. T. (2003). The Protean Career: A Quarter-Century Journey. *Journal Of Vocational Behavior*, *65*(1), 1-13.

Hartnett, K. P., Kite-Powell, A., DeVies, J., Coletta, M. A., Boehmer, T. K., Adjemian, J., and Gundlapalli, A. V. (2020). Impact of the COVID-19 Pandemic on Emergency Department visits—United States, January 1, 2019–May 30, 2020. *Morbidity and Mortality Weekly Report*, *69*(23), 699-704.

Hatun, O., Dicle, A. N., ve Demirci, İ. (2020). Koronavirüs Salgınının Psikolojik Yansımaları ve Salgınla Başa Çıkma. *Electronic Turkish Studies*, *15*(4), 531-554.

Hayden, S. C., and Osborn, D. S. (2020). Impact Of Worry On Career Thoughts, Career Decision State, And Cognitive İnformation Processing Skills. *Journal of Employment Counseling*, *57*(4), 163-177.

Hayes, A. F. (2022). *Introduction To Mediation, Moderation, And Conditional Process Analysis: A Regression-Based Approach* (Third Edition). New York: Guilford Publications.

Hızal, Ö. G. (2021). COVID-19 Pandemisi Sürecinde Sağlık Okuryazarlığının Önemi. *Turkey Health Literacy Journal*, *2*(1), 67-74.

Hopman, J.,Allegranzi, B., ve Mehtar, S. (2020). Managing COVID-19 in low-andmiddle-incomecountries. *Jama*, *323*(16), 1549-1550.

Hussain, W. (2020). Role of social media in COVID-19 Pandemic. *The International Journal of Frontier Sciences*, *4*(2), 59-60.

International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. (2020). Mental Health and Psychosocial Support for Staff, Volunteers and Communities in an Outbreak of Novel Coronavirus.

International Labour Organization. (2020). ILO Monitor: COVID-19 and the World of Work. *Updated Estimates And Analysis. Int Labour Organ*.

İbiş, S. (2020). Covid-19 Salgınının Seyahat Acenteleri Üzerine Etkisi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, *3*(1), 85-98.

İşlek, E., Özatkan, Y., Uslu, M. K. B., Arı, H. O., Çelik, H., ve Yıldırım, H. H. (2021). Türkiye'de COVID-19 Pandemisi Yönetimi ve Sağlık Politikası Stratejileri. *Türkiye Sağlık Enstitüleri Başkanlığı Dergisi*, *4*(2), 54-65.

İşözen, H. (2020). Covid-19: Psikologlar ve Kriz Zamanlarında Etik Sorumluluk. *Aydın İnsan ve Toplum Dergisi*, *6*(1), 1-10.

Jiang, F.,Deng, L., Zhang, L., Cai, Y., Cheung, C. W., and Xia, Z. (2020). Review Of The Clinical Characteristics Of Coronavirus Disease 2019 (COVID-19). *Journal Of General İnternal Medicine*, *35*(5), 1545-1549.

Kara, E. (2020). COVID-19 Pandemisi: İşgücü Üzerindeki Etkileri Ve İstihdam Tedbirleri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *7*(5), 269-282.

Karakaş, M. (2020). Covid-19 Salgınının Çok Boyutlu Sosyolojisi Ve Yeni Normal Meselesi. *İstanbul University Journal of Sociology*, *40*(1), 541-573.

Karamustafalıoğlu, O., ve Yumrukçal, H. (2011). Depresyon Ve Anksiyete Bozuklukları. *Şişli Etfal Hastanesi Tıp Bülteni*, *45*(2), 65-74.

Karcıoğlu, Ö. (2020). What is Coronaviruses, and How Can We Protect Ourselves?. *Phnx Med J., 2 (1,)* 66-71

Kavlak, M. O., Gunsoy, B., Kurkcuoglu, M. A. S., Cabuk, S. N., ve Dabanli, A. (2021). Covid-19 Pandemisinin Avro Bölgesinde Büyüme, İşsizlik, Enflasyon ve Endüstriyel Üretim Üzerine Etkileri. *Business and Economics Research Journal*, *12*(4), 767-786.

Kaya, B. (2020). Pandeminin Ruh Sağlığına Etkileri. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, *23*(2), 123-4.

Kaya, H. ve Canıöz E. K. (2021). Koronavirüs Pandemisine Yönelik Psikolojik Bir Değerlendirme. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, *13*(2), 232-246.

Kaya, Y. Ç. (2021). Üniversite Ögrencilerinin Covıd-19 Salgınında Endişe Düzeyleri İle Uzaktan Eğitim Kalitesine İlişkin Algı Ve Tutumları. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Girişimcilik Dergisi*, *5*(9), 45-63.

Kılıç, O. (2020). Tarihte Küresel Salgın Hastalıklar ve Toplum Hayatına Etkileri. (Editör: Muzaffer Şeker, Ali Özer ve Cem Korkut). *Küresel Salgının Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği.* Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi, 13-53.

Kılıç, Y. (2020). Borsa İstanbul'da COVID-19 (Koronavirüs) Etkisi. *JOEEP: Journal of Emerging Economies and Policy*, *5*(1), 66-77.

Kılınç, E. C. (2021). Covid-19 Salgını Ve İşsizlik Oranları İlişkisi: OECD Ülkeleri Örneği. *Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *12*(24), 922-945.

Kırık, A. M., ve Özkoçak, V. (2020). Yeni Dünya Düzeni Bağlamında Sosyal Medya Ve Yeni Koronavirüs (Covid-19) Pandemisi. *Sosyal Bilimler Dergisi*, *7*(45), 133-154.

Kırmızıgül, H. G. (2020). COVID-19 Salgını Ve Beraberinde Getirdiği Eğitim Süreci. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *7*(5), 283-289.

Kirman, F. (2020). Sosyal Medyada Salgın Psikolojisi: Algı, Etki Ve Başa Çıkma. *Dünya İnsan Bilimleri Dergisi*, *2020*(2), 11-44.

Koca, D. (2020). Türkiye'de İşgücü Piyasasının Boyutları Ve Covid-19 Döneminin İşgücü Piyasasına Etkileri. *Sosyal Çalışma Dergisi*, *4*(2), 69-83

Kowal, M., Coll-Martín, T., Ikizer, G., Rasmussen, J., Eichel, K., Studzińska, A., Koszałkowska, K., Najmussaqib, A., Pankowski, D. and Ahmed, O. (2020). Who İs The Most Stressed During the COVID-19 Pandemic? Data From 26 Countries And Areas. *Applied Psychology: Health and Well-Being*, *12*(4), 946-966.

Kozak, M. A., ve Dalkıranoğlu, T. (2013). Mezun Öğrencilerin Kariyer Algılamaları: Anadolu Üniversitesi Örneği. *Anadolu University Journal of Social Sciences*, *13*(1), 41-52.

Krejcie, R. V., and Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size For Research Activities. *Educational And Psychological Measurement*, *30*(3), 607-610.

Kurt, M. E., Capar, H., Biçer, İ., Çakmak, C., ve Demir, H. (2021). COVID-19'a Yönelik Bilgi, Tutum ve Davranış Ölçeğinin Türkçe Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Türkiye Diyabet ve Obezite Dergisi*, *5*(1), 43-50.

Kurtdaş, M. Ç.(2020). Covid-19'un Toplumsal Etkileri Üzerine Bazı Değerlendirmeler. *Şehir ve Medeniyet Dergisi,* 530-545.

Lancet, T. (2020). COVID-19: Fighting Panic With İnformation. *Lancet (London, England)*, *395*(10224), 537.

Lau, J. T., Yang, X., Pang, E., Tsui, H. Y., Wong, E., and Wing, Y. K. (2005). SARS-Related Perceptions in Hong Kong. *Emerging İnfectious Diseases*, *11*(3), 417-424.

Le, T. T.,Andreadakis, Z., Kumar, A., Román, R. G., Tollefsen, S., Saville, M., and Mayhew, S. (2020). The COVID-19 Vaccine Development Landscape. *Nat Rev Drug Discov*, *19*(5), 305-306.

Lee, A. M., Wong, J. G., McAlonan, G. M., Cheung, V., Cheung, C., Sham, P. C., Chu, C. M., Wong, P. C., Tsang, K. WT. and Chua, S. E. (2007). Stress And Psychological Distress Among SARS Survivors 1 year After The Outbreak. *The Canadian Journal of Psychiatry*, *52*(4), 233-240.

Lee, S., and Woo, S. (2016). The Mediation of Worry about Career between Career Indecision and Career Search Behavior in South Korean College Students. *Indian Journal of Science and Technology*, *9*(41).

Li, J. B., Yang, A., Dou, K., Wang, L. X., Zhang, M. C., and Lin, X. Q. (2020). Chinese Public's Knowledge, Perceived Severity, And Perceived Controllability of COVID-19 and Their Associations With Emotional And Behavioural Reactions, Social Participation, And Precautionary Behaviour: A National Survey. *BMC Public Health*, *20*(1), 1-14.

Li, W., Su, Y. Y., Zhi, S. S., Huang, J., Zhuang, C. L., Bai, W. Z., Wan, Y., Meng, X.R., Zhang, L., Zhou, Y.B., Luo, Y.Y., Ge, S.X., Chen, Y.K., and Ma, Y. (2020). Virus Shedding Dynamics İn Asymptomatic And Mildly Symptomatic

Patients İnfected With SARS-CoV-2. *Clinical Microbiology And İnfection*, *26*(11), 1556.e1-556.e6

Long, C.,Xu, H., Shen, Q., Zhang, X., Fan, B., Wang, C., Zeng, B., Li, Z., Li, X., and Li, H. (2020). Diagnosis of the Coronavirus disease (COVID-19): rRT-PCR or CT?.*European Journal Of Radiology*, *126(2020)*, 1-5

Lucock, M. P., and Morley, S. (1996). The Health Anxiety Questionnaire. *British Journal Of Health Psychology*, *1*(2), 137-150.

Mahmud, M. S., Talukder, M. U., & Rahman, S. M. (2021). Does 'Fear of COVID-19' Trigger Future Career Anxiety? An Empirical İnvestigation Considering Depression from COVID-19 as a Mediator. *International Journal of Social Psychiatry*, *67*(1), 35-45.

Manav, F. (2011). Kaygı Kavramı. *Toplum Bilimleri Dergisi, 5*(9), 201-211.

Mathews, A. (1990). Why worry? The Cognitive Function Of Anxiety. *Behaviour Research And Therapy*, *28*(6), 455-468.

Matthewman, S. and Huppatz, K. (2020). A Sociology of Covid-19. *Journal of Sociology*, *56*(4), 675-683.

McIntosh, K., Hirsch, M. S., and Bloom, A. (2020). Coronavirus Disease 2019 (COVID-19). *Up To Date Hirsch MS Bloom*, 1-27.

Mertens, G., Gerritsen, L., Duijndam, S., Salemink, E., and Engelhard, I. M. (2020). Fear Of The Coronavirus (COVID-19): Predictors İn An Online Study Conducted in March 2020. *Journal Of Anxiety Disorders*, *74*, 102258.

Miller, A. D., ve Rottinghaus, P. J. (2013). Career İndecision, Meaning İn Life, And Anxiety: An Existential Framework. *Journal of Career Assessment*, *22*(2), 233-247.

Müftüoğlu, Y. V., ve Erol, İ. (2013). Kariyer Kavramı Ve Maden Mühendisleri İçin Kariyer Seçenekleri. *Bilimsel Madencilik Dergisi*, *52*(4), 37-43.

Ngai, C. S.,& Jin, Y. (2016). The Effectiveness Of Crisis Communication Strategies On Sina Weibo İn Relation To Chinese Publics' Acceptance Of These Strategies. *Journal Of Business And Technical Communication*, *30*(4), 451-494.

Noyes Jr, R., Stuart, S. P., Langbehn, D. R., Happel, R. L., Longley, S. L., Muller, B. A., and Yagla, S. J. (2003). Test Of An İnterpersonal Model Of Hypochondriasis. *Psychosomatic Medicine*, *65*(2), 292-300.

Oğurlu, E. (2020). Tarih Boyunca Pandemiler ve Uluslararası Sisteme Etkileri. *Electronic Turkish Studies*, *15*(4), 791-805.

Okumuş, E. O. (2020). Kudüs, Korku ve Fobi. *Journal of Islamicjerusalem Studies*, *20*(2), 221-230.

Okutan, E., ve Akbaş, M. G. (2019). 15-24 Yaş Arası Öğrencilerin Kariyer Kaygılarını İncelemeye Yönelik Literatür Araştırması. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, *7*(1), 33-41.

Olaimat, A. N., Aolymat, I., Shahbaz, H. M., and Holley, R. A. (2020). Knowledge And İnformation Sources About COVID-19 Among University Students İn Jordan: A Cross-Sectional Study. *Frontiers in public health*, *8 (254),* 1-9

Orgiles, M., Morales, A., Delvecchio, E., Mazzeschi, C.Espada J. P. (2020). Immediate Psychological Effects of the COVID-19 Quarantine in Youth From Italy and Spain. *Fronties in Psychology, 11 (579038),* 1-10.

Ozili, P. K., and Arun, T. (2020). Spillover of COVID-19: impact on the Global Economy. *Available at SSRN 3562570,* 1-27

Özdemir, Y., ve Aras M. (2015). Sosyal Hizmetlerde Kariyer Yönetimi. *Süleyman Demirel Üniversitesi Vizyoner Dergisi*, 107-121.

Özdin, S., and Bayrak Özdin, Ş. (2020). Levels And Predictors Of Anxiety, Depression And Health Anxiety During COVID-19 Pandemic İn Turkish Society: The İmportance Of Gender. *International Journal of Social Psychiatry*, *66*(5), 504-511.

Özer, Z. Y., ve Özcan, S. (2020). Birinci Basamak Sağlık Hizmetlerinde COVID-19 Enfeksiyonu: Korunma ve Kontrol Önerileri. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi*, *29*(Özel Sayı), 67-72.

Öztürk, M., Ertem, G. T., Kotanoğlu, M. S., Erdinç, Ş., Ve Kınıklı, S. (2021). COVID-19 Pandemisinde Görev Alan Sağlık Çalışanlarının Algıladıkları Sosyal

Desteğin Depresyon, Anksiyete Ve Stres Düzeylerıne Etkisi. *Ankara Eğitim ve Araştırma Hastanesi Tıp Dergisi*, *54*(1), 70-77.

Öztürk, Ö., Şişman, M. Y., Uslu, H., ve Çıtak, F. (2020). Effect of COVID-19 Outbreak On Turkish Stock Market: A Sectoral-Level Analysis. *Hitit University Journal of Social Sciences Institute*, *13*(1), 56-68.

Pakpour, A. H., and Griffiths, M. D. (2020). The Fear of COVID-19 and İts Role in Preventive Behaviors. *Journal of Concurrent Disorders*, *2*(1), 58-63.

Papageorgiou, C. *(2006).* Worry And Rumınatıon: Styles Of Persıstent Negatıve Thınkıng In Anxıety And Depressıon. (Graham C.L. Davey and Adrian Wells). *Worry and İts Psychological Disorders: Theory, Assessment And Treatment*. England: John Wiley & Sons, 21-40.

Parıldar, H. (2020). Tarihte Bulaşıcı Hastalık Salgınları. *Tepecik Eğitim ve Araştırma Hastanesi Dergisi*, *30*, 19-26.

Patwa, P., Sharma, S., Pykl, S., Guptha, V., Kumari, G., Akhtar, M. S., ... & Chakraborty, T. (2021, February). Fighting an İnfodemic: Covid-19 Fake News Dataset. In *International Workshop on Combating On line Ho st ile Posts in Regional Languages dur ing Emerge ncy Si tuation* (pp. 21-29). Springer, Cham.

Pedraza, P. D., Guzi, M., and Tijdens, K. (2020). Life Dissatisfaction and Anxiety in COVID-19 pandemic. *MUNI ECON Working Paper.* No. 2020-03.

Pelek, S. (2022). Türkiye'de Diplomalı İşsizlik: İşsiz Üniversite Mezunlarının İş Piyasası Örüntüleri. *Journal of Management and Economics Research*, *20*(1), 247-270.

Pembecioğlu, N. (2020). COVID-19 Medya Okuryazarlığı ve Çocuklar Üzerine Etkileri. *Çocuk ve Medeniyet*, *5*(9), 73-112.

Peteet, J. R. (2020). COVID-19 Anxiety. *Journal of Religion and Health*, *59*(5), 2203-2204.

Pisarik, C. T., Rowell, P. C., and Thompson, L. K. (2017). A Phenomenological Study Of Career Anxiety Among College Students. *The Career Development Quarterly*, *65*(4), 339-352.

Polat, D. Ş. (2020). Koronavirüs (Covid-19) Pandemisinin Olası Etkilerinin Değerlendirilmesi. *Electronic Turkish Studies*, *15*(6).

Qiu, W., Rutherford, S., Mao, A., and Chu, C. (2017). The Pandemican Ditsimpacts. *Health, Culture And Society*, *9*, 1-11.

Rachman, S. (2012). Health Anxiety Disorders: A Cognitive Construal. *Behaviour Research and Therapy*, *50*(7-8), 502-512.

Rubin, G. J., and Wessely, S. (2020). The Psychological Effects Of Quarantining A City. *Bmj*, *368*, 1-2.

Saç, H. ve Çobaner, A. A. (2021). İnfodemide Sorumlu Habercilik: Covid-19 Salgının Haberleştirilmesine Yönelik Yayımlanan İlke ve Rehberler Üzerine Bir Değerlendirme. *Aksaray İletişim Dergisi*, *3*(2), 303-330.

Saka, N., and Gati, I. (2007). Emotional and Personality-Related Aspects Of Persistent Career Decision-Making Difficulties. *Journal Of Vocational Behavior*, *71*(3), 340-358.

Saka, N., Gati, I., and Kelly, K. R. (2008). Emotional And Personality-Related Aspects Of Career-Decision-Making Difficulties. *Journal of Career Assessment*, *16*(4), 403-424.

Sami, S., Toprak, Y. ve Gökmen, A. (2020). COVID-19 Sürecinde Gençlerde Hayatın Anlamına Yönelik Değişim ve Dönüşümler. *İlahiyat Akademi*, (12), 217-256.

Sargın, N., ve Kutluca, V. (2020). COVİD-19 salgını sürecinde yetişkinlerin tepkileri. *Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, *4*(2), 47-59.

Sarı, S., ve Dağ, İ. (2009). Belirsizliğe Tahammülsüzlük Ölçeği, Endişe ile İlgili Olumlu İnançlar Ölçeği ve Endişenin Sonuçları Ölçeği'nin Türkçeye uyarlanması, geçerliliği ve güvenilirliği. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, *10*, 261-270.

Savickas, M. L. (2012). Life Design: A Paradigm For Career İntervention İn The 21st Century. *Journal of Counseling & Development*, *90*(1), 13-19.

Sayiner, B. (2006). Stress Level Of University Students. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi*, *5*(10), 23-34.

Seçer, B., ve Çinar, E. (2011). Bireycilik Ve Yeni Kariyer Yönelimleri. *Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *18*(2), 49-62.

Selye, H. (1973). The Evolution of the Stress Concept: The Originator Of The Concept Traces İts Development From The Discovery İn 1936 Of The Alarm Reaction To Modern Therapeutic Applications Of Syntoxic And Catatoxic Hormones. *American Scientist*, *61*(6), 692-699.

Sertdemir, A. (2020). Türkiye'nin Koronavirüsle Mücadele Performansı Üzerine Bir Değerlendirme. *Nazilli İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *1*(1), 15-26.

Sertkaya, B. ve Baş, S. (2021). Covid-19 Salgınının Türkiye Ekonomisi Üzerine Etkileri: Riskler Ve Olası Senaryolar. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, *11*(21), 147-167.

Shereen, M. A.,Khan, S., Kazmi, A., Bashir, N., ve Siddique, R. (2020). COVID-19 İnfection: Origin, Transmission, And Characteristics Of Human Coronaviruses. *Journal Of Advanced Research*, 24(2020), 91-98.

Singhal, T. (2020). A Review Of Coronavirus Disease-2019 (COVID-19). *The İndian Journal Of Pediatrics*, *87*(4), 281-286.

Sirri, L., Tossani, E., Potena, L., Masetti, M., and Grandi, S. (2020). Manifestations of Health Anxiety İn Patients With Heart Transplant. *Heart & Lung*, *49*(4), 364-369.

Soğukdere, Ş., ve Öztunç, M. (2020). Sosyal Medyada Koronavirüs Dezenformasyonu. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, (5), 59-85.

Soylu, Ö. B. (2020). Türkiye Ekonomisinde COVID-19'un Sektörel Etkileri. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *7*(6), 169-185.

Sögüt, S., Dolu, İ., abd Cangöl, E. (2020). The Relationship Between COVID-19 Knowledge Levels and Anxiety States of Midwifery Students During the

Outbreak: A Cross-Sectional Web-Based Survey. *Perspectives in Psychiatric Care*. 2020:1-7

Söğütlü, L., and Göktaş, S. Ş. (2021). The Effect of COVID-19 Pandemic on Health Anxiety, Death Anxiety and Somatic Symptoms in University Students. *Journal of Contemporary Medicine*, *11*(3 (Forthcoming Issue - Gelecek Sayı), 1-7.

Sönmez, V. (2005). Bilimsel Araştırmalarda Yapılan Yanlışlıklar. *Eurasian Journal of Educational Research (EJER)*, (18).

Srichan, P., Apidechkul, T., Tamornpark, R., Yeemard, F., Khunthason, S., Kitchanapaiboon, S., *Kitchanapaiboon, S., Wongnuch, P., Wongphaet, A. and* Upala, P. (2020). Knowledge, attitudes and preparedness to respond to COVID-19 among the border population of northern Thailand in the early period of the pandemic: a crosssectional study. *WHO South-East Asia journal of public health*, *9*(2), 118-125.

Stokes, E. K.,Zambrano, L. D., Anderson, K. N., Marder, E. P., Raz, K. M., Felix, S. E. B., Tie, Y., and Fullerton, K. E. (2020). Coronavirus Disease 2019 Case Surveillance—United States, January 22–May 30, 2020. *Morbidity and Mortality Weekly Report*, *69*(24), 759-765.

Strong, P. (1990). Epidemic Psychology: A Model. *Sociology Of Health & Illness*, *12*(3), 249-259.

Şahin, M. (2019). Korku, Kaygı ve Kaygı (Anksiyete) Bozuklukları. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, *6*(10), 117-135.

Şenol, Z. (2020). Covid-19 Krizi ve Finansal Piyasalar. (Editör: Nurhan Toğuç). *Para ve Finans*. Ankara: İksad Publishing House, 75-124.

Şirin, H., ve Özkan, S. (2020). Dünyada ve Türkiye'de COVID-19 Epidemiyolojisi. *Kulak Burun Boğaz ve Baş Boyun Cerrahisi Dergisi. 28* (Suppl), 6-13

Taşlıyan, M., Arı, N. Ü., ve Duzman, B. (2011). İnsan Kaynakları Yönetiminde Kariyer Planlama Ve Kariyer Yönetimi: İİBF öğrencileri Üzerinde Bir Alan Araştırması. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, *3*(2), 231-241.

Tatlı, H. S., Kazan, H., ve Öngel, V. (2021). Kariyer Planlama; Ülkenin Ekonomik İtibarı Ve Kariyer Kaygısı Açısından Bir İnceleme. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, *22*(1), 167-185.

Tayfun, A. N. T., ve Korkmaz, A. (2016). Üniversite Öğrencilerinde İşsizlik Kaygısı: Süleyman Demirel Üniversitesi Öğrencileri Üzerinde Bir Araştırma. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, *8*(17), 534-558.

Taylor, S., Landry, C. A., Paluszek, M. M., Fergus, T. A., McKay, D., and Asmundson, G. J. (2020). Development and İnitial Validation of the COVID Stress Scales. *Journal of Anxiety Disorders*, *72*, 1-9.

TCM (Türkiye Cumhuriyet Merkes Banksı). (2021). *Finansal İstikrar Raporu (Sayı: 32). Ankara:* Türkiye Cumhuriyet Merkes Bankası.

Tekin, E. (2020). COVID-19 Kaygısının Motivasyon Üzerindeki Etkisi: Z Kuşağı Üzerine Bir Araştırma. *Electronic Turkish Studies*, *15*(4), 1129-1145.

Tok, D.(2022). Pandemics After 2000 and Their Economic Effects. *BİLTÜRK Journal of Economics and Related Studies*, *4*(1), 33-45.

Tosun, P. Ş. (2021). İnfodemik Dünya: Sağlık Habercilerinin Pandemi Sürecinde İnfodemiye İlişkin Tespit Ve Önerileri. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, *2021*(55), 56-79.

TRT Akademi, T. (2020). Salgın Yayıncılığı. *TRT Akademi*, 1-249.

Tsai, C. T., Hsu, H., and Hsu, Y. C. (2017). Tourism And Hospitality College Students' Career Anxiety: Scale Development And Validation. *Journal Of Hospitality & Tourism Education*, *29*(4), 158-165.

Tunç, A. ve Atıcı F.Z., (2020). Dünyada ve Türkiye'de Pandemilerle Mücadele: Risk ve Kriz Yönetimi Bağlamında Bir Değerlendirme. *Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi*, *5*(2), 329-362.

Tunç, S. K., ve Toprak, M. E. (2020). Diş Hekimlerinin COVID-19 Enfeksiyonu İle İlgili Bilgi Düzeyleri Ve Tutumlarına Etki Eden Sosyodemografik Verilerin Değerlendirilmesi. *Van Sağlık Bilimleri Dergisi*, *13* (COVID-19 Özel Sayı), 33-38.

Turunç, Ö., ve Yetkin, D. G. (2020). Covıd-19 Kaynaklı Pandemi Döneminde Tüketici Davranışları: Parekendeci Markalı Ürünler Üzerine Bir Araştırma. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, *19* (COVID-19 Special Issue), 457-471.

Türk, A., Bingül, B. A., ve Ak, R. (2020). Tarihsel Süreçte Yaşanan Pandemilerin Ekonomik Ve Sosyal Etkileri. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, *19*(COVID-19 Special Issue), 612-632.

Türkçapar, H. (2004). Anksiyete Bozukluğu Ve Depresyonun Tanısal İlişkileri. *Klinik Psikiyatri*, *4*, 12-16.

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı COVID-19 Bilgilendirme Platformu. (2022). https://covid19.saglik.gov.tr/. (Erişim Tarihi: 03.07.2022).

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2020a). *2019-nCoV Hastalığı Sağlık Çalışanları Rehberi (Bilim Çalışması Rehberi.* Ocak, 2020

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2020b). *COVID-19 (Sars- CoV2 Enfeksiyonu) Genel Bilgiler, Epidemiyoloji ve Tanı. Bilimsel Danışma Kurulu Çalışması.*7 Aralık 2020

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2020c). *2019-nCoV Hastalığı Rehberi (Bilim Kurulu Çalışması).* 21 Şubat 2020

Türkiye Cumhuriyeti Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2020d). *COVID-19 (Sars- CoV2 Enfeksiyonu) Rehberi. Bilim Kurulu Çalışması.* 14 Nisan 2020.

Türkiye İstatistik Kurumu. (Erişim Tarihi: 01 Temmuz 2022). https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-2020-37484

Ural, K. ve Kılıç, İ. (2013). Bilimsel Araştırma Süreci ve SPSS ile Veri Analizi (4. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.

Usher, K.,Bhullar, N., Durkin, J., Gyamfi, N., and Jackson, D. (2020). Family Violence and COVID-19 Increased Vulnerability And Reduced Options For

Support. *International Journal Of Mental Health Nursing,* Advance Online Publication, 1-4.

Uzun, K. ve Karataş, Z. (2018). Belirsizliğe Tahammülsüzlüğün Yordayıcısı Olarak Endişe İle İlgili Olumlu Ve Olumsuz İnançlar. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, *26*(4), 1267-1276.

Üstün, Ç., ve Özçiftçi, S. (2020). COVID-19 Pandemisinin Sosyal Yaşam Ve Etik Düzlem Üzerine Etkileri: Bir Değerlendirme Çalışması. *Anatolian Clinic the Journal of Medical Sciences*, *25* (Special Issue on COVID 19), 142-153.

Velavan, T.O. and Meyer, C.G. (2020). The Covid-19 Epidemic. *Tropical Medicine And İnternational Health,* 25(3), 278-280.

Vignoli, E. (2015). Career İndecision And Career Exploration Among Older French Adolescents: The Specific Role Of General Trait Anxiety And Future School And Career Anxiety. *Journal of Vocational Behavior*, *89*, 182-191.

Wang, C., Pan, R., Wan, X., Tan, Y., Xu, L., Ho, C. S., and Ho, R. C. (2020). Immediate Psychological Responses And Associated Factors During The İnitial Stage of the 2019 Coronavirus Disease (COVID-19) Epidemic Among The General Population İn China. *International Journal Of Environmental Research And Public Health*, *17*(5), 1729.

Wang, C.,Horby, P. W., Hayden, F. G., and Gao, G. F. (2020). A Novel Coronavirus Outbreak Of Global Health Concern. *The lancet*, *395*(10223), 470-473.

WHO (World Health Organization). (2020a). *2019 Novel Coronavirus (2019-nCoV) : Strategic Preparedness And Response Plan*. Switzerland: Who.

WHO (World Health Organization). (2020b). *Report of the WHO-China Joint Mission on Coronavirus Disease 2019 (COVID-19).* Switzerland: Who

WHO (World Health Organization). (2020c).Erişim: 25.12.2021. https://www.who.int/director-general/speeches/detail/munich-security-conference

WHO (World Health Organization). (2020d). Novel Coronavirus (2019-nCoV): situation report, 13.

WHO (World Health Organization). (2020e). *Managing the COVID-19 İnfodemic. Call for Action.*An Ad Hoc WHO Technical h ps://www. who. int/publications/i/item/9789240010314.

WHO (World Health Organization). (2022f). https://covid19.who.int/. (Erişim Tarihi: 04.07.2022).

Xiang, Y. T., Yang, Y., Li, W., Zhang, L., Zhang, Q., Cheung, T., and Ng, C. H. (2020). Timely Mental Health Care For The 2019 Novel Coronavirus Outbreak İs Urgently Needed. *The Lancet Psychiatry*, *7*(3), 228-229.

Xiao, C. (2020). A Novel Approach Of Consultation On 2019 Novel Coronavirus (COVID-19)-Related Psychological And Mental Problems: Structured Letter Therapy. *Psychiatry İnvestigation*, *17*(2), 175.

Yalman, İ. N., Ünal, E. A., Ve Koşaroğlu, Ş. M. (2021). Covid-19 Salgını Sürecinin İşgücü Piyasaları Üzerine Etkisi: Uygulamalı Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *35*(3), 1125-1144.

Yazıcı Çelebi, G., Kaya, F., Ve Yılmaz, M. (2021). Covid 19 Pandemisi Sürecinde Mizahla Başa Çıkma İle Sağlık Anksiyetesi Arasındaki İlişki: İyimserliğin Aracılık Rolü. *Journal of Suleyman Demirel University Institute of Social Sciences*, (40), 24-48.

Yıldırım, S. (2020). Salgınların Sosyal-Psikolojik Görünümü: Covid-19 (Koronavirüs) Pandemi Örneği. *Electronic Turkish Studies*, *15*(4), 1331-1351.

Yılmaz, B., ve Sağlam, M. (2021). COVID-19 Algılanan Stres ve Tehdidinin, Çalışanların İş Yaşam Dengesi ve Motivasyonu Üzerindeki Etkisi. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD)*, *13*(25), 518-538.

Yılmaz, V. (2020). Covid-19 and Career Shock. *TOGU Career Research Journal*, *1*(1), 1-9.

Yılmaz, Y., Erdoğan, A., ve Hocaoğlu, Ç. (2021). COVID-19 ve Damgalanma. *Kocaeli Tıp Dergisi*, *10*(Supp: 1), 47-55.

Yorguner, N., Bulut, N. S., ve Akvardar, Y. (2021). COVID-19 Salgını Sırasında Üniversite Öğrencilerinin Karşılaştığı Psikososyal Zorlukların ve Hastalığa

Yönelik Bilgi, Tutum ve Davranışlarının İncelenmesi. *Noro-Psikyatri Arsivi*, *58*(1), 3-10.

Yüksek Öğretim Bilgi Yönetim Sistemi (2022). https://istatistik.yok.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 23.05.2022)

Zhang, J.,Wu, W., Zhao, X., ve Zhang, W. (2020). Recommended Psychological Crisis İntervention Response To The 2019 Novel Coronavirus Pneumonia Outbreak İn China: A Model Of West China Hospital. *Precision Clinical Medicine*, *3*(1), 1-6.

Zhang, T.,Wu, Q., and Zhang, Z. (2020). Probable Pangolin Origin of SARS-CoV-2 Associated with the COVID-19 Outbreak. *Current Biology*, *30*(7), 1346-1351.

Zhong, B. L., Luo, W., Li, H. M., Zhang, Q. Q., Liu, X. G., Li, W. T., and Li, Y. (2020). Knowledge, Attitudes, And Practices Towards COVID-19 Among Chinese Residents During The Rapid Rise Period of the COVID-19 Outbreak: A Quick Online Cross-Sectional survey. *International Journal Of Biological Sciences*, *16*(10), 1745.

Zhou, P.,Yang, X. L., Wang, X. G., Hu, B., Zhang, L., Zhang, W., Si, H.R., Zhu, Y., Huang, C.L., Chen, H.D., Luo, Y., Guo, H., Jiang, R.D., Liu, M.Q., Chen, Y., Shen, X.R., Wang, X., Zheng, X.S., Zhao, Kai, Chen, Q.J., Deng, F., Liu, L.L., Yan, B., Zhan, F.X., Wang, Y.Y., Xiao, G.F., ve Shi, Z.L. (2020). (2020). A Pneumonia Outbreak Associated With A New Coronavirus Of Probable Bat Origin. *Nature*, *579*(7798), 270-273.

Zysberg, L., and Zisberg, A. (2020). Days of Worry: Emotional İntelligence And Social Support Mediate Worry in the COVID-19 Pandemic. *Journal of Health Psychology*, *00(0),* 1-10.

7. EKLER

EK-1: Anket Formları

PANDEMİ SÜRECİNDE ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN ANKSİYETE VE KORKU DÜZEYLERİNİN, GELECEKTEKİ KARİYER ENDİŞESİ ÜZERİNE ETKİSİNDE COVID-19 BİLGİ DÜZEYİNİN ARACILIK ROLÜ

Sayın ilgili; bu anket **"Pandemi Sürecinde Üniversite Öğrencilerinin Anksiyete Ve Korku Düzeylerinin, Gelecekteki Kariyer Endişesi Üzerine Etkisinde COVID-19 Bilgi Düzeyinin Aracılık Rolü"** konulu bilimsel bir çalışma için tasarlanmıştır. Tüm kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır. Göstereceğiniz ilgi için çok teşekkür ederiz.

Sinem KOCA

Düzce Üniversitesi

Sağlık Yönetimi- Yüksek Lisans

Aşağıdaki Demografik Bilgilerinizi Doldurunuz

Cinsiyetiniz nedir?	( ) Erkek ( ) Kadın
Yaşınız nedir?	( )17–20 ( )21–24 ( )24 ve üzeri
Döneminiz/Sınıfınız?	( ) 1. sınıf ( ) 2. sınıf ( ) 3. sınıf ( ) 4. sınıf
Ailenizin ortalama geliri?	( )1600 TL ve altı ( )1601TL – 2500 TL ( )2501 TL -3500 TL ( )3501 TL -4500 TL ( ) 4501 TL-5500 TL ( ) 5501 TL ve üzeri
Son bir yıl içerisinde kaç defa hastaneye gittiniz?	( )Hiç gitmedim ( )1 defa gittim ( )2-3 defa gittim ( )4-5 defa gittim ( )6 defadan daha fazla gittim
Bir sağlık problemi yaşadığınızda genel olarak gittiğiniz sağlık kuruluşu hangisidir?	( ) Devlet Hastanesi ( ) Üniversite Hastanesi ( ) Özel Hastane
Herhangi bir kronik hastalığınız var mı?	( ) Evet ( ) Hayır
Düzenli/Sürekli olarak kullandığınız bir ilaç var mı?	( ) Evet ( ) Hayır
Genel olarak sağlığınızı nasıl değerlendirirsiniz?	( ) Çok Kötü ( ) Kötü ( )Orta ( ) İyi ( ) Çok İyi
Ailenizle birlikte mi yaşıyorsunuz?	( )Evet ( )Hayır
Depresyon düzeyinizi nasıl değerlendirirsiniz?	( )Çok düşük ( )Düşük ( )Orta ( )Yüksek ( )Çok yüksek

Anksiyete düzeyinizi nasıl değerlendirirsiniz?	( )Çok düşük ( )Düşük ( )Orta ( )Yüksek ( )Çok yüksek
Korku düzeyinizi nasıl değerlendirirsiniz?	( )Çok düşük ( )Düşük ( )Orta ( )Yüksek ( )Çok yüksek
Düzenli egzersiz yapar mısınız?	( ) Evet ( ) Hayır
İkamet yeriniz?	( ) Kır ( )Kent

Aşağıdaki İfadelere Katılım Düzeyinizi 1'den 5'e Kadar Belirtilen Rakamlara Göre İşaretleyiniz.

1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Kararsızım, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum					
1. COVID-19 bulaşması konusunda endişeliyim.	1	2	3	4	5
2. Aileme ve çevremdeki diğer insanlara COVID-19 bulaştırma konusunda endişeliyim.	1	2	3	4	5
3. COVİD-19 nedeniyle hastalanmaktan endişe duyuyorum.	1	2	3	4	5
4. COVİD-19'dan ölmekten endişeliyim.	1	2	3	4	5
5. Covid-19 bulaştırarak bir yakınımın ölmesine vesile olmaktan endişe duyuyorum.	1	2	3	4	5

Aşağıdaki ifadelere katılım düzeyinizi 1'den 5'e kadar belirtilen rakamlara göre işaretleyiniz?

1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Kararsızım, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum					
1.Yeni koronavirüsten (COVİD-19) çok korkuyorum	1	2	3	4	5
2.Yeni koronavirüs (COVİD-19)hakkında herhangi bir şey düşünmek beni rahatsız ediyor.	1	2	3	4	5
3.COVID-19'u düşündüğümde ellerim terliyor.	1	2	3	4	5
4.COVID-19 yüzünden hayatımı kaybetmekten korkuyorum.	1	2	3	4	5
5.Medyada ve internette koronavirüs (COVİD-19) hakkında bir şeyler duyduğumda gergin ve endişeli oluyorum.	1	2	3	4	5
6.Covid-19 olma ihtimalimi düşündüğümde kalp atışlarım hızlanır ya da çarpıntım olur.	1	2	3	4	5
7. Yeni koronavirüse yakalanmak konusunda endişeli olduğum için geceleri uyuyamıyorum.	1	2	3	4	5

Aşağıdaki İfadelere Katılım Düzeyinizi 1'den 5'e Kadar Belirtilen Rakamlara Göre İşaretleyiniz.

1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Kararsızım, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum					
1. COVID-19 salgını nedeniyle olası bir ekonomik durgunluk yüzünden gelecekteki istihdam/iş verme konusunda endişeleniyorum.	1	2	3	4	5
2. COVID-19 salgını nedeniyle iş piyasasındaki şiddetli rekabet yüzünden gelecekteki istihdam/iş verme konusunda endişeliyim.	1	2	3	4	5
3. Kazancımın/Ailemin kazancının Covid-19'un yıkıcı etkisi dolayısıyla istediğim	1	2	3	4	5

gibi olmayabileceği için gelecekteki istihdam/iş verme için endişeliyim.					
4. Kitle iletişim araçları tarafından bildirilen COVID-19 sebepli artan işsizlik ve işten çıkarmalar nedeniyle gelecekteki istihdam/iş verme konusunda endişeleniyorum.	1	2	3	4	5
5. COVID-19 nedeniyle ilgimi çekecek bir iş bulamayabileceğim dolayısıyla gelecekteki istihdam/iş verme için endişeliyim.	1	2	3	4	5

Aşağıdaki ifadelere katılım düzeyinizi 1'den 5'e kadar belirtilen rakamlara göre işaretleyiniz?

1-Kesinlikle Katılmıyorum, 2-Katılmıyorum, 3-Kararsızım, 4-Katılıyorum, 5-Kesinlikle Katılıyorum					
1.Koronavirüsün kuluçka süresi 2 ila 14 gündür.	1	2	3	4	5
2.COVİD-19, daha sıcak bölgelerde etkin bir şekilde yayılır.	1	2	3	4	5
3.COVID-19 ellerde ve yüzeylerde bir süre canlı kalır.	1	2	3	4	5
4.Koronavirüs kan nakli yoluyla bulaşır.	1	2	3	4	5
5.Koronavirüs ciddi akciğer enfeksiyonuna neden olur.	1	2	3	4	5
6. Koronavirüs hastalığının en sık görülen belirtileri; ateş, öksürük, nefes almada zorluk, ishal, bulantı ve kusmadır.	1	2	3	4	5
7. COVID-19 ağız, burun ve gözlere temas yoluyla bulaşır.	1	2	3	4	5
8. Hasta insanlar öksürdüğünde, koronavirüsü havada asılı kalır ve sonrasında solunum yoluyla bulaşır.	1	2	3	4	5
9. Ölüm riski tüm yaş grupları için aynıdır.	1	2	3	4	5
10. COVID-19 testi, koronavirüsteşhisi için kullanılabilir.	1	2	3	4	5
11. Koronavirüs hastalığı için kesin bir tedavi şekli vardır.	1	2	3	4	5
12. COVID-19 fetüse ve anne sütüne geçer.	1	2	3	4	5
13. COVID-19, düşük ve prematüre doğuma neden olur.	1	2	3	4	5
14. COVID-19'dan korunmak için el yıkama önemlidir (en az 20 saniye).	1	2	3	4	5
15. El dezenfektanları COVID-19'dan korunmak için kullanılabilir.	1	2	3	4	5